

ערלה

תשרי תשע"ט

תוכן הענינים

מפתחות ע"ס המסכת.....א

מפתחות מורחבות.....ב

סימן א בפרק קמא.....טו

סימן ב בדין ילדה שסיבכה בזקינה ופרטי דינים בזה.....כז

סימן ג הערות בענינים שונים לפו"ר.....נב

מפתחות

פרק א

מ"א הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ס"א סק"א,
וס"ג אות ג'

שם רי"א אמר הפנימי למאכל כו' ס"א סק"ב

שם בירו' הובא בר"ש כיצד הוא יודע כו' ס"א סק"ב

שם ר"ז בעי ניחא צד התחתון כו' ס"א סק"ב

ירו' שם נטעו לסייג וחישב עליו ס"א סק"ג

שם נטע שנה ראשונה לסייג כו' ס"א סק"ג

שם נטעו ג"ש לסייג מכאן כו' ס"א סק"ג

שם אר"י דברי רי"ש כל שאין לו ערלה אין לו רבעי ס"א
סק"ד

שם ר"י בעי עד שיהא לו ג"ש ערלה א"ר יונה עיקר ערלה
כו' ס"א סק"ד

ירו' ריש ה"א ר"י למד דבר מתחלתו כו' ס"א סק"ה

שם רמון שנטעו לשם רמון כו' ס"א סק"ה

שם בנות הדס שנטען לשם בנות הדס כו' ס"א סק"ה

ירו' שם אר"ז במשנה סדר נטיעתן כו' ס"א סק"ו

שם תני בשם ר"מ כו' בשם ר"ש כו' ס"א סק"ו

שם רב חונא שאל אתרוג שנטעו למצותו כו' ס"א סק"ז

ירושלמי ערלה פ"א ה"א המשמר פירותיו לעצים כו',
מעשרות ש"פ ש"י

שם פ"א ה"א נטעו שנה כו' ונמלך כו', מעשרות ס"ב
סקי"ב

שם ה"ב בתוך הבית חייב בערלה, מעשרות ס"ב סק"כ

מ"ב עת שבאו אבותנו לארץ ומצאו נטוע פטור ס"א
סק"ח

שם נטעו אע"פ שלא כבשו חייב ס"א סק"ח

שם במשנה הנוטע לרבים חייב ור"י פטור ס"א סק"י

שם הנוטע ברה"ר חייב ס"א סק"י

שם והגזלן שנטע ס"א סקי"א

שם והנוטע בספינה ס"א סקי"א, מעשרות ס"ב סקי"ח

שם והעולה מאליו ס"א סקי"א

מ"ג אילן שנעקר והסלע עמו כו' אם יכול לחיות פטור
ואם לא חייב ס"ב סקי"ב

שם אם יכול לחיות פטור ס"ב סקי"ג

שם נעקר הסלע כו' ס"ב סקי"ג

שם ועשאו כעפר בפשוטו מתפרש שנתפרר הסלע מע"ג
השרשים ס"ב סקי"ג

מ"ד אילן שנעקר ונשתייר בו שרש פטור כו' ס"ב סקט"ו

מ"ה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה
שנפסקה ס"ב סק"ה

שם אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי ממנה חזרה הזקנה
להיות כבריכה ס"ב סק"ו

שם סיפוק הגפנים וסיפוק ע"ג סיפוק אע"פ שהבריכן
בארץ מותר ס"ב סק"ז

שם רמ"א מקום שכחה יפה מותר כו' ס"ב סקי"א

שביעית

פ"א מ"ח אילן שנגמם והוציא חליפין כו' ס"ב סקי"ח

סוטה

מ"ג ב' כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר ס"ב
סק"א, ס"א סקי"ב

שם האי הרכבת היתר ה"ד ס"ב סק"ב

שם ומ"ש ילדה בילדה דלא בטלה התם אי מימליך כו'
ס"ב סק"ג

ב"מ

קי"ט א' אילן היוצא כו' ס"ב סקי"ז

מפתחות מורחבות

סימן א

בפרק קמא

א. פ"א מ"א הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה, ממעטינן לי' מעץ מאכל, ויש לעי' למה נגרע חשיבותו למאכל ע"י שמשמש לסייג או שדעתו לקצצו אחר כמה שנים, ונראה דבאמת בדעתו לתרוייהו חייב, והכא מיירי בשדעתו רק לסייג ולקורות, ובפירות שאינם חשובין הענין מובן שאין דעתו על הפירות כלל, ומ"מ אי לאו מיעוטא היו חייבין, וכן תני ר"ש בירור' ג' מינין רימון ושקמה וצלף, והם השנויים ברפ"ק דמאי דלא חשיבי, וכחיום הדבר מצוי בעצי סאבר"ס דעבידי לסייג ואין דעתו ללקט הפירות, אבל בדר"י מצינו שנותן דעתו על הפנימי למאכל והחיצון פטור, וצ"ב למה מסיח דעתו מהחיצון, ומשמע מזה דסגי בזה שעיקר דעתו לסייג, ואמרו בירור' דאף בשאר פירות פטור לרבנן אם שינה ונטען רצופין או במקום הפרצה, ואם סגי בעיקר דעתו לסייג ולקורות נחא, אבל אי מיירי באין דעתו ללקט הפירות, צ"ל שהשימוש לסייג גורם שלא ירצה ללקט הפירות, דמעיקרא מסיח דעתו ומניח הענפים להסתבך זב"ז, ואינו זומר, ועוד, וכן לקורות אינו משקיע בטיפול האילן, ומשפה הענפים, ומין זללה"ה כתב שני האפשרויות אבל נראה דאף לצד שדעתו ללקט נמי פטור לא סגי בזה שדעתו לסייג עיקר, אלא בעינן שדעתו על הפירות תהא פחות משאר אילני מאכל, ועי' לק' סק"ז בההיא דמשמר פירותיו לעצים דמשמע שאין דעתו על הפירות לאכילה כלל, וההיא דר' יוסי צ"ל דמיירי באופן שמחשבתו למאכל היא המיוחדת וגורמת החיוב.

ב. שם ר"א אפי' אמר כו' נראה לפרש דאי לאו אמירתוהי' כולו לסייג, ונתינת דעתו לאכילה גורמת החיוב, [ויש להסתפק אם לת"ק דר"י אף בנמלך על חציו מתחייב כולו, ועכ"פ בהרכיב ענף למאכל י"ל דלא מתחייב כולו], ויש לעי' מג"ל לר"י דמחלקינן באותו אילן, ס"ס עץ מאכל הוא ולמה לא נחייב כולו, ולכאור' הי' נראה מזה דהפטור מתייחס לפירות, וכמו לענין מעשר דשייך לפטור רק החיצון, ה"נ פירות שגדילין במקום שאין דעתו עליהם לא חשיבי, ומיושב בזה נמי הא דבנמלך לאכילה מונין משעת נטיעתו, דחוינן לי' כלא צמחו בו פירות ולא כאילן אחר, אבל אין נראה כן דעיקר קרא באילן נאמר, והא דמונין מנטיעתו ילפינן לי' מכל עץ דאף שאינו עץ מאכל בכלל ונטעתם, א"נ דרשינן כל עץ מאכל בלא ונטעתם דאע"פ שלא נטעו למאכל, אבל הדין בעץ נאמר, וי"ל דמ"מ אין זה מחייב ליתן דין אחד לכל האילן, שאין איסור ערלה משוי לאילן חפצא דאיסורא, אלא דפרי עץ מאכל אסור, וכיון שבמציאות האילן חלוק לשנים בשימושי בנ"א, אף האיסור מתחלק, ואין היניקה המשותפת מחייבת לקבוע דין אחד לכל האילן, והר"ש פי' דר"י יליף לי' מקרא, שם כיר' נטעו צד התחתון כו' היא הדא כו' דבפנימי וחיצון אפשר לחלק עביו לשני אילנות, ופשיט לי' דהתם נמי אין הטעם משום דמחלקינן עביו, אלא דאף באילן אחד שייך שני דינים, שם כיצד הוא יודע כו' פי' דאיהו גופי' אין לו גבול ברור עד היכן לסייג, וקאמר דע"י שיסמן יקבע הדין, שם בעי ר"ז נחא צד התחתון כו' קושיתו שהחצי העליון יחשב כגידולי התחתון, והר"ל כנטעו למאכל ונמלך לסייג דחייב, אבל בנטעו לסייג ונמלך על התחתון למאכל ל"ק לי', דהשתא אינו גידולי תחתון, ור"י סבר דכיון שאין האילן חפצא דאיסורא כפרי האסור, שפיר נקבע הדין בכל חלק כפי מה שהוא, והא דבנטעו למאכל ונמלך על העליון לסייג קודם שגדל העליון ג"כ חייב, היינו מפני שהנטיעה מעיקרא מתייחסת גם לעליון.

ג. ירור' שם נטעו לסייג וחייב עלי למאכל כו' ענינו כמו כל הכלים יורדין לטומאתן במחשבה ואין עולין אלא בשינוי מעשה, ואף בנטען לסייג וחייב למאכל לא מהני תו מחשבה לסייג, ומסתברא דשינוי מעשה נמי לא מהני, שם נטעו שנה ראשונה לסייג כו' משמע שמתחילה הי' דעתו כך, וקאמר דאף שנה הראשונה חייב, כיון שעירב מחשבת חיוב באותו שלסייג, ול"ד לדר"י, אבל הרמב"ם העתיק ד"ז בנמלך, ודעת הגר"א דאף בחשב מתחלה פטור בשנה שלסייג.

שם נטעו ג"ש לסייג כו' תוספתו ר"א התוספת פטור כו', הלשון משמע דמיירי לאחר שנות ערלה, וא"כ הנדון על רבעי, ובסמוך אמרי' דאין רבעי בלא ערלה, וצ"ל דלא סברי הכי, או דכיון שבא במחשבה יש לו רבעי,

ומפרש ר"י דמילת' דר"י לכאור' קשיא מ"ש מברכה שנפסקה דהתוספת אסורה, ומשני דשאני ערלה ורבעי דלכו"ע בתר חנטה אזלינן ואין הגדל בפטור פטור, ולכן מהני הכא לפטור, והגר"א מפרש לה בתוך שנות ערלה, ומ"מ ס"ל לר"י דהתוספת פטורה, ויש לפרש דל"ד לברכה שנפסקה דחשבינן להו כעקרו וחזרו ושתלו ולכן לא מהני כח הגידול דמעיקרא, משא"כ הכא שרק הכונה נשתנית מהני, זה שגדל בפטור שלא להתחייב בנמלך, והיינו דמיייתי ברייתא דר"ע וחכמים דנחלקו לענין התוספת רק כשלא נשתנה הגידול בעצמו, אבל בעקרו וחזרו ושתלו לכו"ע התוספת חייב, כ"ה להיר' וכן בתלמודן באת"ל, כמשנ"ת במעשרות ס. סק... וכאן כו"ע מודו דבערלה בתר חנטה אזלינן אע"פ שמוסיף אח"כ לגדול בפטור, ומרן זללה"ה כתב דבתוך שנות ערלה לכו"ע התוספת חייב, ור"י חידש דאף לאחר שנות ערלה חזינן הפירות כאילו היו ערלה לענין התוספת כיון דבתר חנטה אזלינן לקבוע דין ערלה, ובנמלך חשבינן ל' מכאן ולהבא כאילו ה' מעיקרא ערלה, וצ"ע, יש לדקדק מ"ט לא חשיב בריכה שנפסקה גידולי היתר, ואפשר מפני שהאילן נאסר לגבי פירות חדשים, ול"ד לשבולת שכולה היתר.

ד. שם כל שאין לו ערלה אין לו רבעי, הרמב"ם העתיק ד"ז בנטעו ג"ש לסייג, וכ"ה בטוש"ע, ועי' להלן, שם ר"י בעי עד שיהא לו ג"ש ערלה כו' לפי הגר"א ס"ל לר' יונה דאין ערלה פחות מג"ש, וצ"ע דהא קתני בנמלך דמונין לו משעת נטיעתו, וש"מ דיש ערלה פחות מג"ש, והגר"א כתב דלא שמיע ל' ברייתא דלעיל, ומרן זללה"ה הק' דלק' הב' פ' הגר"א דלר"י נשכר שנים לטעמי' דאין ערלה פחות מג"ש, ולכאור' ה' נראה לומר דדוקא בחור'ל דפטור גמור הוא ס"ל לר"י דתו לית ל' ערלה, אבל בלסייג דאי מימליך חייב חשיב דאית' כל הזמן בדין ערלה, אבל הרמב"ם וטוש"ע פסקו דפטור מרבעי בנטעו ג"ש לסייג, ועוד דלק' ה"ב משמע דאף בהרכיב ע"ג אילן סרק מונין משעת נטיעתו לר"י, ובדוחק י"ל דאילן סרק אינו כחור'ל אלא כלסייג, ומרן זללה"ה כתב לפרש דלענין ערלה כו"ע מודו דאיכא פחות מג"ש, ור"י ור"י פשטו ספקו של ר' יוחנן כל חד לאידך גיסא, ונדחק בההיא דלק' שם, וצ"ע.

ה. ירו' ריש ה"א ר"י למד דבר מתחלתו כו' יש לעי' למה הוצרכו לאתויי מלא יאכל ומתאכלו את פרי, הא עיקר עץ מאכל מיותר דהא כתיב וערלתם ערלתו את פרי, ונראה דאיצטרך תרי מיעוטי חד לפירות שע"ג אילן סרק וחד לאילן מאכל שדעתו לסייג, ובכלל מיעוטא דאילן סרק כל פירות שאין רוב בנ"א משמרין אותן, כדמשמע בירו' בסמוך לגבי ענבי הדס ורימין, והני מיעוטי מלא יאכל ומתאכלו, ור"י סבר דליכא למעוטי מלא יאכל כיון שכולל איסור הנאה, ור"י סבר דמדאפקי' רחמנא לאסור הנאה בלשון אכילה ש"מ דבפירות שדרך לאכלן מיירי, שם רמון שנטעו לשם רמון, ברייתא דר"ש לעיל יש לפרש ברובן משמרין, ומשמע בסוגיין דבאין משמרין לא מהני דעתו לחייב.

ומבואר בשמעתין דמשום ריח לחוד לא חשיב עץ מאכל, וכ"מ ביומא פ"א ב' דמשום טיבול לחוד לא היו פלפלין חייבין בערלה, ויש לעי' א"כ מה דנו הראשונים ז"ל בורדין לענין ערלה, ומהא דיש להן שביעית אין להוכיח ד"ל דהנאתו וביעורו שוה שנותן טעם וריח בשמן שנכבש בתוכו, ומסתברא דגם פלפלין יבשין אסירי בשביעית, שו"ר במהרי"ט שהביא מהרשב"א דוורדין דרך לאכלן כאתרוגים וחבושין ולכך דעתו שמברכין עליהם הנותן ריח טוב בפירות, ואמנם להרמב"ם ודעימ' שמברכין עליהם עצי בשמים י"ל דפטירי נמי מערלה עי"ש, וע"ע בסמוך בזה, ומ"ש הרשב"א דאין הזרעים עיקר, מוכח כן בירו' דאין בהם קדוש, וצ"ל דצרי הנוטף מעצי הקטף חשיב מאכל, - הגרע"א ז"ל הביא מהרדב"ז דנוטע לריח ג"כ פטור, ונראה דמיירי בכה"ג דוורדין שאין דעתו לכבשן אבל בפרי גמור חייב, ומיושב משה"ק מרן זללה"ה, ואין הרדב"ז תחי'.

ו. שם אר"ז במשנה סדר נטיעתן כו' בפשוטו משמע דק באינן ראויין לכך בעינן שינוי, ומהא דמהני שיפוי משמע דאף לאחר הנטיעה מהני הוכחה ע"י מעשה, ומ"מ י"ל דבלא נטען רצופין כבר נתחייב, ועיקר ענין השינוי משמע דענינו כדי שיהא מעשה המוציא מיד מעשה דסתם אילן הראוי למאכל אין מחשבת סייג מבטלת ממנו שם עץ מאכל, וזה כעין דברים שבלב, ולרשב"ג לא מהני מעשה, ובטוש"ע הצריכו שינוי בכל האילנות, וכן העתיק הרא"ש את הירו', ואפשר שפי' דר"ז הק' דכיון דמשנה סדר נטיעתן לכך לא חששו חכמים לדרשב"ג, ובפשוטו ר"מ ור"ש דירו' כרבנן, דדבריהם מתפרשים במחשבה לחוד, מדאמר דר"מ לטעמי', מיהו י"ל דס"ל כרשב"ג דלא מהני מעשה.

ז. שם ר"ח שאל אתרוג שנטעו למצותו כו' ספיק' דר"ה הוא משום דכתיב יהי' לכם ואפשר דמצוה מימעט מלכם, כענין שמצינו דאימעט מעריסותיכם בכונה לחלות תודה, ולפ"ז נראה דבדעתו לאכלו אחר מצותו פשיטא

ל' דחייב, ומיזבז בזה הא דמדמי לה למשמר לעצים, והתם מיירי באין דעתו לאכלן דאל"ה לכו"ע חייב במעשר כמ"ש מרן זללה"ה, ויש מזה סייעתא לפרש כל ענין סייג וקורות באין דעתו לאכלן כלל, וצ"ע בדברי מרן ז"ל בזה, והנה פשיטא ל' לר"ה דכל שדעתו על הפרי חייב אף אם דעתו להדלקת הנו, ורק משום מצוה מספק"ל, מיהו בסוגית הגמ' דנו דאף בלא מיעוטא דלכם כל שמקצתה מדעתו לאכילה הו"ל כמשמר לעצים, ודוקא במצוה דאורייתא חשבינן לה הקצאה גמורה ולא משימושי האדם.

ח. פ"א מ"ב עת שבאו אבותנו כו' לכאור' נראה דנקלט אחר שבאו חייב, וכ"ה לשון היר' דשרש פטור פטור, וצ"ע ברמב"ן דבהקדש בעינן גם נטיעה בפטור, שם נטעו אע"פ שלא כבשו, בפשוטו נטעו גוים במקומם, ואפשר לפרש אע"פ שעדיין לא נתקדשה בכיבוש וחילוק, ובתו"כ ויר' מבואר דבנטעו גוים קאמר, והכי משמע מתני' דכאותן שמצאו קאמר נטעו, ולפ"ז הנכרי שנטע דסיפא קמ"ל אע"פ שהוא עדיין של נכרי, יש לדקדק מ"ט לא הותרו האילנות כשכבשושם הא דרשין ובתים מלאים כל טוב להתיר כל מה שבתוכם, וה"נ כתיב כרמים וזיתים אשר לא נטעת, וי"ל דכיון דסופן להיות מותרים שפיר משבח להו קרא, משא"כ כתלי דחזירי, ועוד דקרי להו כל טוב, [שו"ר ברמב"ן עה"ת הזכיר גם ערלה במותרין, וצ"ע], צ"ע בתורע"א דנקט דגם מה שנטעו ישראל בארץ פירותיו מותרין לחד לישנא, ולכאור' ה' נראה דהנדרן רק במה שהביאו עמהם, מיהו פירות תלושין שבבתי גוים כולן מותרין, אף שצמחו בערלה משבאו.

ט. הקדש פטור מערלה, ופי' במל"מ דמלכם ממעטינן ל', וצ"ע דבפסחים אמר' דאתא לרבווי לרבים, וי"ל דהקדש מלך ורבים מלכם, א"נ מכולי' קרא שמעינן דבפירות דהדיוט מיירי, מבשנה החמישית ומבשנה הרביעית, ועסקי' דאף שהנטיעה בלבד של הקדש פטור.

הפקר נראה דחייב, וכ"מ ביר' דנטע בחורשין ואפי' עלה מאליו חייב ביש בו כדי טפילתן, וגם אין מהיכן למעט, דהא דגוי נמי חייב, וש"מ דאין כאן מיעוטא כמעשר וחלה, ויש לעי' א"כ מ"ט איצטריך ריבויא לנוטע לרבים, ובמה גריעי רבים מהפקר, ונראה דמצות ערלה מתייחסת לבעלים ואינה כמאכלות אסורות מצד עצמן, ולכן כשחסר בחשיבותן למאכל פטור, וזה מובן מקדש הילולים ומבשנה החמישית וגם מיהי' לכם ערלים, ומ"מ הפקר חייב כיון שאין לו מניעה מליכות באילן ושייך לחייבו במצות ערלה ורבעי כיון שהוא ברשותו לעשות בו המצוה, משא"כ בשל רבים שאין למצוה על מי לחול ואיצטריך ריבויא שהמצוה מוטלת על רשות הרבים, והא דהפקר פטור כמעשר היינו מפני שהמצוה כלפי הלוי והגר, וכיון דלאו דיד' הוא אינו מצווה לתת, אבל ערלה המצוה כלפי שמיא, ויש להסתפק לר"י דהנוטע לרבים פטור אם חוזר ומתחייב כשלקחה מהם, וכן בנטע לעצמו ומסרו לרבים אם נפטר, ובפשוטו יש לדמות רבים להקדש, מיהו אפשר דאינו מתחייב בגזילתו ול"ד לנוטע ברה"ר שנטיעתו מחייבתו.

י. שם במשנה הנוטע לרבים חייב ור"י פטור, ביר' מבואר דר"י פטור אף בנוטע בתוך שלו לרבים, ולכאור' מיירי גם כשיש לו זכות לעקור הנטיעה, דמ"מ כ"ז שהיא קיימת מסרה לרבים, ויש ללמוד מזה להקדש דסגי בהקדיש הנטיעה, מיהו בנוטע בקרקע הקדש ג"כ דינו כיורד, ואי משכח"ל שהקנין פירות שלו ליטע בשדה הקדש מסתברא דחייב, וברמב"ן מבואר דנטע והקדיש קודם השרשה חייב, רש"י בפסחים פ"י לרבים לצורך רבים כגון באמצע הדרך, ובתו' כתבו דמדנקט בתו הכי ברה"ר ש"מ דברישא לא מיירי ברה"ר, ואי סיפא לרבותא דר"י מודה בזה, י"ל דרישא נמי ברה"ר, אבל באמת גם רש"י מודה דה"ה ברה"ר.

שם הנוטע ברה"ר חייב, פר"ש והרא"ש לצורך עצמו ובזה גם ר"י מודה, ויש לעי' במה זכה בנטיעה זו הרי דינו רק כיורד, ולכאור' ה' נראה דכל נוטע ברה"ר כיון שאין לו ממי לתבוע יציאותיו חשיב כמוסר לרבים, וא"כ היא סתמא דלא כר"י ולאפוקי נמי מרשב"א בשם ר"י, אבל הראשונים ז"ל נקטו דמהניא גזילתו לחשבו כשל יחיד, וכ"מ ברמב"ם, ובמתני' נמי משמע דגולן שנטע חיובו מצד עצמו כמש"כ ס"ק י"א, (ועי' סוטה מ"ג א' פרט לגולן), ולפ"ז משמע דברה"ר יש מקום לחייב יותר לפי שיש לו חלק בו ואין מי שיתעצם עמו בדין ע"ז, לכאור' קודם כיבוש הו"ל כנוטע לרבים בישראל הנוטע, וי"ל שנטע בחלקו קודם שגמרו חלוקת כל הארץ, א"נ בנוטע לצורך עצמו דמודה ר"י.

בתו"כ ובתוספתא ארשב"א בשר"י דנוטע לרבים חייב עלה מאליו לרבים פטור, וביר' נראה דה"ה נוטע ברה"ר לרבים, ונקט עלה מאליו לאפוקי נוטע לעצמו ברה"ר, אבל לפ"ז צ"ב מ"ש ביר' דלרשב"א ניחא הא דירושלים, מטמאה בנגעים ובפשוטו הטעם משום דבעה"ב לעצמו בנאו, וא"כ אף לת"ק ניחא למ"ש הר"ש דר"י מודה

בנוטע לעצמו ברה"ר, אבל אם רק בעלה מאליו לרבים פטר נחא טפי דלפ"ז זהו דין מיוחד בערלה מונטעטם, והרמב"ם כנראה מפרש דהא דעלה מאליו לרבים פטור אתיא ככו"ע, ולדבריו נחא הירור, והראב"ד מפרש דהתו"כ כרשב"א, ומרן זללה"ה פ"י עלה מאליו דתו"כ בעולה מן הגזע.

יא. שם והגזלן שנטע, משמע דחיובו מצד הגזלן, ונפ"מ אם הבעה"ב רוצה לעקרו, דלדידי לא עדיף מלסייג, ולפ"ז קודם יאוש פטור בכה"ג, וכן נפ"מ בגזל מגוי אם יש קנין מהני לערלה, מיהו בזה י"ל דיאוש לא מהני, הא דאמרו בירור בגזל קרקע לכאור נראה דלרבותא נקט קרקע, וה"ה נטיעה, מיהו אפשר דבלא שינוי לא מהני יאוש לחוד בנטיעה, וצ"ע.

שם והנוטע בספינה, חיובא דרבנן פשיטא, וע"כ מדאורייתא קאמר, ויש להסתפק אם יש יניקה לאילן גם קודם שהשרשים פגעו העציץ, או דרך לענין דרך זריעה מהני כיון שעתיד להתחבר, ואפשר דבתלוי באויר ויש גם חרס תחתיו כיון שאינו עתיד לפעפע חרס שלמטה פטור, ויש להסתפק בעציץ של ניילון דק שאף זרעים מפעפעין אותו אם דינו כע"נ, שו"ר בחזו"א ולע"כ.

שם והעולה מאליו, יעור בר"ש מירור ולכאור אין חילוק במקום חורשין בין נוטע לעלה מאליו, וכ"ה בטור, אבל בלשון הרמב"ם יש להסתפק קצת, אבל מסתברא דחורשין דינן כהפקר ולא כרבים, וטעם הפטור בנוטע מפני שעיקרו לאיבוד ולא סגי בתועלת לאכילה אם יודמן אדם שם.

הרמב"ם פסק בנוטע לרבים דבחול פטור, ופ"י דהלכה כר"י בחול, ולא מצינו בגמ' בערלה אלא ביחיד ויחיד, ובערובין מחלקינן כן בין דאורייתא ודרבנן, אבל הרמב"ן והרא"ש פסקו כראב"י בהברכה אע"ג דיחיד הוא, ויש לדחות דבחד ברייתא נשנו דבריו בסתמא ודינו כרבים, אבל ברש"י שם לא כ"כ, וצ"ע.

יב. הערות בספר מרן זללה"ה בדיני ערלה.

סימן ב

בדין ילדה שסיבכה בזקנה ופרטי הדינים בזה

א. סוטה מ"ג ב' כאן בהרכבת איסור כו' יש לעי' אם האיסור גורם שלא יחזור, א"כ משכח"ל גם בנוטע איסור כלאים, ומ"ט תלה התנא המיעוט דנטיעה חוזר והרכבה לא, וי"ל דשאני הרכבת איסור שנטיעה כזו אסורה, משא"כ עם כלאים שאין האיסור בעצם הנטיעה אלא בצירופה עם כלאים, ואמנם ג"ז אימעט אבל הדרשא מתפרשת בסוג נטיעה שהיא האיסור, ומה"ט צ"ב מ"ש בתו' הרא"ש דמשכח"ל הברכת איסור בכלאים, דא"כ נטיעה נמי, וי"ל דבאמת הברכה אגב הרכבה נקטה, אלא דבעינן גונא שאמנם לא יחזור משום הברכה ובזה פ"י בכלאים, ולא משום שהמיעוט מתייחס בזה להברכה טפי מנטיעה.

בגמ' לא הזכירו ליישב הברכה אהברכה, ובתו' הרא"ש כתב דמשכח"ל הברכת איסור בכלאים, וכבר נתבאר דאין לייחס המיעוט בזה להברכה טפי מנטיעה, ואמנם לפ"ז הדרשא רק אהרכבה מיירי, וכן לאוקימתא דרבנן, אבל ממה שלא התייחסו לזה בגמ' נראה כמ"ש תו' בר"ה והר"ש בפ"ק דערלה דהברכה שאינו חוזר בלא נפסקה מיירי, ולפ"ז אין לנו מקור בגמ' דלראב"י אימעטא הברכה מנטע, דסתמא מתפרש שקר' דהברכה לכל התיירוצים מיתוקמא בחד גונא, וכיון דעד השתא מתפרש בלא נפסקה ולא ביארו דלראב"י נחא אף בנפסקה, יש לנקוט דבזה מודה ראב"י דחשיבא נטיעה, ובאמת ל"ד דהברכה אחר שנפסקה אין בינה לנטיעה דעלמא כלום, משא"כ הרכבה שהיא ניכרת, ובאמת ברא"ש סופ"ק דקידושין כתב דגם לראב"י נראה דלא מיקרי הברכה כשחנתה ומבדילה מהזקנה, אבל צ"ע שאח"כ כתב להתיר הברכה אליבא דראב"י, ואפשר שלשון זה הוא דעת תו', והכי משמע בתו' ותו' הרא"ש שם ל"ו ב', והרא"ש פליג ע"ז וצ"ע.

אבל הרמב"ן התיר הברכות שבחול' משום דראב"י, וכ"ה בטוש"ע, וביאר מרן זללה"ה דנטיעה כזו אימעטא מפני שיש לה שם לווי, דלא דמיא לנטיעה דעלמא כיון שכח הזקנה משפיע על ההשרשה, ובאמת כשבאו לארץ והפסיקו ההברכות הדבר מובן דלא קרינן בהו ונטעתם, אבל אם הפסיקו קודם שנשרשו י"ל דחייבין אף לראב"י, מיהו יש מקום לפקפק בהיתר זה ולומר דהרמב"ן והרא"ש לשיטתם שלא הזכירו דמשנתגבר כח הילדה הרי היא אסורה אף בלא נפסקה, וא"כ עדיין אין כאן נטיעה עד שתפסק, אבל לדין דקיי"ל דאסורה, א"כ כל הברכה נטיעה היא לכשתגבר כח הילדה, ואין חסרה מעשה נוסף, ועי' לק' סק"ח בדין נתגבר כח הילדה.

ב. שם בגמ' האי הרכבת היתר ה"ד כו' הרכבת איסור מיתוקמא שפיר במאכל ע"ג סרק, ואף אם מונין מנטיעת הסרק מיירי שפיר כשהסרק ג"כ בתוך שנות ערלה, אבל בשני מיני מאכל לא מיתוקמא דאם הראשונה בתוך ערלה תיפול משום קמייתא, ואם היא זקינה אף השני בטלה כדמוכח בירי, וצ"ע ברמב"ן ר"ה י' שפי' הרכבת איסור בשני מיני מאכל, לפי מה שהי' סבור מתחלה דמאכל ע"ג סרק מותר להרכיב ע"ש, ולא מסתבר שההרכבה תגרום שלא יחזור אף על העיקר, ואפשר דבשני מינין מיתוקם בדלא ניחא לי' במין הראשון וקצץ כל הענפים ורק המורכב מוציא פירות, אבל בהרכבת היתר שהכל מין אחד אין סיבה שיקצץ העיקר, ופריך שפיר תיפול משום קמייתא, ולפמש"כ להלן דלהירי י"ל שנדונים כשני אילנות למנין חמש, ניחא נמי להרמב"ן.

וראיתי בספר מרן זללה"ה סי"ב סק"ד שהק' אמאי לא מוקמינן הרכבת היתר בשחתך את הראשונה והפירות גדילין רק מההרכבה, והוכיח מזה דבכה"ג בטל שם הרכבה וחשיב הענף עיקר האילן, ואף לראב"י לא נתמעט אלא כשכל האילן לסייג דבזה ההרכבה נדונית לעצמה, אבל בכולו למאכל לא אימעט דהו"ל כענף מהאילן, וצ"ע דהא אף בשל שני שותפין בעו לאוקומה בגמ', ואע"פ שכולו למאכל, ועוד דבפשוטו משמע דרנב"י ור"ד לא ניחא להו לדחוקי בשההרכבה לחוד למאכל, ולפי' מרן ז"ל אף לר"ד מיירי בהכי, ולכאור' לפי' זה אם הרכיב לסייג ונמלך למאכל ג"כ חייב כיון שכבר נעשה כגוף האילן, ואמנם בסברא יש מקום לומר דהיכא שכל האילן מגדל רק את ההרכבה הר"ז כנוטע ענף שמורכב בו ענף, דלגבי נטיעה זו פשיטא דכענף אחד חשיבי, אבל אין לחדש כן בלא ראי', וביישוב הק' עמש"כ לעיל בדברי הרמב"ן, מיהו בירי' משמע שאם אין ניכר שינוי בהרכבה דינו כענף מהאילן, אם נפרש מ"ש נוטע כבתחלה הן דלא מיקריא הרכבה, דאם הק' תיפול משום קמייתא א"כ גם בשחורה ע"ג לבנה קשה.

וכ"ז לפי מה שנקטנו בפשיטות דשני מיני מאכל באילן אחד אין לדונם כשני אילנות למנין חמש, אבל באמת אין הדבר מוכרע, דהא חזינן דסגי בענף אחד מאילן שכולו לסייג וקורות וא"כ י"ל דשני מיני מאכל נמי סגי בכל מין ליחשב כאילן, ואע"פ שלמנין שנות ערלה נדונין כעיקר, מ"מ יש כאן שני מיני אילן, ובמרכיב שני מינין על אילן סרק הדבר מובן יותר, ולפ"ז אתי הירי' בפשיטות דשחורה ע"ג לבנה נדונין כשנים, ובלשון הגמ' בתלמודן ג"כ יש לדקדק שהק' דילדה בזקינה בטלה, ומשמע קצת דאי לא בטלה הי' חוזר משום ילדה לחוד כאילן בפ"ע.

ג. שם ומ"ש ילדה בילדה דלא בטלה כו', יעוי' פרש"י והנה מבואר בגמ' דלעולם הענף המורכב נדון כאילן שהוא מורכב עליו, דאף במאכל ע"ג סייג לא מיתוקמא אלא בילדה ע"ג ילדה, דאע"פ שהענף כאילן מ"מ הר"ז כנמלך על ענף מהאילן דחייב, אבל לא הוזכר בגמ' דמאכל לא בטל לסייג, וכ"מ בירי' דלכו"ע מאכל ע"ג סייג מונין מנטיעת הסייג כמ"ש הרמב"ן בר"ה שם, וכ"כ הגר"א בסי' רצ"ד ס"ק מ"ח גם בדעת הר"ן אע"פ שלשונו צ"ח, אבל בריטב"א שם מבואר דמונין משעת ההרכבה, והביא דהרא"ה סובר דמונין מנטיעת הסייג, וכתב אאמור"ר שליט"א דהכי נקטינן, כיון שברמב"ן מהירי' מבואר בהדיא דמונין מנטיעת האילן.

ובדין מאכל ע"ג סרק נחלקו בירי', ומרן זללה"ה פסק כו' יוחנן דמונין מנטיעת הסרק, אבל לא ראה דברי הרמב"ן בר"ה שחזר בו ופי' דלתלמודן מונין מההרכבה, מיהו ברמב"ן ע"ז מ"ח ב' מבואר שאין הכרע מתלמודן, וכן מהרשב"א והר"ן ר"ה שם נראה דסרק וסייג דינם שוה, וכתב אאמור"ר שליט"א להחמיר כהרמב"ן בר"ה דמונין מההרכבה.

ובדין מאכל ע"ג מאכל משני מינין נראה דלכו"ע מונין מנטיעת הראשון, ומשמע מהראשונים ז"ל דהא עדיפא מלסייג דכיון דשייכא ערלה בקמייתא פשוט טפי דבטלה לה ההרכבה, והיינו דקמ"ל רבותא במאכל ע"ג סייג, וכן מתפרש בירי' דבסרק שייך לחשבו כנוטע בארץ, אבל לא במאכל, וכ"כ בשנו"א דטעמי' דר"ל במאכל ע"ג סייג משום דלא חשיבא שיבטל המאכל לגבה, מיהו שני מיני מאכל על סרק כל אחד על ענף בפ"ע, נדונין כמאכל על סרק.

ועדיין יש מקום לדון אם גם לתלמודן הדין כן, דמהא דהקשו מ"ט ילדה בילדה לא בטלה, דהיינו שיחשב המורכב כגוף האילן שהוא לסייג ופטור, ותיצרו דאיהו נמי בר אימלוכי הוא, והרי הענף הזה כנמלך על חלק מהאילן דמי, משמע מזה דאם לא הי' מועיל אימלוכי הי' פטור, והרי הדבר מבואר בתוספ' בירי' דמאכל ע"ג סרק חייב אע"פ שלא בר אימלוכי הוא, וע"כ דזה הי' פשוט לגמ' שלא שייך לשאול שיבטל מאכל לסרק דניכר

שטוען פירות, וכיון שכן י"ל דשני מיני מאכל ג"כ הי' פשוט לגמ' דלא שייך ביטול כיון שניכר ההבדל, מיהו אם במאכל על סרק ג"כ מונין מהסרק אפשר ליישב הגמ'.

ד. שם כי אתא ר"ד כו' ה"נ נטע כמשמעו כו', הק' הריב"ש א"כ ולא חיללו ל"ל, ותירץ דאי לאו ולא חיללו לא הוה מצרכין דוקא כמשמעו, דבאמת אין יתרון לנטיעה אחרת דנימא מסברא דדוקא קאמר, והק' אחתי להרמב"ן דפטורין מערלה א"כ מגופי' דקרא אימעט, ותירץ דמהא דהצריך קרא דולא חללו נטיעה דוקא שמעינן לפרש גם בערלה נטיעה דוקא, והרמב"ן בר"ה כבר הק' כן לנפשי' ותירץ דבאמת לא איצטריך ייתורא להכי, ונראה כונתו משום קו' קמייא דאף אם חייבין בערלה א"צ קרא דחללו, וע"כ דלא אייתר קרא להכי, אבל קשה דאם חייבין בערלה ש"מ דונטעתם לא ממעט להו ולכן איצטריך חללו, וניחא הכל, ומן זללה"ה כתב לפרש דאי לאו חללו הוה מפרשין דבזמן חילול תליא, והק' אאמור"ר שליט"א א"כ בערלה דלא כתיב חללו לית לן למעוטינהו מונטעתם כדלא ממעט להו מאשר נטע, ובסברא י"ל דבעורכי המלחמה אין לנו ענין במעשה הנטיעה אלא במציאות שיש לו כרם, משא"כ בערלה, אבל הדבר תמוה לומר דמאשר נטע לא ממעטין להו ומונטעתם ממעטין להו, ובגמ' מתפרש איפכא דרק כאן הוזכר המיעוט, והיינו משום דמעיך מצות חילול לא נתמעטו, וצ"ע.

ה. פ"א מ"ה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה, פ"י הרמב"ם והרא"ש דר"ל הברכה אחר הברכה, וקמ"ל מתני' שכולן תלוין בזקנה ולא אמרי' דכולי האי לא אלים כחה טפי מהקרקע שהאחרונה מוברכת בה, וצ"ע דא"כ עיקר רבותא דמתני' דכולן מותרין כ"ז שלא נפסקה, ומ"ט קתני רק דינא דנפסקה מונה משעה שנפסקה, וגם הלשון מתייחס לראשונה בלבד, ואפשר דקמ"ל דכולן תלויות בראשונה, ולא אמרי' דכיון שעתה כולן נטועין ונפסקה חיותן מהזקנה, א"כ נדון כל אחד לעצמו, והשתא מתפרש כאילו הא דכולן מותרין לא איצטריך לאשמועינן דממ"נ הם תלוין בזקנה או בראשונה, ונפ"מ שאם נפסקה השני' מהראשונה מונה משעה שנפסקה, ומש"ה קתני שנה אחר שנה דאם באותה שנה הברך כולן אין יתרון לראשונה על השני', ורק מפני שהראשונה קדמתה בשנה היא לה זקנה לגבה, ובלא"ה נמי מתפרש רבותא דשנה אחר שנה שאע"פ שגדלה הבריכה ומגידולה הברך מ"מ הכל תלוי בזקנה, ור"ש אם מעיקרא הי' הענף של הזקנה והבריכו כמה פעמים, ואפשר שזוהי דעת הגר"א שגרס מונה משעה שנברכה, ואין כונתו לומר דהראשונה מונה משעה שנברכה אלא שמונה כולן לראשונה מעתה, ועשנו"א הקצר, ולישנא דמתני' דחקו שלא הוזכר חידוש בהא דשנה אחר שנה וכמש"כ, ואאמור"ר שליט"א אומר דאפשר שמתפרש הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה שנה אחר שנה וקמ"ל כמש"כ דמונה לכולן רק משנפסקו דכ"ז שלא נפסקו הרי הם תלוין בראשונה.

ומדברי הר"ש והרמב"ן נראה קצת שהם מפרשים מתני' בבריכה אחת שהניחה מוברכת שנתים וקמ"ל דאעפ"כ מונה רק משעה שנפסקה, ולפי שסתם בריכה מפסיקין אותה משנקלטה, שהרי המטרה שתהא אילן לשנה הבאה, לכך קאמר האי לישנא שהניחה שנה אחר שנה אע"פ שכבר נקלטה, ואפשר עוד דכיון שבהרבה שנים גובר כח הילדה לכך לא ניחא לי' למיסתם ההיתר בכל גונא, ונקט לשון שנה אחר שנה דמשמע הכי ומשמע הכי, ועדיין הלשון צריך יישוב דאף אם הי' שונה הבריכה ונפסקה מונה משעה שנפסקה הוה ידעינן לה, מיהו כיון דלאו כללא הוא וכמש"כ שמא י"ל דניחא לי' בהאי לישנא לומר שכבר נקלטה כ"צ והניחה עוד שנה ומ"מ עדיין תלוי' בזקנה, ומ"מ לא שנה ההיתר לגמרי דבגבר כחה אסורה, וצ"ע, - הדיוק בר"ש הוא ממ"ש וכשנפסקה בין לסוף שנה בין לסוף שנתיים נעשית ערלה ומונין לה משעה שנפסקה כדתני מתני', והיינו משנה זו, ועריכ"ש שהביא מה שרצו לדקדק מלשון זה, - הדיוק ברמב"ן ממ"ש דהרמב"ם מפרש סיפוק הגפנים בהכרעה, והיינו ממ"ש הרמב"ם בפ"ח הרי שהברך בד כו' אפי' הן מאה מעורין זב"ז כו', והי' פשוט להרמב"ן דזהו פירושא דסיפוק ע"ג סיפוק, ואם הי' הרמב"ן מפרש שנה אחר שנה כמש"פ הרמב"ם לא הי' מפרש דכונתו ממתני' דסיפוק ע"ג סיפוק, [ומ"ש הרמב"ן בשם הר"ש אינו לפנינו בר"ש, אבל ברא"ש פ"י כן בסופ"ק דקדושין בשם הר"ש, וכן בפירושו כאן, וכן בתו' ר"ה ובתו' הרא"ש שם, וכנראה זוהי מהדו"ק דהר"ש], וע"ע לשון הרמב"ן שם שכ' קתני רישא מונה משעה שנפסקה וסיפא והיא מלאה פירות אלמא דין ערלה בהרכבה משעת הפסקה חל עלי'.

ו. שם אילן שנעקר ובו בריכה כו' נראה דמשנה זו אדלעיל קיימא דאע"פ שבגוף האילן סגי בשרש, ועד השתא היתה הבריכה חלק מהזקנה, מ"מ לא מהני לחשבה כנשתייר שרש, שהשרש הזה מגדל בכון הפוך מהזקנה,

שם חזרה הזקנה להיות כבריכה, ולא קתני מונה משעה שנעקר, לומר שאם כבר גבר כח הברכה מקודם, נעשת הזקנה כבריכה ומונה משעה שנתחזקה הברכה, ובכה"ג דקתני שהזקנה חי' מהברכה קרוב הדבר שכבר נתגבר כח הברכה לעצמה.

ז. שם סיפוק הגפנים וסיפוק ע"ג סיפוק אע"פ שהבריכן בארץ מותר, עיקר החידוש במשנה הוא בזה שהבריכן בארץ מותר, דאע"פ שלא גדלו מהזקנה אלא נתחברו אלי' חיבור ע"ג חיבור, מ"מ אמר' דכח הזקנה עיקר ומותרין, ולפ"ז אפשר ליישב בדוחק הא דאיצטרך לאשמועין דילדה שסיבכה בזקנה בטלה ולהרמב"ן היינו דוקא בייחור תלוש שהרכיבו, וא"כ היינו מתני', אלא דמתני' מצינן לאוקומה אחר ג"ש וקמ"ל דהסיפוק עיקר טפי מההברכה, וכ"מ לפי הרמב"ן בירו' דמרישא אין ראי', רק משריותא דהבריכן בארץ, עי' להלן.

בתו"כ איתא ונטעתם פרט למרכיב ולמברך מכאן אמרו סיפוק גפנים כו', ויש להסתפק אם מקרא ממעטינן להו או מסברא, דלכאור' הרכבה אפשר למעט גם אם לא הי' כתוב לשון נטיעה, וכן הברכה אפשר למעט מסברא, ואי מקרא ממעטינן לה הו"ל להתיר אף בכחה יפה, וכן מדמונה משעה שנפסקה משמע דלא חשבינן לה כנטועה כלל, ואי מקרא ממעטינן לה מנ"ל דלחומרא נמי לא חשיבי שרשים דידה, וה"נ מסתברא דרק רבב"י ממעט הברכה והרכבה מלשון נטע, ואפשר דאיצטרך קרא דלא נחשוב כח הברכה כתערובת איסור, עירו' ריש ביכורים דאף הזקנה יונקת מהילדה, וער"ן על הרי"ף ע"ז מ"ח ב' שכו' דהיתר הברכה משום זוז"ג.

הרמב"ן מפרש דהירו' מוכיח ממתני' דילדה בטלה בזקנה מדשרי הבריכן בארץ, ולפירושו הראי' דהרכבה בטילה לאילן דאל"כ הי' הדין שכח ההברכה בארץ עיקר, וצ"ב מאי ראי' הרי הנדון אם ילדה אינה בטלה היינו דכנטיעה בפ"ע חשיבא, אבל אין ספק שהמורכבת כנטועה דמיא, וא"כ לגבי ההברכה בארץ ממ"נ מותר, כמו שמאכל ע"ג סרק י"ל דלא בטל ומ"מ כשהבריכו בארץ מותר, וצ"ל דאם ילדה אינה בטלה היינו מפני שאינה מתאחה להיות כענף מהזקנה, אלא יונקת מהזקנה כאילו היא הקרקע שלה, ובזה פשיטא לן דכח ההברכה בארץ גובר יותר.

בירו' דייק אמתני' אמאי לא חיישינן שהשריש בארץ קודם שנתאחה הסיפוק, ויש לעי' היכא משמע במתני' דשרינן להבריך קודם שנתברר שנקלטה ההרכבה כראוי, ושמא ס"ל לגמ' דהו"ל לתנא לבאר אע"פ שחזר והבריכן, דלשון סיפוק משמע רק חיבורן זל"ז, ואין במשמעותו אם נקלטו, ודרך התנא לדקדק בכה"ג אם כונתו דוקא בדידעין שנתאחו תחלה.

ח. בדין ילדה שסיבכה בזקנה לפי הנראה בירו' דהיינו ילדה מחוברת, וכמ"ש תו' מנחות ס"ט ב', נראה כללא דמילתא דהכל תלוי מהיכן עיקר היניקה, ואין לנו ענין בסדר הנטיעה כלל, דענף מהזקנה שהבריכו בארץ כ"ז שניקתו מהזקנה מותר, ואם גבר כחו נדון לעצמו, וכן ענף תלוש שהרכיבו, דינו כענף מהזקנה, וכן ילדה מחוברת שהרכיבה על הזקנה דינה כבריכה מגוף הזקנה, ואף בריכה שגבר כחה על הזקנה אוסרת את הזקנה.

ולפ"ז אין חילוק בין מחובר לתלוש בזה, דכל שגבר כח האילן שכנגדו לא מהני שרשיו כלום, ואם גבר כחו אפי' הי' מגוף הזקנה דינו כאילן בפ"ע, וא"ת הרי מצינו ששורש פטור פטור, זה לא נאמר אלא בשרש שמגדל באותו כוון שהאילן גדל עתה, אבל שרש מכון הפוך כמאן דלית' דמי, וסיעו אין בו ממש לשום דבר, לא לקולא ולא לחומרא.

ועיקר הדבר שזקנה שהיתה מותרת יכולה ליאסר חזינן בהא דבריכה שכחה יפה מהזקנה אסורה, ואע"פ שענף זה מהזקנה ולא נעקר משרשיו, וממילא יש ללמוד בק"ו דהילדה ניתרת כשגבר כח הזקנה, מיהו אם נתגבר בענף אחד אינו ראי' על השני לא לקולא ולא לחומרא, וע"ע בסק"ט בזה.

ולפ"ז אין חילוק בין הרכיבה ע"ג סייג והקדש או זקנה וחור"ל, דלעולם ההרכבה בטלה לעיקר האילן, ומ"ש בירו' דסיפקה לסייג ולהקדש חייב היינו כשההרכבה למאכל ולהדיוט, וכענין שאמרו בסוטה מ"ג ב', ועי' לק' סק"ט.

ודעת הרמב"ן נראה דפשיטא לי' דזקנה לא תאסר אף אם יגבר עלי' כח הילדה, שהרי יש לה שרש פטור, ולכן ס"ל דמה"ט גם אין להתיר ילדה שנטועה כדרכה ויכולה לחיות משרשי' דלא נתבטלה נטיעתה ע"י שסיפקה לזקנה, ונראה מזה דלא ס"ל הא דמשמע בירו' דבריכה שגבר כחה אסורה, דא"כ מצינו ענף מהזקנה שנאסר, ודברי הירו' מתפרשים רק בסיפוק שכחה רע, אבל בעלמא משהוחלטה הנטיעה שוב אין משתנה דינה ע"י

הברכה או הרכבה, וכללא דמילתא להרמב"ן דלעולם הנטיעה הראשונה או ההרכבה עיקר, ולכן ענף שהבריכו מותר ואינו נאסר עד שיפסק, ומונין לו משנפסק כיון שלשרשיו לא ה' אילן כלל, שעד עכשיו התייחס האילן כולו לזקינה, וכן ענף שהרכיבו ואח"כ הבריכו מותר, שכבר הוחלט דינו כחלק מהזקינה בהרכבתו, אבל איפכא שנטעו תחלה ואח"כ הרכיבו אינו נותר, ואף קודם שהשריש דעתו ז"ל שאין להתירו ע"י הרכבה, ורק כשההרכבה עיקר ואח"כ הבריכו, והכל חד טעמא דלהרמב"ן נטיעה הראשונה או חיבורו בהרכבה קובע, ואינו משתנה כ"ז שלא נעקר משרשיו.

וצ"ע בדברי מרן זללה"ה דס"ל דבריכה שנתחזק כחה אסורה, ומ"מ תמה על הגר"א שכ' דבגבר כח הילדה נאסרה הזקינה, ולפמ"ש"כ היינו הך, וכבר נתבאר דשרש פטור לא מהני אא"כ העלים הפוכין כלפיו, אבל שרש כבון הפוך מהיניקה אינו מועיל.

ט. שם בירו' דר"י היא דר"י אמר כו' יש להסתפק אם כונתו לחלוק לדינא, או רק דממתני' אין ראי' דמתוקמא שפיר כר", ובתו' מנחות ס"ט ב' פ' דפליג, אלא דמדבריהם נראה דמילת' דרחב"ג מתפרשא בדלא אשורש וע"ז יש ראי' ממתני', ולכן ע"כ דפליג, אבל למש"כ דהרא" לדינ' דרחב"ג, א"כ י"ל דדחי רק הראי', וכ"כ מרן זללה"ה בס"ב סק"ד בהוספה, וצ"ע לפ"ד מאי ראי' ממתני' לילדה הא בפשוטו כיון שסיפק תחלה יש להתיר יותר, ולפירושם שרשים א"ב ממש ומותר אפי' השרישה קאמר.

שם שרשים אין בהם ממש, לכאור' פ' דאזלינן בתר עיקר הנטיעה ואח"כ אין משתנה דינא ע"י ההשרשה, עסק"ח בדעת הרמב"ן, ולכן אין ראי' ממתני', וא"ל ר"ז אם בפירוש שמיע לי' או דדייק מהא דחזינן שאין הקדש פוטר אחר שנטע אע"פ שלא השריש, וש"מ שהדין נקבע במעשה הנטיעה, ודחי ר"ז דשאני הקדש שמשנתחייב תו לא פקע ע"י ההקדש שאין ההקדש פטור חיובי אלא דלא חל חיוב על של הקדש, משא"כ זקנה וחול, ונראה דסיפקה להקדש ג"כ פטורה ולא חשבינן נטיעתה שקדמה לסיפוק כנטע ואח"כ הקדש, כיון שעתה גבר כח הזקינה וכנטיעה ברשות הקדש דמיא, ומ"ש בה"א דסיפק להקדש חייב היינו לצורך הדיוט, וכדמשמע דאף בתלוש מיירי התם, וכ"ד מרן זללה"ה בסק"ב דהירו' שם לצורך הדיוט, - הר"ש פ' דה"ק שרשי הסיפוק שמשרישין קודם שנתאחה מועטין הם ואין בהם כדי לאסור, והיינו דדחי דאין ראי' להתיר ילדה שהשרישה, ולפ"ז הא דמיייתי מנטע ואח"כ הקדש היינו לעיקר הדבר דאזלינן בתר הנטיעה, ואמנם משם יש ללמוד דאף בשרשים מועטין אם הנטיעה קדמה אסור.

שם ר"א בשר"י אתרוג שחנט כו' תוכן הסוגיא דאתרוג שחנט בשנת ערלה אזלינן בתר חנטה וכל הנוסף בו עיקר ערלה הוא, אף שדר באילנו משנה לשנה ואף שהוסיף מאתים, ולוקין על כל כזית ממנו כיון שזהו גוף האיסור, אבל אם ה' הנוסף גידולי היתר אף שאנו אוסרין כולו מפני שעיקרו אסור, מ"מ אין לוקין אלא על האיסור עצמו, ומשכח"ל שיחשב הנוסף היתר כגון שנשתנה דין האילן, דלא אמרו דאזלינן בתר חנטה לכל גידול הפרי אלא כשממשיך לגדול באילן זה אבל אם הרכיבו ע"ג אילן אחר אע"פ שחנטו פירות המורכב באיסור, מ"מ הנוסף מתייחס לאילן החדש ולא כהמשך הקודם, ולכן אינו לוקה עליהם בכזית אע"פ שהם אוסרין מדין גידולי איסור, ואם הרכיב ענף של זב"ז ושל זב"ז, ובכל ענף ראינו שגבר כח העיקר על המורכב הרי כל אחד מתיר את גידולי חבירו, וכאן חזינן שאע"פ שגבר כח הזקינה או הילדה בצד אחד עדיין אין מזה ראי' אלא לייחור זה, וגם אפשר שבצד השני תגבר השני' על הראשונה, וגם חזינן דאף באילן שטוען פירות מהני ביטול ע"י סיפוק בחבירו, כללא דמילתא כל חלק שיונק ממקום הרכבתו נעשה כתלוש מעיקרו.

י. הרא"ש בהלכות ערלה לא הביא מתני' דסיפוק הגפנים, ונראה דאזיל לטעמ' בפירושו דהיינו הברכה אחר הברכה, וכבר פ' כן במתני' דהבריכה שנה אחר שנה, מיהו אכתי הו"ל לפרושי דבניכר שכח הילדה יפה אסור כמ"ש בירו', ושמא לא חש להאריך כיון דבחור"ל מותר ומידי ספיקא לא נפיק.

ובעיקר פ' הירו' משמע דס"ל להרא"ש שאם בשעת ההברכה כח האילן יפה שוב אינו נאסר וכן התו' בר"ה לא מצאו איסור בהברכה אלא בנפסקה, והטעם כמ"ש"כ לעיל בדעת הרמב"ן, דאחר שנשרשה בהיתר הזקינה, כל מה שמוסיף בשרשים מתייחס לזקנה, ואמנם אין הכרח מדבריהם כיון דמייירי באיסור נטיעה ל' יום קודם שביעית ובזה רק בנפסקה יש לאסור, אבל כ"נ מסתמות דבריהם, וערשב"א ור"ן שם שכ' שני הפירושים, וכן להר"ש מתפרש הירו' רק בסיפוק, דבזה אם כח ההברכה יפה הו"ל הנטיעה עיקר כלפי הסיפוק, אבל בענף מהאילן לא שמענו לאסור.

ולענין הלכה יש להחמיר בהברכה שכחה יפה שפירותי' אסורין אפי' לא נפסקה, וכ"מ בשו"ע סי' רצ"ד ובט"ז שם סק.... ולפ"ז הדין נותן שמונין משעה שכחה יפה, אבל לדעת המתירין אפי' כחה יפה א"כ לעולם מונה משעה שנפסקה, ומרן זללה"ה כתב להקל בזה אלא שלא הזכיר שיש מתירין, שלא ראה דברי הרמב"ן שכתבנו בסק"ח, ואין לנו מפורש אלא האוסרין, ערשב"א ור"ן ר"ה שם שהביאו כן בשם י"מ, ועי' בסמוך בדעת הרמב"ם.

הרמב"ם ג"כ סתם לשונו ומשמע דבכל ענין הברכה מותרת כ"ז שלא נפסקה, וכ"מ ממ"ש דאפי' מאה הברכות זא"ז מותרין וסתמא כהן יפה מהזקינה, ולפירושו היינו דקמ"ל מתני' בהברכה שנה אחר שנה, וגם אין מבואר בדבריו אם ילדה שסיפקה מיירי במחוברת או רק בתלושה, ומרן זללה"ה נקט בדעתו דמיירי במחוברת כסתמות הלשון, אבל הר"מ העתיק לשון הגמ' והרמב"ן מפרשה בילדה שנעקרה וסיבכה בזקנה, ובהי"ד משמע דזקינה שהרכיבה בילדה רק הבר מהזקנה מותר, וצ"ע.

יא. שם במשנה רמ"א מקום שכחה יפה מותר כו' למ"ש ביר' ה"פ מקום שכחה יפה מותר בסתמא ומקום שכחה רע צריך היכר עלין ובסתמא אסור, ונראה דבענף מהאילן עצמו מודה ר"מ דסתמו מותר, ורק בסיפוק חייש שלא גבר בו כח הזקינה, וכן מתני' דהברכה שנה אחר שנה אתיא אף כר"מ כיון שהכל גידול הזקינה ולא סיפוק ייחור מבחורין.

והיכר העלין שבצד אחד של ההברכה מוכיח גם על צדו השני ולא חיישינן בזה אף לר"מ דכיון דחזינן שכח הזקנה יפה כנגד הילדה הו"ל מקום שכחה יפה, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ב סק"ד, ואין ללמוד מזה לילדה שסיבכה בזקנה דענף אחד יעיד על כולו, דכל שסתמו אסור בעינין הוכחה גמורה, וכ"מ ביר' בשני אתרוגין עסק"ט, וצ"ע בספר מרן זללה"ה בדיני עולה סכ"ו שכ' שהדבר ספק אם העלין שלצד האילן חשיבי עדות על כל הענף, והיכי מיירי אי בהברכה מגוף האילן הרי לכו"ע אף סתמו מותר, וכדתנן הברכה שנה אחר שנה, עסק"ה, ואי בהרכיב והבריך גם בזה קיי"ל כרבנן דסתמו מותר, וכ"ש דבניכר מצד אחד דאפשר שאף לר"מ מותר, מיהו בילדה שסיבכה בזקנה כתבנו שאין ראי' מענף לחבירו, ושמא אם הכל ענף אחד מהני צדו אחד לשני, וצ"ל דבהכי מיירי שם, ולטעמי' דס"ל להקל בילדה מחוברת שסיבכה בזקנה.

שם מקום שכחה יפה מותר, פי' אם ראינו שכח הסיפוק הזה יפה מותר להבריכו, ואם הסיפוק השני יפה והשלישי רע מותר להבריך רק השני, אבל הר"ש פי' שהזקנה כחה יפה, ולפ"ז לא הול"ל מקום אלא אם או בזמן, מיהו למש"פ הרא"ש וכן הרמב"ן בשם הר"ש דמיירי בהברכה ע"כ אזקינה קאי, דכיון שכל הענף גידול הזקנה לא חיישינן שאין כחה יפה בסופו, אא"כ כחה רע בתחלתו, ולפי' שלפנינו יש לפרש כונת הר"ש כמש"פ לעיל.

שם אסור, פי' לחומרא, ומש"ה לא קתני חייב, ונפ"מ שאם נפסקה מונה משעה שנפסקה, ולענין רבעי ומעשר אזלינן לחומרא.

שם בריכה שנפסקה כו' בר"ש מיר' דה"ה זקנה, וצ"ב מה החידוש, ושמא ס"ד דרק בברכה החמירו שעומדת ליפסק, ומהמשך היר' משמע דבעיקר האילן ס"ד שהכל נאסר מדרבנן, ורק בברכה התירו העיקר כיון שהזקינה מוכחת עלי', והיינו דמיתו עלה מבצל ששתלו.

יב. שם מ"ג אילן שנעקר כו' אם יכול לחיות כו' כתב הרשב"א בתשו' דמסתברא דסגי ביכול לחיות קצת ימים, דסגי בזה להמשיך נטיעתו הראשונה שלא יחשב כנוטע מחדש, אבל לשון התוספתא, דקתני חופר גומא בארץ ונוטעו בה מספק לן דבעינן יכול לחיות ע"י נטיעה זו, ובנשתתיר בו שרש כמחט ש"מ נקט הרשב"א דא"י לחיות, ומ"מ פטור כיון שנשאר חלק מנטיעתו במקומו, וסגי בזה להמשיך נטיעתו הראשונה, והרמב"ם והרא"ש כתבו דבשרש זה יכול לחיות, וכתב מרן זללה"ה דפשיטא להרא"ש דסגי בימים מועטין והיינו דיכול לחיות בשרש זה, מיהו בהא פליגי דלהרשב"א אף ימים מועטין א"י לחיות בשרש זה, ועי' לק' ס"ק ט"ו ראי' להרשב"א מהיר'.

וביאר מרן זללה"ה בענין היכול לחיות קצת ימים, דהיינו שאינו מפסיק לצמוח עד שיקלט מחדש, והיינו דקתני בתוספתא חופר גומא בארץ ונוטעו נטיעה גמורה בתוספתא עפר, אלא שבכל נטיעה עד שתקלט אינה צומחת ואין לה חיות מהקרקע אלא שנשמרת לחלוותה, ואם רואין מומחין שנטיעה זו לא הפסיקה חיותה עד שנקלטה זהו שיעורא דיכול לחיות, שהעפר שעמו גרם לאילן שלא יהא במצב של עקור כלל, ולכך פטור, והנה מרן ז"ל נקט דעד שתקלט מחדש בעינן י"ד ימי קליטה או פחות מזה, אבל אם נימא דא"צ זמן כלל דכיון שהאילן נטוע

בעפרו והרי הוא קלוט מיד יונק הוא מהעפר הנוסף ג"כ, וכמש"כ אאמ"ר שליט"א דעציץ שא"נ שנטעו בקרקע אי"צ זמן לקליטה, ותדע דבנקבו ויונק דרך הנקב ודאי אין מקום לתת זמן לקליטה שאחר הזמן ג"כ לא נקלט דבר, והמעביר עציץ נקוב בכרם יונק כל הזמן מקרקע חדשה, ובאמת אף בנעקר עם שרשיו בלא עפר ג"כ אפשר דא"צ זמן לקליטה, דלא מצינו שיעור קליטה אלא בשצריך להשריש או להתאחות באילן, [שו"ר דו"א כמבואר פסחים נ"ד א' דאף עם שרשים בעינן קליטה], ולפ"ז אין לנו שום זמן שצריך לחיות בעפר שעמו, ול"מ כן, וכ"נ מדברי הרא"ש וש"פ דעם תוספת עפר מיד יכול לחיות ובעינן שיחי' בלא תוספת, וכמ"ש בירו' כיני מתני' אם הי' יכול לחיות, אבל עכשיו שנטעו הרי הוא חי מיד.

ולכא' אפשר לפרש התוספתא שמניח האילן עם עפרו בגומא בלא תוספת עפר וסגי בזה שיכול לחיות עד שירשיש מעצמו בקרקע, דלא גרע מעציץ נקוב שדינו כמחובר לענין ערלה, והכא נמי אם יש בו חיות עד שירשיש הו"ל כעציץ, ולפ"ז לא נתחדש כאן קולא ביכול לחיות דפטור, ויותר נראה דאין במשמעות דיכול לחיות עד זמן מסוים, אלא שיש בעפר כדי להחזיק חיותו של האילן, ולאפוקי אם האילן נשמר מחמת עצמו ככל ייחור שעדיין לא נקלט, דבעינן שיוכל לחיות מכח עפרו, מיהו סתמא דמילתא אם חי מכח עפרו יכול לחיות כך זמן מסויים.

והנה לפי' הרשב"א קמ"ל מתני' רבוא דאע"פ שאין העפר הזה ראוי לנטוע בו לפי שלא יתקיים אלא ימים מועטין, מ"מ סגי בזה לקיים נטעיתו הראשונה, ולכא' הנוטע בעפר זה דינו כתלוש שהרי א"א להתקיים בו, ויש ללמוד מזה דאף אם העביר האילן בעשא"נ סגי ביכול לחיות, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בס"ק י"ג אבל לא הוכיח כן מד"ז, (וצ"ע אם מכריע כן להלכה עי"ש), ולפמש"כ לק' ס"ק ט"ו דבנשתייר בו שרש א"י לחיות ומ"מ נראה בירו' שדינו כמחובר, לפ"ז י"ל דבעשא"נ לא מהני יכול לחיות, ואין ראי' מכאן דהכא חשיב מחובר בכל ענין, ואם נימא דאין חידוש בהא דיכול לחיות פטור, ה"נ לא מהני עשא"נ, וכמ"ק מהירו' דלק' ס"ק ט"ו דכל שהוא כתלוש חייב, וה"נ מסתברא דא"כ משכח"ל שנטעו ל' יום בע"נ ואח"כ שנה בשא"נ ושוב ל' יום בע"נ ויחשבו שתי שנים, ולא מסתבר, לפמש"כ ס"ק י"ד דהזמן שבעשא"נ לא מהני.

יג. מתני' דקתני תרי בבי פי' הרא"ש דלא מיבעיא נעקר אלא אפי' נשאר במקומו אם א"י לחיות חייב, ואם יש חידוש ביכול לחיות דפטור מיושב דקתני אם לאו חייב ברישא ובסיפא דברישא החידוש בפטור ובסיפא בחיוב, וכ"כ הב"ח.

שם אם יכול לחיות פטור, נראה דאזלינן לפי גודל האילן, דבעינן שתמשיך חיותו, אבל בנשתייר בו שרש כמחט סתם התנא שיעור זה בכל האילנות, ואפשר דסגי בחיבור חשוב כזה שיכול להתקיים בו אילן קטן, דסו"ס יש כאן חיות המקשרת האילן עם הקרקע, או דסגי שחלק קטן ממנו יתקיים ע"י חיבור זה, ומיושב מ"ט לא קתני דיכול לחיות כיון שבאמת אין לו חיות כברישא, והרשב"א כתב דא"י לחיות כלל, ולהאמור (לכו"ע) אם יכול לחיות סגי בפחות ממחט ש"מ, ועי' בספר מרן זללה"ה סק"י י"א, ועי' לק' ס"ק ט"ו עוד בכ"ז.

שם נעקר הסלע כו' לא זו אף זו קתני, לא מיבעיא נעקר לגמרי אלא אפי' נודעזע ואפי' רק נתפרר ונשאר סמוך לאילן מ"מ אם א"י לחיות חייב, שם ועשאו כעפר, פי' שנתפרר העפר מע"ג השרשים וכלפי סלע קראו עפר, ולשון היראים ונעשה עפר, אבל הרמב"ם גרס ועשאו בעפר ומפרש שהוסיף עפר, וצ"ב מ"ש זעזעו מזעזעתו המחרישה, ולמה ביאר כאן התנא טפי מביאנן, דהא בכולהו מיירי שחי מפני שנטעו בקרקע, ואפשר דכאן סגי בהוספת עפר, ולעיל צריך לחזור ולנטעו.

יד. תניא בתוספתא נטעו בעשא"נ נשבר וחזר ונטעו בע"נ אם יכול לחיות כו' כתב מרן זללה"ה שני אפשרויות בביאורה, א' דמיירי בעציץ של מתכת שאינו כנקוב אף לאילן, ומ"מ מהני נטעיתו בעציץ למנין שנות ערלה כמו נוטע בחו"ל, דסו"ס הוא נשרש וגדל בעפר, ב' דמיירי בעציץ שדינו כנקוב, אבל עשא"נ שהוא כתלוש לא מהני מידי, וסיים וכן מסתבר, ובאמת לולא התוספתא הדבר פשוט דנטיעה בעציץ שהוא כתלוש לא מהני מידי, שהרי לענין איסור ערלה לא קרינן ב' ונטעתם, וגרע מאילן שנעקר שכבר הי' נטוע, ועוד דא"כ אם נטעו אחר ג"ש יפטר מרבעי, ונמצא שעשא"נ שנטעו קיל מע"נ שנטעו, ולמאן דמצריך ג"ש ערלה יפטר בכל ענין, ול"מ בתוספתא הזו, ועוד דא"כ יכול ליטע בהיתר ל' יום קודם שביעית בעשא"נ דמותו, ואח"כ יכניסנו בקרקע, ואם באנו לחדש גידול בעשא"נ עולה למנין מכח התוספתא הזו, לא יתכן שיבליע התנא ד"ז כידוע, ולשנות דין אחר שאינו חידוש כ"כ, דהא הדין הנשנה הוא דאם נשבר ונתפזר עפרו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב,

וזה ראוי לשנות גם בע"נ, ואיך יבליע כאן התנא דין עשא"נ כידוע דעולה לענין, וגם ענין הא"נ ונקוב מבלבל כונת התנא כיון שא"נ דינו כנקוב לענין זה והו"ל לשנות עציץ סתם, ועוד דברישא קתני עציץ חייב ואיך סתם בסיפא עשא"נ פטור, ועוד דסתם עציץ של חרס, ועוד דנשבר קתני ואין זה מצוי בשל מתכת, ולכן נראה דפי' בתרא עיקר, והא דקתני ע"נ בסיפא י"ל דעי"ז נוסף ביניקתו ומ"מ מהני ביכול לחיות, ונקט חזר ונטעו בעציץ שצריך לאסוף העפר בידיו ורק מה שעלה עמו בראשונה מהני, וצריך לאמוד אם יכול לחיות, או שצריך לגרוס בתרייהו עציץ סתם, עכ"פ אין ללמוד חידוש זה מהתוספתא.

ויש לחקור עשא"נ ונפלו יוצא לחוץ שדינו כנקוב אם אפשר לפוטרו כיון שיכול לחיות מהשרש שבעשא"נ, ונראה דהנוף כנקב, וכי היכי דלא מהני שרשים שאינן כנגד הנקב ה"ה דלא מהני עשא"נ, מיהו יש לחקור ע"נ העומד בחו"ל ונפול בארץ דאזלינן בתר נופו אם מהני שרשיו שבחו"ל כשרש פטור, או"ד כיון דנופו עיקר הו"ל כשרש בקרע ושרש בעציץ דחייב, והכי מסתברא.

הטור בסי' רצ"ד כתב דעשא"נ פטור מערלה, והב"י כתב דמהרמב"ם ל"מ כן, ובאמת הרמב"ם לא כתב אלא דעשא"נ לזרעים כנקוב לאילן, אבל הדבר סתמו כפירושו כדפשיטא לן מנחות ע' א' דבכל מילי אסור עשא"נ מדרבנן, וצ"ל דכונת הטור פטור מדאורייתא לומר שאין מונין מנטיעתו, וכ"כ מרן זללה"ה בדיני ערלה שחייב מדרבנן.

טו. שם מ"ד אילן שנעקר ונשתייר בו שרש פטור כו' פי' דאז יכול לחיות, ובפשוטו בפחות ממחט ש"מ דינו כנעקר לגמרי, ואפי' שנה לית לי', ול"ד לנטיעה בת שנתה דחיה בפחות משרש כזה דהתם הנטיעה כולה בקרקע ויונקת מסביב אבל כאן שנעקר כולו וחיבורו רק ע"י השרש בעינן שרש עבה כדי שיוכל לחיות, ולפ"ז אפשר דאילן שחיבורו ע"י שרש פחות ממחט דינו כתלוש, ומ"מ שי"ך לומר שאם הוא מחובר ויש בשרשו שליש מחט ש"מ שהוא בן שנה ושני שלישים בן שתיים, וצ"ע בירו' שאמרו מדבועי חזקי' אם שליש מחט מעיד על שנה ש"מ שפחות ממחט כמחובר, ומאי ראי' הרי שאלתו יכולה להתפרש כשהנטיעה בקרקע ואז פשוט שדינה כמחוברת.

ונראה מהירו' דשיעורא דמחט לאו משום דיכול לחיות הוא, דמסתברא דר"י דקדק ממתני' דמחט ש"מ מעיד שיש לו ג"ש, ואם הטעם מפני שיכול לחיות א"כ אין ראי' שזה מעיד על זמן גידולו, או"ר ר"י ידע דא"י לחיות עי"ז וקשיא לי' א"כ מ"ט סגי בשרש כזה, ומפרש דכיון ששרש זה מעיד על גידול דג"ש הו"ל שרש חשוב שלא יחשב כנעקר האילן, וכמ"ש הרשב"א דאע"פ שא"י לחיות סגי בזה, ולפ"ז אין לדקדק ממתני' דפחות מכאן כתלוש, דהא מטעם אחר אתינן עלה, וביאר מרן זללה"ה דהיינו דדייקנן דחזקי' הדר ב' דכיון שמסכים לדברי ר"י ממילא אין מקום לשאלתו.

ולכאור' נראה דביכול לחיות א"צ לשיעור מחט ש"מ, דשיעור זה נאמר לרבותא בא"י לחיות, וכן יש לדקדק מדלא קתני פחות מכאן חייב לאשמועינן דמצד אחד גרע מהרישא דלא סגי ביכול לחיות, וצ"ע בספר מרן ז"ל שמסתפק בזה, ומדברי הראשונים ז"ל יש ללמוד דביכול לחיות לעולם פטור, ואע"פ שהם פי' טעמא דמתני' משום דיכול לחיות, ודברנו ע"פ הירו', מ"מ אין לחדש חולק בד"ז דיכול לחיות אינו כעקור.

מתני' מתפרשת בכל האילנות, ומ"ש מרן זללה"ה דשיעור זה בגפנים היינו להוכיח מזה שגדל ג"ש, מיהו צ"ע א"כ מ"ט נתנו שיעור זה בכל האילנות לענין שיעור.

בשיעור הנקב בעציץ שהוא כשרש קטן יעור' מש"כ אאמור"ר שליט"א שהוא קטן ביותר, והדין נותן שאם השרשים יצאו ונשתרשו בקרקע הרי הם כמחוברין, ולא משמע שיש עשא"נ שהזרעים שבו כמחוברין, והרי ענינו רואות ששרשי הבצלים יוצאין בנקב קטן, וכ"מ ברש"י שהוצרך לבאר דשרש קטן הוי טפי מכונס משקה, ברם יש לדון אם נקב כזה מועיל לאילן כיון שא"י לחיות בפחות ממחט ש"מ, וסתמות הדברים דסגי בנקב כזה לכל מילי, ואף בזרעים יש ששרשיהם גסים יותר, וצ"ל דסגי ליניקה בנקב כזה אע"פ שהשרש לא יוכל לצאת, וכן מצינו דיונק דרך הנוף וכן במנח אסיכי לא יגיע השרש לקרקע.

טז. ירו' ה"א שרש פטור פטור כו' דין שרש פטור מהני דוקא באילן שמקצתו בחו"ל, אבל שרש היוצא לחו"ל לא מהני, אע"פ שהאילן על המיצר, כיון שחלק האילן שאינו רואה פני חמה דינו כשרש, ונמצא שהאילן מחובר לשרש שכולו בארץ, ולכאור' נראה דטעמא דהכא מודה רשב"ג דפוטור משום דאילו נעקר הוה סגי בשרש זה

לפוטורו, השתא שהוא מחובר לא גרע מנעקר, והמקשן סבר דלא נאמר ד"ז אלא בשרש ישן שהילדה בטלה בוקנה, אבל כששניהם ילדה ואחד פטור מן הדין לא מהני, והיינו דמייתי מדר' יוסי דמתני', ומשני ר"ז דהתם הטעם מפני שיכול לימלך ולחייב כולו, ושפיר מהני לחייב ע"ז שנמלך, והא דאר"י שרשים א"ב ממש מפרש ר"ז דהיינו לחומרא מחו"ל לא"י דאינו מתחייב, ויש לעי' פשיטא השתא החייב נפטר כ"ש שהפטור לא יתחייב, וי"ל דר' יוסי מפרש דברי ר"י דאולינן בתר מעשה הנטיעה ואם נטע בא"י לא יפטר, ואם בחו"ל לא יתחייב, וע"ז אר"ז דשרשים פוטרינן ואע"פ שנטע בחיוב, ומשכח"ל שנתרחב האילן שעמד במיצור, א"נ בסיפקה לחו"ל וכדמפרש ואזיל.

יז. ב"מ קי"ט א' אילן היוצא מן הגזע כו' וצריכי כו' יש להסתפק אם איסור ערלה ביוצא מן הגזע ומן השרשים מדאורייתא, או גזירה דרבנן משום דמיחזי כאילן חדש, וכתב אאמו"ר שליט"א דמדעבדינן צריכותא מו"מ וערלה משמע דמעיקר הדין הוא, דבזה שייך להשוותם, אבל אם בערלה גזרו מדרבנן משום איחלופי, אין ענין זה שייך במו"מ, והתם הנדון אם בדעתו למכור גם היוצא מן השרשים, וגם אפשר דבערלה פטור ומ"מ במו"מ מוכר ג"ז, ובגמ' משמע דאיסורא הו' ודאי טפי לחומרא, מיהו יש מקום לדייק איפכא מדתלינן טעמא באיסורא וממונא ש"מ דהנדון בגזירה דרבנן, דאם בערלה האיסור מדאורייתא א"כ הול"ל דאי אשמועינן ערלה הו"א דבדעת בני"א אין היוצא מן הגזע כאילן חדש, ולשון איסורא וממונא משמע שהכל נדון אחד, ובאיסורא מחמירין טפי, ובגזירה דרבנן אפשר לומר דנהי דבדעת בני"א אין היוצא כאילן חדש ולכן מוכר גם היוצא מן הגזע, אבל באיסורא חששו לאיחלופי בצד רחוק, ועוד דכיון דביוצא מן השרשים לכו"ע גזרו, א"כ הנדון הוא אם לדמות גזע לשרשים, ושפיר עבדינן בזה צריכותא שאין להכריע ד"ז מדעת המוכר, אלא בסברא אם גזע כשרשים.

ובסברא ודאי מיושב טפי לומר דמדאורייתא שרי, כמו כל גרעין שמונין מנטיעתו, אע"פ שלא צמח עד לאח"ז, ועת שבאו אבותנו לארץ ומצאו שנגמם לא קרינן ב' ונטעם, וכן העולה מנטיעת הגרים, וכ"ש העולה מן הגזע דלא מסתבר כלל לחייבו, והראב"ד והרמב"ן גרסי בגמ' דלר"מ אף מן השרשים פטור, ויש ללמוד מזה דלאו סברא פשוטה היא לחייב מן השרשים אפי' מדרבנן, ואית לן למעט בפלוגתא דלר"י מדרבנן הוא, ולשון הרשב"א בתשו' נראה דרך משום מראית העין אסרי', אבל סתמות לשון הרמב"ם משמע מדאורייתא, ונפ"מ לענין רבעי דחייב אף במעשר, ומרן זללה"ה ביאר מ"ט אין כאן פטור דשרש פטור לפי שהפטור נאמר באילן ולא בשרש, ויש להוסיף דשרש חדש ג"כ מועיל באילן שנעקר ונשתייר בו שרש, אבל לפמש"כ לא בעינן כאן לשירותא דשרש פטור אלא דעיקר הנטיעה משעת נטיעה מנינן, וכ"מ מגרסת הראב"ד והרמב"ן.

יש להעיר בהא דמדמינן בסוגיין מו"מ לערלה דלכא' באילן שנגמם לא דמו, דמדקתני מתני' במו"מ אם מתו אין לו קרקע נראה דבהוציא חליפין האילן שלו, ואילו בערלה קיי"ל דבנגמם חייב בערלה, ואם נימא דתלמודן פליג על הירו' ולא ס"ל למגורא אלא באילן נוסף דמיחזי כנטיעה חדשה, אבל כשהעיקר נגמם לא גזרי' ניחא, ועס"ק י"ח בזה, ובתשו' הרשב"א השיב דמה שדימה הא דקונה אילן לאילן שנגמם לא מן השם הוא זה, ובאמת חזינן בד"ז דלא דמו וכמש"כ, מיהו נראה דכונתו לחלק בין היכא דהאילן קיים וזה אילן נוסף, ולפמש"כ דגריס בדר"מ פטור אף מן השרשים י"ל דכונתו איפכא דהיכא דהאילן קיים ליכא מראית העין ולכך לא גזר ר"מ, ובאמת נראה דראב"י מודה לר"י דהעולה מן הגזע פטור.

בטוש"ע השמיטו דיין היוצא מן השרשים, ובדעת המחבר יש לדחוק שזה בכלל נגמם מעל הארץ, אבל בטור שבנגמם הצריך טפח, הו"ל לפרושי דהיוצא מן הגזע שרואה פני חמה פטור, - אפשר דהא דרואה פני חמה פטור היינו דוקא בגזע, אבל שרשים ממש בכל ענין חייב, - גזע פרש"י עד ג"ט, ואאמו"ר שליט"א כתב דלכא' אין לחדש איסור טפי מטפח דשיעור זה אשכחן דלא חשיב כאילן, ואפשר דכל שניכר אוריר תחת הענף אפי' למטה מטפח אינו בכלל האיסור, דאילן העולה בעינן ולא נוף, וכתב אאמו"ר שליט"א דהיוצא מהשרשים אם יחפור סביביו דנמצא שמקום יציאתו רואה פני חמה מסתברא דניתר ע"ז, ואע"פ שהי' אסור חזר להיתירו כראשכחן בילדה שסיבכה בזקנה שניתרת, ולפמש"כ דגזירה דרבנן היא פשוט טפי להתיר.

יח. שביעת פ"א מ"ח אילן שנגמם והוציא חליפין כו' פי' אע"פ שהחליפין גבוהים מטפח, מיהו מסתברא דאע"פ שהחליפין יצא מתחת טפח מ"מ כיון שנשארו מהאילן טפח אהני להו כח האילן ואע"פ שנתייבש אח"כ כפי מה שמצוי, וטעמי' דר"ש כדאמר' ב"ב פ' ב' דאין לקרן אילן פחות מטפח, דע"ז מאבד כח צמיחתו, ורבנן סברי דכשצמח חזר לכחו, אלא שיש לחוש שלא יצמח.

ונראה לפרש דלענין ערלה אפי' נגמם מעם הארץ פטור מדאורייתא, וקמפלגי אם צריך לגזור מדרבנן גם בפחות מטפח, והיינו דקאמר בירו' דר"ש וראב"י אמרו ד"א דרבנן דסברי דנשאר כחו בפחות מטפח ס"ל דאין לגזור בזה משום ערלה, ומיושב דמדמה הא דר"ש דהוי מעיקר הדין לדראב"י, וכ"מ בתשו' הרשב"א וכן משמע בירו' ובר"ש, אבל ברמב"ם נראה דמדאורייתא חייב בערלה, וכבר הקשו למה פסק כר"ש ולא כראב"י, ואפשר דמפרש דראב"י דגזר ע"כ כר"ש ס"ל, אבל אין מזה ראי' לגזור מדרבנן, א"נ ס"ל דתלמודן פליג דר"י בב"מ לא גזר ביוצא מן הגזע אפי' פחות מטפח, וע"כ דס"ל דלא אמר ראב"י הכי אלא כדאמרי' משמ' בסוטה מ"ג ב', בש"ך כתב דסוגין דעלמא כר"ש, והיינו דשיעור אילן טפח, בבהגר"א כתב דיש ללמוד מההיא דסוטה לאילן שנגמם דשיעורו טפח, ומלבד שלשון הגמ' משמע דוקא ילדה לכאור' ל"ד מכמה טעמים חדא דהתם שרינן בכל הכרם וכאן בנגמם לא מצינו להתיר, ועוד דאין לחדש לגזור אלא בדבר קבוע אבל כאן מיד יצמח יותר מטפח, ועוד דהתם ל"ג אלא עד שיגדל יותר מטפח, וכאן קבעו בו דין ג"ש, ועוד דקלא אית לי' ומינכר ואין לדמות לילדה פחותה מטפח.

יט. הערות בספר מרן זללה"ה בדיני ערלה.

סימן א

בפרק קמא

שהוא במקום הפרצה ע"כ מסיח דעתו מלקוט הפירות.

ואמרו בירו' דבפירות שאין ראוי לייחדן לסייג וקורות דלרשב"ג חייב, בעינן לרבנן שישנה נטיעתן באופן שניכר דעצים וקורות עיקר, ובסייג א"צ דמקומו מוכיח עליו, וצ"ל דמקומו גורם שלא יתן דעתו על הפירות שבלא"ה ילכו לאיבוד במקום הפרצה, עכ"פ כללא דמילתא בפירות חשובין צריך שיהא ניכר שאינו אילן למאכל, ובאופן שהשימוש לסייג וקורות מחייב הקצאת דעת מהפירות, אם מפני שלא שוה לו לטרוח או שהגדול מחייב לגדלם בע"א, והיינו דאימעט מעץ מאכל.

ומרן זללה"ה בסק"א נסתפק אם צריך שלא יהא דעתו ללקט הפירות כלל, או דסגי בזה שאינו מחשיבן, ואינו משקיע בגידול לצורך הפירות כלום, והביא מלשון הרא"ש והרע"ב דסגי בזה שאין עיקר דעתו לאכילה, וכן דעתו נוטה שם סק"ב, ומ"מ נראה דמיירי באופן שלא בטלה דעתו בזה שאינו מתייחס לפירות כפרי עץ מאכל, בין אם אינו מלקט כלל ובין אם רק שאינו נותן דעתו לטרוח בהם, והיינו כשהצורך לסייג ולקורות נוגד קצת את המאכל, או שאין הפירות חשובין, שו"ר שם סק"א... שכ' לתרץ דשם אינו מלקט הפירות ממקום הסייג כדי שיתעבה האילן (וצ"ב מה מועיל זה ואפשר שמאבד הפרחים קודם שיצמח פרי), ושם משמע דלצד ראשון שם אף אם דעתו על הפירות כל שהסייג עיקר לא קרינן ב' אילן מאכל דסגי בזה שחשיבות הסייג עדיפא על המאכל, ולפמ"ש"כ אם חשיבות המאכל כדקאי בכל אילן לא מהני

א. פ"א מ"א הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה, בירו' ממעטינן להו מעץ מאכל דאת שנטיעתו למאכל חייב לסייג ולעצים ולקורות פטור, ויש לעי' במה נגרע חשיבות עץ מאכל בזה שמשמש גם לסייג או שדעתו לקוצצו לעצים וקורות, הרי בפשוטו שימוש הסייג אינו נוגד את השימוש למאכל, ונראה דבאמת עץ שמשמש לאכילה וגם לסייג חייב, אבל יש אופנים שניכר שאינו משמש למאכל, והני הוא דאימעטו מהאי קרא, והאופן המובן בפשיטות הוא בפירות שאינן חשובין, כאותן ששנינו ברפ"ק דדמאי שרובן מן ההפקר, וכשנוטען לסייג ולקורות אינם בכלל עץ מאכל שאין דעתו על הפירות כלל, כענין שמצוי היום בפרי הנקרא סאבר"ס שאין דעתו עליהם ללקטן כלל, ואמנם בירו' אר"ש דרך רימון ושקמה וצלף סגי להו במחשבה לפטור, והם מאותם השנויין ברפ"ק דדמאי דהיינו רימין ובנות שקמה ונצפה, ונקט הני שהם ראויין לסייג או לקורות, (שקמה לקורות שקמה, וצלף לסייג עי' שבת...) וכן ס"ל לרשב"ג שם דדוקא בנטע דבר שראוי לסייג ולקורות פטור, והיינו בכה"ג שלא בטלה דעתו כשמניח הפירות לאיבוד, ועכ"פ יש חשיבות גמורה לסייג ולקורות דידהו.

אבל מצינו בדר' יוסי דבאותו אילן נותן דעתו על הפירות שבצד הפנימי ומ"מ החיצון שהוא לסייג פטור, ומשמע מזה דהשימוש לסייג מחייב לגדלו באופן שמפריע לגידול הפירות, דאל"כ למה לא ילקט הפירות מן החיצון כמו מן הפנימי, וכנראה מניחין הענפים להסתרך זב"ז וגם א"צ להשקות ולעדור יפה, וכיו"ב, ומ"מ מהני מ"ש הפנימי למאכל לחייב את הפנימי, ואפשר דמפני

מה שיש לו עוד תועלת אף שהיא עדיפא על תועלת המאכל, וצ"ע.

לפטור לגמרי, וכיון דמכל עץ מרבינן ל' ליכא לחיובא טפי משעת נטיעתו.

ב. שם ר"א אמר הפנימי למאכל כו' נראה דמיירי באופן שעיקר נטיעתו לסייג וכדאמר' דמקומו מוכיח עליו, ואמירתו הפנימי למאכל היא הגורמת את החיוב, אבל אם עיקר נטיעתו לאכילה, לא בטל שם אילן מאכל מהחלק שמקצה לסייג, ואפשר דהיינו דקאמר אפי' אמר, ולא קאמר אפי' נטע או אפי' הי' הפנימי כו', וצ"ע, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ק... דמיירי בכולו במקום הפרצה עי"ש, [ועי' סוטה י"ג ב' גונא דחציו לסייג והמורכב עליו למאכל, ויש ללמוד מסתמות הגמ' דהלכה כר"י, ונתעוררתי לזה מספר דבר שאול סוטה שם, מיהו אפשר דמודה ת"ק לר"י בהרכבה, ורק מעיקרא ס"ל דכיון שעירב בו מחשבת מאכל חייב, ואפי' את"ל דנמלך על חציו חייב לרבנן, מ"מ י"ל דהרכבה עדיפא דחלק זה לא הי' בנטיעה ולא נשתנית מחשבתו ממה שנטע].

ויש לפרש הטעם כיון דבמציאות הם חלוקים זמ"ז, והחלק שלסייג אינו שונה מאילן שכולו לסייג, לא נוסף לו חשיבות בזה שיניקתו משותפת עם החצי שלמאכל, שאין היניקה עיקר בזה, וכמו שבאילן מת שיין לחלק כל חצי לשימוש, השתא נמי בתר גוף האילן אזלינן, [ניתכן שיש ללמוד מזה דלסייג וקורות חשבינן להו מחשבה חיובית כמו מאכל, ולכן לא מהני עירוב מחשבת חיוב באילן זה לחייבן], וקים ל' מסברא דכיון שלא חייבה תורה כל עץ מאכל עד שיהא עיקרו למאכל, ש"מ דלא סגי בסוג העץ אלא בעינן שיגדלו הפירות בעץ המיועד לכך, ובחציו שלסייג ליכא חשיבות זו, [נוכשדנים על מצות רבעי שיהי' כל פרי קדש הדבר מובן יותר שבחציו שלסייג אין חשיבות לפירות], ולפ"ז אמנם החיוב והפטור בגוף האילן, אבל הדבר נקבע לפי הפירות, דכיון שהפירות שגדלים בחלק זה הם כגדלים בעץ שלסייג, ע"כ לא אהני הנטיעה המשותפת להחשיב חלק זה כעץ מאכל, בלשון קצרה, כיון דלשימושי האדם מחלקים אילן אחד לשנים, אף מצות ערלה ניתנה לפי השימושים, שאינה חלות בגוף האילן, אע"פ שהמצוה מתייחסת לעץ המאכל.

והר"ש פי' דר"י יליף לה מקרא, אבל לפי הגר"א לא קאי הירו' ע"ז עי"ש.

ירי' רשב"י בעא קומי ר"י נטעו צד התחתון לסייג כו' פי' דבפנימי וחיצון אפשר לחלק עביו כשני אילנות, אבל בתחתון ועליון לא שיין לחלק כן, א"ל היא הדא כו' דאף בפנימי וחיצון אין הטעם משום דמחלקין האילן לשנים, אלא דאף באותו אילן שיין שני דינים.

שם כיצד הוא יודע כו' צ"ב מאי קבעי, הא שפיר ידע עד כמה צריך לסייג, וי"ל

ויש לעי' מ"ט דר"י, נהי דהקצה החלק שלסייג לגמרי מדעתו לאכילה, אבל אכתי הכל אילן אחד וקרינן ב' עץ מאכל, ולכא' נראה מזה דהפטור מתייחס לפירות, וכמו לענין מעשרות שאם הפנימי לאדם והחיצון לבהמה יש לפטור החיצון אע"פ שהכל אילן אחד, (אם גם באילן פטור), ה"נ בערלה, ובזה נמי ניחא הא דמונין משעת נטיעתו בנמלך לאכילה, דהאילן בר חיובא הוא, אלא שפירות שגדלין מאילן שאינו למאכל לא חשיבי ליאסר, וכאילו לא צמחו בו פירות דמי.

אבל אין נראה כן דעיקר קרא בעץ כתיב, והא דמונין משעת נטיעתו היינו משום דכתיב ונטעתם כל עץ, דבתר נטיעה אזלינן, דבתו"כ (הנדפס עם הגר"א) ובתוספתא [באור הגנוז] יליף מכל עץ דאף נמלך חייב, דהיינו דמתחייב אף בלא נטיעה, וש"מ דהי' מקום

דלפי שאין כאן גבול מדויק אף בצורך האמיתי, מש"ה קאמר שע"י שמסיים מקומו נקבע הדין כן.

ולכאוי נראה דמתני' מיירי בנוטע ייחור קטן ועדיין אין בו פנימי וחיצון ועדיין כולו בגדר תחתון, ומ"מ מהני דעתו לקבוע.

שם ר"ז בעי ניחא צד התחתון כו' לכאוי קושיתו על האילן ולא על הפירות, ואם נטעו כולו, לסייג ונמלך על התחתון למאכל לא קשיא לי' דהעליון מותר, וכן אם מתחלה נטע ייחור גדול שעליונו לסייג, שאם האילן מותר חשיב סיוע התחתון כמעשה קרקע ואין הפרי מתייחס לעץ מאכל, אלא קשיא שיחול על העליון דין עץ מאכל שהוא גידולו של התחתון, וי"ל דר"י ס"ל כיון שאין האילן חפצא דאיסורא, שפיר מתחלק הדין בכל חלק מהאילן כפי מה שהוא, מיהו מצינו בנטעו למאכל ונמלך לסייג שנשאר באיסורו, ומסתברא דאפי' נמלך על העליון קודם שגדל אסור, וזו סייעתא לדר"ז, וי"ל דהתם אין הטעם מפני שהם גידולי אילן שנטעו למאכל, אלא דמתחלה היתה הנטיעה גם אדעתא דהני, וכמו שהנוטע גרעין מתייחס הכל לנטיעה הראשונה, ולא מכח גידול התחתון את העליון.

ג. **ירי' שם** נטעו לסייג וחישב עליו למאכל בא במחשבה למאכל וחישב עליו לסייג לא כל הימנו, פי' כענין שאמרו כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה ואין עולין אלא בשינוי מעשה, דכיון שהחשיבו למאכל לא פקע במחשבה, ונראה דאפי' נטעו לסייג ונמלך למאכל תו לא פקע במחשבה, ויש לעי' אם שינוי מעשה מהני, ומקום הספק מפני שהוזכר בא במחשבה וחישב עליו, אבל בפשוטו אע"פ שעשה מעשה שמוכיח דבעי לי' לסייג כיון שמעשה זה אינו מונע צמיחת הפירות אין בו כדי לבטל ממנו שם עץ מאכל, ויש לפרש דנקט מחשבה לרבותא דרישא.

שם נטע שנה ראשונה לסייג כו' פי' שמתחלה הי' בדעתו ששנה ראשונה יש לו צורך בסייג, ואף אם היו הפירות מותרין הי' הסייג עיקר, ואח"כ חישב עליו למאכל, כ"ז חשב מתחלה, מכיון שחישב עליו מחשבת חיוב חייב אף בשנה ראשונה, ופריך מ"ש מדר"י, ומשני דהתם זה שלסייג הוא לעולם לסייג, ולא נתערב בו מחשבת חיוב, וטעמא דמילתא דכיון שעתיד לשמש למאכל באיזה זמן קרינן בי' עץ מאכל, וכבר פי' כן מרן זללה"ה בס"א סק"ט, ועיי"ש דאף אם חשב שהשנה החמישית או שנה אחרונה של חיי האילן, תהא למאכל ג"כ מתחייב כולו בערלה, ובדיני ערלה סט"ז סיים והדבר צריך הכרע, ובאמת הרמב"ם כנראה לא פי' כן שהעתיק עירוב מחשבות בנמלך, וכן בהגר"א על הירוי מפרש דהנדרן על החלק שגדל בפטור, אבל בשנה הראשונה פטור, וכבר העיר בזה מרן זללה"ה שם ס"ב סק"ט, ולפ"ז אתיא שפיר אף כר"י דבעינן ג"ש ערלה, דכאן מתחייב בשנה ראשונה, [ובבבבגר"א כתב דלא שמיע לי'], - לשון מכאן ואילן חישב עליו למאכל משמע בנמלך, וכדמתפרש לק' בנטעו ג"ש לסייג, דלפמש"פ שהכל חשב בתחלה הול"ל נטעו שנה ראשונה לסייג ואח"כ או ומכאן ואילך למאכל, ואפשר שתכבות חישב עליו נשתרבבו מלקמן דקתני כהאי לישנא.

שם נטעו ג"ש לסייג מכאן ואילך חישב עליו למאכל והוסיף תוספתו ר' ירמ' אמר התוספת פטור כו', הלשון משמע דמיירי לאחר ג"ש דליכא חיוב ערלה, ובפשוטו לא גריעי פירות אלו מפירות שחונטין עתה דפטירי, וכ"ש התוספת של פירות הפטורין, ואם באנו לקיים הדברים צ"ל דס"ל השתא דאף אותן שאין להם ערלה יש להם רבעי, [ועי' לק' סק"ד דאפשר דנוטע לסייג יש לו דין רבעי כיון שבא במחשבה לחיוב], ופולגתתם אם התוספת יש לה דין רבעי, או"ד כיון דפירות שחנטו בערלה נשארים בדין ערלה אף הנוסף

וא"ת א"כ לרבנן דמחייבי התם נחייב נמי בערלה, וי"ל דשאני ערלה דלכו"ע בתר חנטה אזלינן דאף הגדל ברביעית אסור, ואילו לענין מעשר הגדל בפטור פטור לרבנן כדאמר ביר' מעשרות פ"ה ה"ב, הלכך לקולא נמי בתר חנטה אזלינן, [ולשון העיקר פטור והתוספת חייב מתפרש בתמיהה], ויתכן לחלק אם העיקר ג"כ נשתנה להיות במצב הראוי לחיוב, כגון בלקח מגוי דהשתא קרינן ב' דגנך, ולכן אינו פוטר את התוספת, משא"כ בערלה דלא שייך לומר שחל בו שם הראוי לחיוב, ועדיין צ"ע בכ"ז, ובפשוטו ה"ה דהו"מ למיפלג בפדה מן ההקדש כה"ג.

ומרן זללה"ה שם סק"י כתב לפרש דלאחר שנות ערלה פליגי, והקושיא מ"ט התוספת חייב הרי הכל גדל בפטור, ומייתי דכי היכי דלענין מעשר לרבנן דמחייבי התוספת אזלינן בתר השנה שהביאו שלישי, אצ"פ שהיו פטורין באותה שנה וכל הגידול המחייב ה' בשנה זו, ה"נ לענין ערלה חשיבי פירות אלו משנות הערלה כיון שחנטו בתוך ג"ש, והרי אילו ה' האילן בדין ערלה מעיקרא, היו הפירות האלו עם התוספת ג"ג בדין ערלה אצ"פ שכבר עברו ג"ש והחונטים עתה פטורין, וה"נ בנמלך חזינן להו כהיו מעיקרא ערלה לענין התוספת, [תדע דלענין רבעי מסתבר שאין לחשבם רבעי כיון שפירות שהיו בדין ערלה אינם רבעי, ולא מסתבר שפטור ערלה יתן להם דין רבעי, אלא שהם פטורין לגמרי, ומה"ט ס"ל לר"י שהם בדין ערלה], והדברים מחודשים, וצ"ע.

יש לדקדק בסוגיא דמנחות שם אמאי לא מייתי ממתני' דברכה שנפסקה דחזינן שגידולי היתר אסורין, וש"מ דלחומרא לא אזלינן בתר העיקר, ואפשר דשאני התם שהנטיעה נאסרה, ולא דיינינן להתיר בתר העיקר אלא בשבולת שכולה היתר, שו"ר בר"ש מ"ה שהק' כן עי"ש ולע"כ.

בשנה רביעית, הני נמי נשארין בפטורן, וקאמר ר' יוסי דלכא' קשה מ"ש מתוך ג"ש דאמר' שהתוספת חייב בערלה כדתנן בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות אם הוסיף במאתים אסור, ומתפרש אצ"פ שכבר חנטו, ומשני דכמו שמצינו לענין מעשר דלא חל חיוב אחר שלישי לר"ע, ה"ה ברבעי דלא קדשי פירות שעיקרן פטורין, ובזה כו"ע מודו, שהרי בערלה אזלינן בתר חנטה לאסור כל הפרי אף שגדל ברביעית, וה"נ אזלינן בתר חנטה לפוטרו, כשהגדון משנות ערלה לרבעי, ול"ד לתוך שנות ערלה דשפיר מתחייב התוספת, ובתר הכי מייתי מדר"י דלר"ש אפי' חנטו ברביעית אין להם רבעי כיון שלא ה' להם ערלה.

והגר"א מפרש לה בתוך שנות ערלה, [ומוחק מכאן הא דנטע ג"ש לסייג וגריס לה לק' קודם מימרא דר"י, דמיבעיא ל' אם יש רבעי בנמלך אחר ג"ש, ופשיט מדר"י דאין רבעי, וכ"כ בשו"ע סי' רצ"ד סק... דעלה מסיק דאין רבעי, ובעיא דתוספת קאי אנטע שנה ראשונה לסייג מכאן ואילך למאכל, וכפירושו דשנה ראשונה פטורין, ולפ"ז באמת מילתי' דר"י קשיא מ"ש מברכה שנפסקה דהתוספת אסורה, ומפרש ר"י דהכא דמי לפלוגתא דר"ע ורבנן, וכבר נתבאר במעשרות ס... סק דפלוגתא דר"ע ורבנן היא רק בנשתנה דינם אחר שלישי אבל בעקרון וחזר ושתל לכו"ע אפשר דהתוספת חייבת, והיינו סוגיא דמנחות ע' א' ושם נקטינן באת"ל דהתוספת חייבת דכל ההיתר של התוספת היינו כשאפשר לייחס הכל לאותו גידול, וכדפרש"י ר"ה י"ב ב' לענין חנטה שכבר עלה השרף באילן להשלים כל הגידול, אבל כשהגידול הראשון נפסק אין לדון אלא אי בתר עיקר אזלינן או בתר תוספת אזלינן, ולפ"ז מבואר שיש חילוק בין בריכה שנפסקה דחשבינן לה כנטעה מחדש, לנמלך למאכל דחשבינן ל' כלקחה מיד גוי, והיינו דקאר"י דהכא יש להתיר התוספת דמי לפלוגתא דמעשרות,

יכול להתחייב, וה"נ י"ל דלענין ערלה ג"ש נמי סגי בזה שיכול לימלך, ולפ"ז אף לענין רבעי י"ל דחייב, אבל הרמב"ם פסק דבנטעו ג"ש לסייג אין לו רבעי.

ולק' בה"ב שם משמע דבהרכיב על אילן סרק ג"כ נוהג ערלה ומונין משעת נטיעת הסרק לר' יוחנן, ואמאי הרי לא הי' בדין ערלה כלל, ובדוחק י"ל דר"י מדמי סרק לסייג אף לענין זה דכל עץ נטוע בא"י שייך בערלה, [דהא מונין לו משעת נטיעתו מיהו לאו ראי' היא דאף בחו"ל כן], ורק חו"ל או פטור אחר, חשיב שאינו בדין ערלה כלל.

ומרן זללה"ה כתב לפרש דר"י נסתפק לענין רבעי אם בעינין ג"ש ערלה או דסגי בזה שנהג ערלה אפי' מעט, ור"י ור"י פשוטו ספיקו כל חד לאידך גיסא, ולר' יונה סגי בערלה כל דהו לחייב ברבעי, ולא הרויח ר' יאשיה בהבאת הנטיעות מחו"ל אלא כמה שעבר מזמן נטיעתם שם, וה"ה בא"י כה"ג, והרמב"ם פסק לחומרא דרך בשלא נהג ערלה כלל אין דין רבעי, וצ"ע.

ה. ירד' ריש ה"א ר"י למד דבר מתחלתו כו' יש לעי' אמאי איצטרין לאתויי מלא יאכל, הא בהדיא כתיב וערלתם ערלתו את פרי, וש"מ דבמידי דאכילה מיירי, ונראה דתרי מיעוטי איצטרין חד למעוטי סוגי אילנות שאינם בכלל אילן מאכל אף בנטען לשם מאכל, וחד למעוטי אילן מאכל שננטעו לסייג, וממיעוטא קמא ממעטינן פירות הגדלין על אילני סרק אף בנטען לכך, וכן רימון וענבי הדס וכיו"ב דלא מהני דעתו לחשבן עץ מאכל אלא במקום שהרוב משמין כמש"כ להלן מהירו', וכ"ה בשו"ע או"ח סי' ר"ג ס"ה דבני אסא ברכתן שהכל, [ואע"פ שחייבין במעשרות עי' ירו' מעשרות פ"א ה"ב], וכ"ה בתו"כ עץ מאכל למעוטי אילן סרק, והיינו פירות אילן סרק וכמש"כ, [שור' בבית לחם יהודה סי' רצ"ד סכ"ג בשם מהרי"ל, וכנראה

ד. שם בירו' אר"י דברי ר"ש כל שאין לו ערלה אין לו רבעי, הרמב"ם בפ"י ה"ב העתיק ד"ז בנטע ג"ש לסייג ואח"כ (נמלך) למאכל דאין לו רבעי, וכ"ד הגר"א, וכ"ה בטוש"ע סי' רצ"ד סכ"ג, ואם נקיים הגרסא דלעיל כלפנינו משמע דיש רבעי בכה"ג וכמש"כ סק"ג, ולפמש"כ להלן אפשר דדוקא בפטור גמור קאמר, אבל בהני דבאין במחשבה שע"י נמלך חייב, חשיב שיש להם ערלה, (ויתכן דמ"מ בעינן שיהא נמלך בתוך שנות ערלה).

שם ר"י בעי עד שיהא לו ג"ש ערלה א"ר יונה עיקר ערלה כו' לפי הגר"א ס"ל לר' יונה דאם אין לו ג"ש ערלה הרי הוא פטור מערלה לגמרי, ור' יוסי סבר דרק מרבעי הוא פטור וצ"ע דהא בתו"כ ובתוספתא מייתו מקרא דנמלך חייב [עסק"ב] ולא מיירי בשנה ראשונה דוקא, דהא קתני שמונין לו משעת נטיעתו, ואם איתא לדר' יונה הא הו"ל פחות מג"ש, וכן נחלקו אמוראי לעיל בדין התוספת ומשמע דפשיטא להו דחייב משום ערלה או רבעי [עסק"ג], ובהגר"א כתב דלא שמיע לי' הא דלעיל בנטעו שנה ראשונה לסייג [והיינו לפי הגר"א דמיירי בנמלך].

ועוד הק' מרן זללה"ה שם ס"ק י"א דלק' ה"ב מבואר לפי הגר"א דמסקנא הכי הוא דלר' יונה אין ערלה פחות מג"ש ולר' יוסי אין רבעי כשלא הי' ערלה ג"ש, דקאמר התם דר' יאשיה הביא נטיעות מחו"ל בגושיהן ונטען בארץ ומפרש ר' יונה דהיינו כדי להרויח שני ערלה ור' יוסי אמר כדי להרויח רבעי, ואם איתא דלא שמיע להו ברייתא דלעיל היכי מסיק לפטור, [ובטוש"ע שם כ' דבנמלך בתוך ג"ש חייב ברבעי, וכ"נ ברמב"ם שם].

ולכאזי הי' נראה לחלק בין חו"ל לסייג כדמחלקינן בסמוך סוף ה"א דהמספק לחו"ל פטור ולסייג חייב כיון שע"י מחשבה

כונתו לפירות הגדילין באילני סרק שאינן בכלל ערלה].

ונחלקו ר"י ור"י אם אפשר ללמוד מלא יאכל דמיירי בדבר שעומד לאכילה, ויש לעי' היכי יליף ר' יוסי מלא יאכל למעוטי פירות אילן סרק, דלפמש"כ לא איצטריך קרא אלא להכי, וי"ל מדאפקי רחמנא לאיסור הנאה בלשון אכילה ש"מ דבדבר העשוי לאכילה הוא, וקאמר שלא ינהגו כדרך הרגילות בו, והיינו נמי דיליף, ר"י מתאכלו דמיירי בדבר העומד לכך.

שם רמון שנטעו לשם רמון כו' לעיל תני בשם ר"ש דרימון סגי לי' במחשבה לפטור, ויש לפרש דהיינו במקום שרובן משמרין, דמ"מ מהני מחשבה לסייג ולקורות לפטור.

שם בנות הדס שנטען לשם בנות הדס כו' משמע דבאין רובן משמרין לא מהני מחשבתו לעשותן עץ מאכל.

והנה מבואר בפשיטות בשמעתין דריח לא חשיב עץ מאכל, והנדון רק על הענבים, ובפשוטו ה"ה ורד דעיקרו לריח, ואין ללמוד ערלה משביעית דהתם כל שהנאתו וביעורו שוה קדוש בקדו"ש, אבל הכא פרי עץ מאכל בעינן, וריח לאו אכילה היא, וביור' שביעית פ"ז ה"א מספק"ל אם בשמים יש בהם קדו"ש והיינו בהני דלריחא בלבד עבידי, ואילו ערלה פשיטא דליכא כדחזינן באסא, [ומסתברא נמי דפלפלין יבשין אסירי בשביעית דגם טיבול חשיב הנאתו וביעורו שוה, ואילו בערלה אמרי' בגמ' דחיובן משום רטיבתא], אבל הרשב"א בתשו' ח"ז סי' שנ"ו שנז' דעתו נוטה דנוהג ערלה בורדין ומקורו מדנוהג שביעית, ונראה מזה דאוכלין גם את הורדין אחר שכבשום בשמן, וחשיבי עץ מאכל [וכ"מ בר"ש שביעית סופ"ז ולע"כ], מיהו עדיין יש לדון דלא מיקרו מאכל, שעיקר כבישתן לריח וטעם שנותנין בשמן, ואף אם נאכלין אין זה

אלא כפלפלין הנאכלין עם הצלי דמבואר יומא פ"א ב' דלא חשיבי פרי לענין ערלה, אלא מפני שנאכלין ברטיבתא בפ"ע, שו"ר ברשב"א ברכות מ"ג ב' דמדמי ורדים לאתרוג ולא דמו להדס עי"ש ומדברי הגאון כתב שם בורא עצי בשמים אף בורד, ועי' להלן מתשו' מהרי"ט, [אבל הרשב"א דן רק דשמא הזרעים עיקר הפרי, עי"ש בשם הראב"ד, ואמנם זה יש להוכיח דעלין עיקר הפרי מיר' שביעית פ"ז ה"א שאמרו שם דעיקר הורדין אין להם קדו"ש, ובפשוטו הזרעים הם העיקר], וכבר הביאו בזה האחרונים ז"ל בשו"ע סי' רצ"ד סכ"ג בשם הרדב"ז, ואינו תח"י, ונראה מסוגיא דנדה ח' ב' דהצרי הנוטף מצי הקטף עשוי למאכל מדקרינן בי' עץ מאכל אליבא דר"א עכ"פ, שו"ר במהרי"ט ח"ב סל"ד כבר ביאר בכ"ז וביאר דתליא בפלוגתא הראשונים ז"ל אם מברכין על ורדים עצי בשמים או ריח טוב בפירות, והביא תשו' הרשב"א שדעתו נוטה דדינו כפירות לפי שנאכל במרקחות והרי הם כאתרוגים וחבושים, ועי"ש עוד בכ"ז וכתב שנהגו לברך עצי בשמים, ועי' בסמוך דבמקום שאין דרך לרקחן יש להקל לכו"ע.

כתב הגרע"א ז"ל בגליון השו"ע שם בשם הרדב"ז דהנוטע בשביל להריח ג"כ פטור, ומרן זללה"ה בדיני ערלה סעיף י"ד כתב שקשה להקל בזה, ונראה שאין דברי הרדב"ז אלא בורדים וכיו"ב דמהני מה שאין דעתו לכבשן בשמן שלא יחשבו עץ מאכל, ובזה ל"ק משה"ק מרן זללה"ה שאין דרך לבטלו ממאכל מפני זה, וכי היכי דמצינו ברימין ובני אסא דמהני דעת בנ"א אם אין הרוב משמרין, ה"נ יש להקל בורדין דמהני מה שדרך בנ"א להריח בהם בלבד, מיהו אם רוב בנ"א כובשין אותן בשמן לאכילה, י"ל דלא מהני דעתו להריח לאפוקינהו מעץ מאכל, ומהרדב"ז נראה בזה להקל, אבל באוכל גמור כיון שלקט את הפירות לא מהני מה שדעתו רק להריח.

שם תני בשם ר"מ כו' בשם ר"ש כו' לכאור' במחשבה לחוד קאמרי, אבל שינוי מעשה מהני, דאל"כ מאי קאמר ר"מ כדעתו, הא לרבנן כולן באין במחשבה ע"י שינוי מעשה, מיהו אפשר דר"מ ור"ש כרשב"ג דלא מהני שינוי מעשה, ובהני סגי במחשבה, ורבנן פליגי אר"מ ומצרכי שינוי מעשה, והוא מועיל אף בזית ותאנה.

ז. שם רב חונא שאל אתרוג שנטעו למצותו כו' ספיקי' דר"ה מתפרש דכיון שהקצתו למצותו לא קרינן ב' יהי' לכם ערלים, דלאו לכם הוא, וכעין זה ממעטינן חלות תודה ורקיקי נזיר מחלה דלאו עריסותיכם מיקרי אע"פ שלא קדשו כלל, מאחר שהקצם למצותו, ופשיט דמצות אתרוג לכם מיקרי.

ונראה שאם דעתו לאכול האתרוג אחר מצותו לא נסתפק ר"ה דלא מימעט מלכם, שאין זה מיוחד למצותו אע"פ שעיקר נטיעתו למצוה, ורק כשאין דעתו לאכילה כלל שייך לומר דשימוש זה בפרי אינו בכלל לכם ולא נאסר בערלה.

והנה פשיטא לי' לר"ה דכל שנטעו אדעתא דפירי, אע"פ שרוצה להשתמש בפירות שלא לצורך אכילה חייב, דלא אימעט מעץ מאכל אלא כשאין דעתו לפריו, אבל הנוטע למאכל בהמה או להדליק בשמן וכן שאר שימושים חייב, והיינו דאמרי' דמצות נר חנוכה לא מהני, שאין זו הקצאה שהמקצה לנר לא מימעט מעץ מאכל, ורק משום לכם אתנין עלה ובזה בעינן דוקא מצוה דאורייתא, מיהו משמע דלטעמא דאתרוג חייב משום דבעינן פרי הוה ממעטינן שמן למנורה מפני שאין דעתו לאכילה ואף בלא טעמא דלכם, אלא שזוהי הקצאה גמורה מאכילה ולא קרינן ב' עץ מאכל, ומ"מ מצוה דרבנן לא חשיבא הקצאה גמורה.

ו. ירו' שם אר"ז במשנה סדר נטיעתן כו' בפשוטו משמע דבאילנות הראויין לסייג וקורות א"צ שינוי בנטיעתן, והיינו באילנות דחשיבי לקורות טפי מפירותיהן, כגון הני דמני ר"ש בסמוך דתנינן ברה"ק דדמאי שפטורין מן הדמאי משום דלא חשיבי, אבל באילנות דחשיבי טפי למאכל ס"ל לרשב"ג דלא מהני רוצף ומשפה, דבטלה דעתו, ורבנן סברי דלא בטלה דעתו, מיהו אם אין ניכר על האילן שכונתו לסייג ולקורות, אין המחשבה מוציאה מיד מעשה.

והנה המשפה דמהני היינו אחר שגדלו העצים, וש"מ דא"צ היכר בזמן הנטיעה ויש להסתפק לפ"ז אי מהני רוצף אחר שנטען מפוזרין, ואפשר לומר דכל מחשבה כדינה, ומשנטען לעצים מפוזרין כבר נתחייבו, או"ד השתא מיהא מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, וצ"ע בגדר דין השינוי, דלכאור' נראה שזה כעין דברים שבלב נגד המעשה שיש כאן עץ מאכל, ומ"מ מהני השיפוי שאחר הנטיעה לקבעו כאינו עשוי למאכל, וז"ל מרן זללה"ה בדיני ערלה סי"ג ומשמע לדעת זו דחייב מה"ת, דכל שלא עשה מעשה אין בכח מחשבתו לבטלו מעץ מאכל.

ולענין הלכה סתם בטוש"ע דבעינן שינוי, ולא חילקו דיש אילנות שא"צ שינוי, וכן סתם הרא"ש בפי' ובפסקיו בהעתקת הירו', וכנראה פי' דר"ז מפרש טעמיהו דרבנן משום דסמכי על השינוי, ולפי שלא הזכירו רבנן שינוי, ע"כ דכולהו מיירי בכה"ג, ויש לדחות דבראויין ניכר שהם לסייג ולקורות מפני שהם ראויין לכך, וכולהו מיירי בניכרין, מיהו לסייג לכאור' כולו מיירו במקום הפרצה, ומ"מ לענין מעשה לא ידעינן מי הם הראויין, דהא ר"ש לא התיר אלא ג' מינין, וע"כ להצריך שינוי בכולהו, והרמב"ם סתם ולא הצריך שינוי, וצ"ע.

דבז' שכיבשו הי' הכל מותר לישראל, ולפז"ר הי' נראה דרק מה שהכניסו עמהם פטור לל"ק.

ל'שון המשנה אפשר לפרש נטעו ישראל קודם כיבוש כל הארץ, ואפשר לפרש נטעו גוים, ואף במקום שלא כבשוהו ישראל, ובתו"כ וכן ברא"ש [ובר"א] מירו' מבואר דנטעו גוים קאמר, ומרבי לה מכל עץ, ומתני' נמי דיקא דכאותן שמצאו נטוע, אם נטעו אח"כ חייבין, ולפ"ז הא דקתני סיפא והנכרי שנטע היינו שהאילן עדיין של נכרי, ורישא מתפרש משבאו לרשות ישראל, שו"ר בר"ש דמייני בסיפא דמריבויא דכל עץ שמענין לה.

ט. **הקדש פטור** מן הערלה כדאמרי' בתוספתא ובירו' בהקדש ואח"כ נטע, וכ"ה ברמב"ם פ"י ה"ז וכ"ה בירו' פאה סופ"ז, וכתב המל"מ פ"א משמו"י דאימעיט מלכם, ויש לעי' דהא בפסחים כ"ג א' אמרי' דלכם מרבה של רבים, וי"ל דהקדש אימעיט מיהי' לך ורבים מלכם, א"נ מדכתיב ובשנה החמשית תאכלו את פרוי ש"מ דבשל חולין מיירי, - לכאור' סגי במקדיש הנטיעה בלא הקרקע, ועסק"י.

הפקר בפשוטו נראה דחייב בערלה, דאמרו בירו' בנוטע במקום חורשין שהוא פטור באינו עושה כדי טפילתה, ובעושה כדי טפילתה אף העולה מאליו חייב, וסתם במקום חורשין היינו במדבר שהוא הפקר, ודוחק לאוקומי בזכה בהן, דלאיזה צורך יזכה בהן, וגם סתם עלה מאליו מתפרש שלא זכה וצריך להתחייב רק משזכה ול"מ כן, ועוד דמה"ת למעט הפקר אי מלכם הא של עכו"ם חייב, וע"כ דלא בעינן כדן דגנך ועריסותיכם, (וגם פטורא דובא הלוי לא שייך כאן), וטעמא דלא ממעטינן לי' מלכם היינו משום דלא כתיב ונטעתם לכם אלא יהי' לכם ערלים, ומזה מימעיט רק הקדש דבלא"ה אינו לכם, וכן מתאכלו את פרוי לא מימעיט הפקר.

הא דמדמה אתרוג למצותו למשמר פירותיו לעצים לפמש"כ דר"ה מיירי באין דעתו לאכול האתרוג כלל ניחא, אבל מרן זללה"ה בסק"ב דקדק מכאן דא"צ שיקצה דעתו מאכילתו דמנ"ל לגמ' דר"ה מיירי במקצה דעתו מלאכלו, דילמא בעיקר דעתו למצוה קמיבעיא לי', ולפמש"כ בכה"ג לא מימעיט מלכם, וכ"נ מהא דאמרי' דבאין דעתו לאכילה מימעיט מפרי, ש"מ דבאין דעתו לאכלו כלל מיירי, וע"ז אמרי' דהמצוה היא בפרי דוקא, ולכן לא שייך לומר שהכונה למצוה כמשמר לעצים, ובנדון דמשמר פירותיו לעצים לענין מעשר כתב מרן זללה"ה בסק"ה דמיירי דוקא באין דעתו לאכלם כלל, וזה סייעתא לפרש כן בכולה שמעתין.

ח. **פ"א מ"ב** עת שבאו אבותנו לארץ ומצאו נטוע פטור, מסתברא דבתר קליטה אזלינן ואם נטעו גוים ונקלט משבאו ישראל חייב, וכ"מ בירו' דהא אמרה שורש פטור פוטר, וצ"ע בזה עסק"י.

הא דדייקנן בירו' דשרש פטור פוטר היינו מעיקר המצוה דבעינן נטיעה בחיוב, אבל הא דסגי בשרש קטן יש ללמוד מעיקר הדין דמונח משעת נטיעה ג"ש, אע"פ שהקליטה רק שרש קטן, או פחות מזה.

שם נטעו אע"פ שלא כבשו חייב [פי' אפי' נטעו העכו"ם דסתמא מתפרש במקום שלא כבשו כלל, עי' להלן] יש לדקדק הא כתיב ובתים מלאים כל טוב וגו' כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ובחולין י"ז א' דייקנן מינה דכתלי דחזירי הותרו להם מהאי קרא, וי"ל דכיון דאחר ג"ש מותרין שפיר משבח להו קרא אשר לא נטעת, אבל בתים מלאים כל טוב לעולם אסורין, וע"כ דהותרו להם, [שו"ר ברמב"ן עה"ת הזכיר שהותרה ערלה, וצע"ק], מיהו פירות תלושים שבבית העכו"ם מותרין אפי' ידעינן שהם מערלה, ודברנו הם באילן עצמו, וכעת ראיתי בתורע"א בשם טו"א דנקט

ברם צ"ב מ"ש נוטע לרבים מהפקר, ואמנם יש חילוק בדינם שהנוטע לרבים אין אחד יכול לזכות בו, אלא יד כולם שוה לעולם, משא"כ בהפקר, אבל אם איתא דלא בעינן בעלות כלל אמאי איצטריך לרבות רבים מונטעתם, ולר"י הו"ל ריבוי אחר ריבוי, מהיכי תיסק אדעתין לומר דשל רבים פטור, ונראה דמצות ערלה מתפרשת מניעה מהבעלים שלא להשתמש בפירות נטיעותיו ג' שנים, ואח"כ קדש הילולים, ואח"כ יאכל את פרו, ואינה מתפרשת כחפצא דאיסורא וכאיסור כלאים, ומה"ט לסייג וקורות פטור דחסר בחשיבות עץ מאכל שביד הבעלים, ולכן יש מקום לדון בשל רבים, וכן בשל הפקר שאין למצוה על מי לחול, והא דמחייבין הפקר מסבא היינו מפני שהאילן מסור בידו לזכות בו ולקיים בו המצוה, וכיון שאם זכה באילן ראוי שתחול המצוה, השתא נמי המצוה קיימת לכל מי שבא ליהנות ממנו, דברשותי קאי, משא"כ בשל רבים שהוא כבר שייך לבעלות הציבור.

ובדין הי' דהפקר יהא חייב במעשרות דברשותי קאי, אלא לפי שמעשרות הם מתנות למי שאין לו חלק בארץ או עני, לכך בעינן שיהא דגנך לחייב ליתן לו משלך, ואמנם הפקר בהדיא אימעט מקרא דובא הלוי והגר כי אין לו חלק וגו', אבל דברנו הם גם כלפי מינוטא דדגנך ועריסותיכם דאימעטו גוי והפקר, דלא הצריכו הבעלים ליתן לאחר אלא בדגנך, אבל מצות ערלה דכלפי שמיא היא [ערמב"ן עה"ת], סגי בזה שהאילן ברשותו, וגוי נמי חזינן לי' כבהמה כלפי חיוב ערלה על האילן, א"נ משום דשייך לחייבו ג"כ בערלה ורבעי, אבל רבים איצטריך ריבויא שיש מצות ערלה ורבעי אע"פ שאינה מתייחסת לבעלות.

י. **שם** במשנה הנוטע לרבים חייב ור"י פטור, בירו' מבואר דר"י דמתני' פטור אף בנוטע בשלו לצורך רבים, ואע"פ שהקרקע שלו, ואפשר דאף שהשאיר לעצמו זכות

לעקור האילן, אבל כ"ז שהאילן קיים זכו הרבים בפירותיו, פטור לר"י, ולכא' יש ללמוד מזה דפטור הקדש, ג"כ סגי בהקדיש הנטיעה להקדש, ומ"ש הקדיש ואח"כ נטע היינו שהקדיש העץ שנטע, או הזכות לנטוע בקרקע, [ואפשר דסגי בהקדיש קודם קליטה, שו"ר ברמב"ן ר"ה י' מפרש בירו' דלא מהני הקדיש קודם השרשה, דבעינן גם הנטיעה בפטור], מיהו בקרקע של הקדש לחוד נמי סגי כיון שדינו כיורד לתוך שדה הקדש שהפירות של הקדש, ואם יכול להקדיש קרקע ולהשאיר לעצמו זכות לנטוע, מסתברא דחייב בערלה, ע"י ערכין כ... בתו' ד"ה...

רש"י בפסחים שם פ"י לרבים לצורך רבים כגון באמצע הדרך לכל עובר, ובתו' כתבו דמדהדר קתני בסיפא ברה"ר ש"מ דרישא ברה"י ומצינן למימר דסיפא ברה"ר לצורך עצמו ורישא נמי ברה"ר, אלא דבאמת אין כונת רש"י לאפוקי נוטע ברה"י, אלא לבאר ענין המסירה לרבים, ואמנם ה"ה ברה"י כה"ג וכ"מ בירו', וכ"ה פשטא דמתני' דלאו משום ר"י איצטריכא סיפא, ומ"מ שמענו מרש"י דרבנן מחייבי בכל ענין, ודלא כהרמב"ם שפסק בזה כרשב"א דירו'.

שם הנוטע ברה"ר חייב, פר"ש דבהא אפי' ר"י מודה, דלאו היינו נוטע לרבים, וכ"כ הרא"ש כיון שנוטע לצורך עצמו, ויש לעי' איך זוכה בפירות לעצמו הרי הקרקע של רבים ואינה נגזלת ודינו רק כיורד לתוך שדה חבירו, [ועתו' סוכה ל' ב' ולע"כ], ואי מיירי בגזלן, מ"ל גזלן דרבים מ"ל גזלן דיחיד, ואפשר לומר דבשל יחיד יש יאוש משא"כ בשל רבים, [ער"ש] אבל פשטא דמתני' משמע דבגזלן דיחיד איכא חידוש טפי ואפשר הטעם משום דלמעקר קאי, אבל ברה"ר ליכא מי שיתעצם עמו בדין, דאל"כ מאי איצטריך למיתני גזלן בתר נוטע ברה"ר, מיהו י"ל דס"ד דברה"ר עדיף שיש לו חלק שם, וגם לא קפדי כ"כ, [שו"ר בתו"ט בזה].

ולכאוי הי' נראה דהו"ל סתמא דלא כר"י, ולאפוקי נמי מרשב"א בשם ר"י קאתי, לומר דאף הנוטע לרבים ברה"ר חייב, ולא הוזכר במתני' לרבים דממילא לרבים הוא כיון שנוטע בשלהם, ואפשר שאין לו זכות ליטול עציו, כיון דידע מעיקרא שאין לו ממי לתבוע יציאותיו הר"ז כמוסר מעיקרא לרבים, וכן משמע לכאוי בירו' דמסיים בבב"א דרשב"א דהנוטע ברה"ר פטור, ואע"ג דרשב"א בעי נמי נוטע לרבים או עלה מאליו לרבים, אלא י"ל דכל נוטע ברה"ר דינו כנוטע לרבים, ודעתו לא מהני מידי, מיהו יש לפרש הירו' דכולה בנוטע לרבים בהדיא מיירי ותני והדר מפרש דמ"ש חייב היינו בתוך שלו וברה"ר פטור, ועי' להלן.

אבל דעת כל הראשונים מסכמת דיש דין נוטע ברה"ר לצורך עצמו, וכמ"ש הר"ש והרא"ש, וכן הרמב"ם פסק דין נוטע לרבים ברה"י, ודין נוטע ברה"ר, ומשמעות דעתו דנוטע לרבים ברה"ר פטור כמ"ש בבהגר"א סי' רצ"ד ס"ק ס"א, וש"מ דיש חיוב בנוטע ברה"ר לצורך עצמו, מיהו בגזירה"כ דממעט של רבים אם נימא דלא זכו בו רבים ורשאי ליטול נטיעותיו י"ל דמ"מ ככה"ג לא אימעט משל רבים אע"פ שאינו של יחיד לפירות, ועס"ק י"א בדין גזלן שנטע, שו"ר בסוטה מ"ג א' ממעטינן גזלן ומשמע דגזילתו משוי לי' כדירי', אא"כ נימא דאמסקנא סמך שנתן דמים.

לכאוי הנוטע קודם שחילקו הו"ל כנוטע ברה"ר שעדיין של כל ישראל הוא, [דלא משמע דמיירי דוקא בגוי הנוטע בשלו קודם כיבוש], ובשלמא אם לכו"ע נוטע לעצמו ברה"ר חייב ניחא, אבל אם לר"י פטור א"כ לא משכח"ל חיובא אלא אחר חלוקה, וי"ל דמיירי שפיר אחר שקיבל שבטו חלקו, אלא שעדיין לא גמרו החלוקה, ואפשר דכיון שעתידיה ליחלק לא חשיב כמוסר לרבים.

בתו"כ ובתוספתא ארשב"א משמי' דר"י דנוטע לרבים חייב ורק עלה מאליו לרבים פטור, ובירו' נראה דאין החילוק בין עלה מאליו לנטעו אדם, אלא דנוטע ברה"י לרבים דינו כיחיד, כיון שהקרקע שלו ומדידי' יהיב לרבים, אבל ה"ה נוטע ברה"ר לרבים, וכ"מ לכאוי ברמב"ם ה"ד... ה..., ולפ"ז נקט עלה מאליו לאפוקי נוטע ברה"ר לעצמו, ומ"ש בירו' דלרשב"א ניחא הא דירושלים מטמאה בנגעים, היינו משום דהבונה בירושלים כבונה ברה"ר לעצמו דמי, ועדיפא מינה כיון דאית לי' רשותא, דהא לאו בגזילה יתיב ב', אבל קשה מנ"ל דת"ק פליג ככה"ג, הא לא ממעט אלא נוטע לרבים וירושלים כנוטע לעצמו ברה"ר דמי שחייב אף לר"י כמ"ש הר"ש.

ואם נימא דדוקא עלה מאליו לרבים פטור ניחא דזהו מיעוט מיוחד בונטעתם דכל שיש בו תפיסת יחיד במעשה הנטיעה או ברשות על הקרקע חייב, ולא שייך האי מיעוטא בירושלים, משום דלא כתיב ובניתם בית, וגם דלא שייך עלה מאליו.

ובדין עלה מאליו לרבים ובא גזלן והחזיק בו, עי' לעיל סק"ט דלכאוי יש לדמותו להקדש שפדאו, דכיון דמהניא גזילתו הו"ל כשל יחיד, ואם נימא דלרשב"א פטור נמצא גונא דלרשב"א בשם ר"י פטור ולתנא דמתני' חייב, מיהו אם נימא דלא מהני גזילה אלא כשהוא הנוטע, א"כ לכו"ע פטור.

והרמב"ם כנראה מפרש דסיפא דעלה מאליו לרבים ד"ה היא, ולאוי סיומא משמי' דר"י וכמ"ש בפיה"מ, ופי' כן דברי התו"כ, [וניחא בזה מ"ש בירו' דאתיא כרשב"א, דל"פ ר"י ארבנן כלל] וזה ענין נוסף מדרשא דונטעתם ולא מריבוי אחר ריבוי, [שו"ר בחזו"א ס"ק י"ט דמפרש דת"ק פליג ארשב"א וס"ל דבזה מודים חכמים לר"י], והראב"ד בתו"כ מפרש דהאי דרשא אתיא כרשב"א, וכ"מ בר"ש דרשב"א סבר דר"י ל"פ

אלא בעולה מאליו לרבים, ומרן זללה"ה שם פ' העולה מאליו דתו"כ דהיינו העולה מן הגזע, ע"ש.

יא. שם במשנה והגזולן שנטע, יש לעי' האם החיוב מצד הגזולן, או דממ"נ אם אין הקרקע נגזלת חייב מצד הבעלים, ונפ"מ אם הבעלים לא ניחא לי' ורוצה לעקור האילן אלא שאינו ברשותו, דבדין הוא שלא יחשב עץ מאכל, דלא עדיף מסייג וקורות, אבל אם הגזולן קובע חייב, וכן נפ"מ בנוטע בשל גוי אם יש קנין מהני לענין ערלה, או בסוריא בשל גוי אם דינה כערלת חו"ל, (וכן בהקדש אם יש לגזולן כח בשל הקדש), מיהו בזה י"ל דבעינן קנין גמור, ובפשוטו נראה דחיובו מצד הגזולן, דאל"כ מאי קמ"ל אי ניחא לי' לבעלים לא גרע מעולה מאליו, ולפ"ז מבואר במתני' דאהני יאוש לקרקע לחשוב נטיעתו קבועה לחיוב, וזהו שהקשו בירו' ויש קרקע נגזלת ומשני דיאוש מיהא איכא, [וכן מפרש הגר"א ובשנו"א] וניחא קצת הא דמהני נמי נוטע לעצמו ברה"ר, וער"ש בזה.

הא דאמרו בירו' בשגזל קרקע, יש לעי' אי לאפוקי גזל נטיעה אתא, או לרבותא דגזל קרקע נמי חייב, ובקנאו בשינוי לא קמיבעיא לן דתו לא מיקרי גזלן, אבל לכאור' העוקר אילן של חבירו ונוטעו ברשותו לא קנאו בשינוי, עב"מ ק... ולע"כ, ואפשר דבלא נתיאשו אינו חייב, אבל יאוש אף אי לא קני מ"מ מהני לחייב הגזולן כמו בקרקע, והא דמוקים לה בקרקע היינו אף בקרקע דמשמע דומיא דאינך שהנדון על הקרקע.

שם והנוטע בספינה, מדרבנן לא איצטרין לאשמועינן דאף בזרעים חייב בעשא"נ, ונקט ספינה דאינה של מתכת, ובפשוטו בין של עץ בין של חרס קאמר, וער"ש ורא"ש ושנו"א, ולכאור' משמע דשרשים שמפפיעין עץ או חרס יונקים ג"כ דרך העץ והחרס, והיינו דמספק"ל בירו' אם הזרעים שבתוכו ג"כ

כבע"נ, ואפשר דמספק"ל דשמא אע"פ שעדיין אינם יונקים מ"מ חשיב דרך זריעה בכך כיון שעתידין לנקבו, ומה"ט גם הזרעים חשיב דרך זריעה כיון שיתחברו כשינקב האילן את העצין, ולפ"ז יש לדון בעציצים שעשויין משקיות ניילון שלא יחשבו כאינו נקוב אם השרשים מפפיעין אותן, ובלא"ה יש לדון דשמא אף בזרעים כל שכחם לפפפע הרי הם יונקים ג"כ, ויש להסתפק בעצין המונח ע"ג יתירות ותחתיו מונח חרס אם גם בזה אמרי' שהשרשים מפפפעין או דדוקא במונחין בעפר שבאותו עצין, ובסברא הי' נראה דבכה"ג אין יונקין ואין מפפפעין, ומ"מ צ"ע אם חשיב כאינו נקוב, ולע"כ בכ"ז, שו"ר בזה בספר מרן זללה"ה ס"ק י"ז.

שם והעולה מאליו, יעוי' בר"ש מירו', ובפשוטו אין חילוק בירו' בין עולה מאליו לנוטע, דבתריותו בעינן דוקא בעושין כדי טפילתן, וקמ"ל דאע"פ שנטעו כדי שאם יזדמן לשם אדם יהא לו לאכול ממנו, מ"מ לא קרינן בי' עץ מאכל כיון שסתמו לאיבוד, ואין במאורע זה שמזדמן לשם אדם כדי לחייב, [ולפ"ז מבואר נמי דלרבנן עלה מאליו לרבים חייב, שהרי בחורשין הפקר הוא, ויש לדחות דחורשין אינו שייך לרבים, והפקר חייב בערלה].

אבל הרמב"ם בה"ו כתב לשון זה העולה מאליו במקום טרשים פטור, אפי' הנוטע במקום שאינו ישוב פטור והוא שלא יהי' עושה כדי טיפול כו', ולכאור' משמע דהוא דנקט אסיפא בלחוד קאי, ולטעמי' אזיל דעלה מאליו לרבים פטור, מיהו אין זה דיוק ושפיר יש לקיים דאכולה קאי, והפקר ל"ד לרבים וכמש"כ, ובטור מבואר דאף בעלה מאליו ואיכא כדי טפילה חייב, אלא שאין דבריו כהרמב"ם בדין עלה מאליו.

בפומה מ"ג ב' חשבינן חיובא כעולה מאליו כנמלך אחר שעלה בפטור, ונראה מזה

דאם לא ניחא ל' באילן שעלה פטור ולא אזלינן בתר סתמא, וזה ראי' למש"כ לעיל דלא מהני גזלן שנטע אם חיובו מצד הבעלים והבעלים לא ניחא להו.

מ"ש הרמב"ם דהנוטע לרבים בחו"ל פטור פ' האו"ש בפ"ד משכנים דטעמו משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בס"ק י"ט, ויש מקום לדון דלא אמרי' כן בערלה אלא ביחיד ויחיד או רבים ורבים, והא דאמרו כן בשבת קל"ט א' אף ביחיד ורבים היינו בכלאים דרבנן, ע' עירובין מ"ו א' דמחלקינן בזה בין דרבנן לדאורייתא, ועתו' שם, ולע"כ, ושמא משמע ל' דבחד לישנא קאמר כל המיקל כו' בין בערלה בין בכלאים ש"מ שדינם שוה, ויש ללמוד מזה דאף יחיד במקום רבים חשיב ספק, דאל"כ אין ראוי לחשוב זה ספק ערלה בחו"ל, ובאמת הרמב"ן בר"ה והרא"ש בהל' ערלה פסקו כראב"י להקל במברין ומרכיב בחו"ל, ואע"ג דרבים פליגי עלי', ושמא י"ל דהתם נשנו דברי ראב"י בסתמא בברייתא, וחשיבין ל' כרבים ורבים, אבל רש"י כתב שם דסיומא דמילתי' דראב"י היא, ועדיין צ"ע, שו"ר בזה דברים בספר מרן זללה"ה סי"א סק"ז ע"ש.

יב. בספר מרן זללה"ה בדיני ערלה ס"ב שמן הנטיעה עד קליטתו בארץ י"ד יום, עשא"נ שנטעו כתב אאמור"ר שליט"א דא"צ שיעור קליטה, וכן צידד מרן זללה"ה באילן שנעקר עם עפרו דא"צ י"ד יום, ועי' לק' ס"ב ס"ק י"ד דאפשר דאף בנעקר עם שרשיו בלא עפר א"צ י"ד יום (מיהו ע' פסחים נ"ד א'), - שם ס"ג נטע ביום י"ז באב כו' יש לעי' אמאי לא מחמירין מספק שמא נקלט בפחות וצריך לעשר הפירות בשנת הרבעי, עי' לק' דין ו' דשיעור זה בסתמא, וצ"ת, [הוספה לפו"ר וכ"מ בירושלמי שביעית פ"ב ה"ד בדידוע שהשריש מונין מהשרשה, ולפ"ז באמת

יש לעשר מספק, ואין לברך על פדיון רבעי, וצ"ע].

שם סי"א, ואפשר שאם עיקרו לסייג ופירותיו זילי ל' אף שדעתו ללוקטן פטור, עסק"א דבעינן שתהא חשיבות המאכל פחות מסתם אילן מאכל, ולא סגי בזה שעיקרו לסייג.

שם סי"ב, ואם חשב למאכל אחר ט"ו בשבט כו' הדבר מחודש טובא לפי' מרן זללה"ה בירו', ועי' לעיל סק"ג ד' בזה.

שם סי"ג, י"א דאין דין נטע כו' באילנות שאין פירותיהן חשובין לכא' יש להקל, ועסק"ו, - שם שקוצץ הענפים כו' חזינן דמהני הוכחה שאחר הנטיעה, - שם ונוהגין להחמיר, כן פסקו בטוש"ע.

שם סי"ד הנוטע עץ מאכל להריח כו' וקשה להקל בזה, עי' לעיל סק"ה דנדון הרב"ז בפירות שעיקרן לריח כגון ורדים (ואינו תח"י), ובזה הדבר תלוי בדעתו, ואף שכובשין אותן בשמן ליתן בו ריח, לאו עץ מאכל מיקרי, ועי' לק' סל"ט.

שם סט"ו, ללולב היינו קורות, ואין דבר שדורש היכר, אלא דכל שאין השימוש ללולב נוגד את השימוש בתמרים י"ל דבטלה דעתו משא"כ בכל הני שהם כנוגדים זא"ז קצת, עסק"א.

שם סט"ז, והדבר צריך הכרע, די"מ הירו' בע"א, מיהו עמש"כ לעיל סק... דפשטות הירו' דחייב, ויש להסתפק נטע לסייג ואח"כ חשב שבעוד כמה שנים יהא למאכל, ואפשר דלא מהניא מחשבה על העתיד לחייב, דהו"ל מחשבה המציאה מיד מעשה, ורק למה שנוגע מיד מהניא מחשבתו להוציא מעשה.

שם סי"ז, בירו' יש פלוגתא אם צריך ג' שנות ערלה, אבל אפשר דלסייג גרע מפטור גמור כחו"ל, (ועיקר הדבר דסגי במחשבה

קודם ט"ו בשבט, יש לדון בו כיון שעברו מחשבה אחר ט"ו בשבט ע"י מש"כ בסי"ב, שנות ערלה וזה רק דין בפירות), ובדין (סק"ז נרשם שלא בעיון כה"צ).

סימן ב

בדין ילדה שטיבכה בזקנה ופרטי הדינים בזה

כה"ג, ולפ"ז הפסוק רק להרכבה איצטריך, וכן יש לפרש באוקימתא דרנב"י דשם לא שייך דכוותה בהרכבה, ובשינויא דרב דימי נקטו הראשונים ז"ל דלדידי' כל הרכבה נתמעטה מנטע.

אבל ממה שלא התייחסו בגמ' להרכבה נראה דמתני' מיירי בהרכבה שנפסקה וברייתא בשלא נפסקה וכמ"ש תו' ר"ה ט' ב' ובר"ש פ"ק מ"ה, ואמנם בשלא נפסקה לא איצטריך קרא למעוטי כדאמרי' בגמ' בהרכבה דבטלה בזקניה וה"נ דינה כענף של הזקניה, מ"מ שפיר נקטי' התנא לומר שאין דינה כנטיעה בפ"ע, ואגב גררא דהרכבה נקטי', ועוד שהרי עתיד להפסיקה ואז יהא דינה כנטיעה חדשה וחוזר עלי', ושפיר איצטריך לאשמועין דכ"ז שלא נפסקה אין חוזרין עלי'.

ולפ"ז אין הכרח בגמ' דלראב"י אף הרכבה נתמעטה, דהא עד השתא סתמו בגמ' ומתפרש בהרכבה המחוברת לאילן, וכיון שלא ביארו דלראב"י אף הרכבה שנפסקה נתמעטה, מתפרש שפיר כמו לאינך אוקימתי, [ועי' להלן דכ"נ דעת תו'], ובסברא נמי לית למעוטי הרכבה והרכבה מחד קרא, דהרכבה דמיא לנטיעה גמורה, ול"ד להרכבה דלעולם נשאר המצב הזה, משא"כ בהרכבה שאחר שפסקה מהזקנה אין שום חילוק בינה לנטיעה בעלמא, ואף במעשה הנטיעה אין מגרע שהיא מחוברת.

ונראה שאם הפסיק ההרכבה מהאילן קודם קליטה חשיבא שפיר נטיעה אף לראב"י, ורק כשפסקה אחר קליטה דהאילן

א. **סוטה** מ"ג ב' כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר, יש לעי' א"כ אין המיעוט בהרכבה דוקא, דהא משכח"ל גם נטיעת איסור בנוטע בכלאי הכרם, וי"ל דאה"נ גם נטיעת איסור דכלאים יש ללמוד ממיעוטא דהרכבה, אבל הדרשא מתפרשת אהרכבה דלא חללו לזה שנטע, ולא לאחר שלא נטעו אלא הרכיבו, והדבר נאות ללמדנו המיעוט בסוג נטיעה שהיא איסור, ולא במאורע שנטעו עם זרעים, [ודכוותה מתפרש ולא חנכו לזה שבנה פרט לגזלן שלא בנאו, אע"פ שיש גזלן שבנאו ע"ג קרקע שאינה שלו דמסתמא ג"כ אימע"ט, דמ"מ סתם מיעוטא דגזילה יש ללמדנו בגזל בית].

ובתו' הרא"ש כתב דמשכח"ל הברכת איסור במברין זמורה עם חטה ושעורה, וצ"ב דזה אינו ענין להרכבה, דאף נטיעה כה"ג הדין כן, ואפשר דאמנם לא קאי מיעוטא אלא אהרכבה וכמ"ש"כ, אלא לפי ששנה התנא הברכה בהדי הרכבה מפרשינן לה בדאיסורא דומיא דהרכבה, דא"א לשנות הברכה אגב גורא דהרכבה אלא בדמשכח"ל שהדין אמת, [ולריה"ג איכא לאוקומה בעקר הזרעים משם, מיהו יש להסתפק אם בכה"ג חשיב כנטיעה דאיסורא כיון שאין רושם איסור כנטיעה, וגזלן שאני דאהנו מעשיו].

בגמ' לא הזכירו ליישב הסתירה בהרכבה אהרכבה, ובתו' הרא"ש כתב דמשכח"ל הברכת איסור בכלאים, אבל כבר כתבנו דאין הכונה דאיצטריך קרא להכי, אלא זהו ביאור איך משכח"ל הברכה שאינו חוזר, וה"ה נטיעה

כבר מחובר, ורק ע"י הפסיקה נחשבת זריעה, בזה י"ל שאין דרך נטיעה בכך, והדבר מובן יותר בעת שבאו אבותנו לארץ ומצאו הברכות ופסקום דשפיר י"ל דלא קרינן בהו ונטעתם, שהם כבר נטועין ועומדים, מיהו אם נימא דמשנתגבר כח הילדה שיונקת מהקרקע טפי מהזקנה, הו"ל כנטיעה בפ"ע בלא פיסוק, לפ"ז ראוי לומר דכל הברכה בכלל נטיעה, ואין מגרע מה שקליטתה כנמשכת זמן מרובה, שו"ר בספר מרן זללה"ה סי"ב סק"ד שביאר דיש לנטיעה זו שם לזיון כיון שכח הזקנה משפיע על ההשרשה של היחור בארץ, ואין זה סתם נטיעה דקרא.

וראיתי ברא"ש סוף"ק דקדושין סי' ס"ב שכ' ומיהו גם לראב"י נראה דלא מיקרי הברכה כשנועץ ראש הגפן בארץ וחותרו באמצע ומבדילו מן השורש, ובתור הכי כתב ולשינויא דפ' משוח מלחמה דלראב"י לא הוי מברך ומרכיב מכלל נוטע א"כ אין ערלה נוהגת בחו"ל אלא בנוטע אילן כו', ולכאור' משמע דנקט עיקר דלראב"י מברך פטור מן הערלה, וצ"ע מהי ההברכה דפטור הרי בנעץ ראש הגפן וחותרו חייב, ואפשר דכונתו לחלק כמש"כ בין אם חתכו קודם ההשרשה או לאחר השרשה, אבל דוחק לומר שכל הברכה שנפסקה חייב לראב"י, דא"כ איך סתם להלכה בהלכות ערלה להתיר ההברכות, והרי התם בנפסקו מיירי, שו"ר בתו' קדושין ל"ו ב' שכ' דר"ש שאל בעובדי אדמה ואמרו שאין חותכין הזמורה מן הסדן כו', אבל הרא"ש דתלי לה בדראב"י משמע דאף בנפסקה קאמר, ובתו' הרא"ש שם סיים דיש להתיר מדין ספק ערלה, ומשמע דלדחי' זו ליכא שריותא דראב"י, ונראה מזה דדעת תו' דאף לראב"י מיתוקמא מברך דתו"כ בשלא פסקו וכמש"כ לעיל, והרא"ש לא ס"ל כן במסקנתו, שו"ר באו"ז סו"ס שכ"ו דנקט שאם חותכין לאחר השרשה מותר, עי"ש.

ב. **שם** בגמ' האי הרכבת היתר ה"ד, לכאור' נראה דהרכבת איסור נוחא בהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק, דאף אם מונין מנטיעת הסרק משכח"ל כשגם הסרק בתוך שנות ערלה, אבל באילן מאכל ע"ג אילן מאכל בשני מינין לא מיתוקמא, דאי בתוך שנות ערלה תיפול משום קמייתא, ואי לאחר שנות ערלה הרי הוא בטל לעיקר שעבר שנות ערלה, כדמוכח בירו' פ"ק דערלה ה"ב ודלא מיתוקמא איסור הרכבה ערב שביעית אלא באילן מאכל ע"ג אילן סרק לר"ל, ומוכח מזה דלר"י שני מיני מאכל מונין מנטיעה קמייתא, וכיון שכן תו לית לן לחדש דלר"ל שני מיני מאכל כמאכל וסרק דמו, ונימא דחורבי צלמונה שאני דגריעי ומצטרפין עם המאכל החשוב לאילן אחד, א"ו כיון שעיקר האילן למאכל חשיב טפי ובטלה ההרכבה לגבי' לכה"פ כמו במאכל ע"ג סרק, ומסתברא דר"ל מודה בזה ולא נחלקו אלא בערבה שאינה מוציאה פירות כלל, וכ"כ בשנו"א דלר"ל ערבה לא חשיבא שיבטל המאכל לגבה וש"מ דאם חשוב העיקר בטל שפיר], מיהו מתלמודן אין רא' לד"ז, די"ל דשני מיני מאכל מונין מן השני, ואע"ג דהראשון לאו בר אימלוכי הוא מ"מ השני אינו בטל לראשון כמו במאכל ע"ג סרק לר"ל ומ"מ נראה לקיים ד"ז דכיון שלא מסתבר לחשבם כשני אילנות ע"כ בטלה ילדה בזקניה.

אבל ברמב"ן ר"ה י' מבואר דפי' הרכבת איסור דשמעתין בשני מיני מאכל, דמעיקרא הי' סבור דמאכל ע"ג סרק מותר להרכיב, והא דלא אוקמוהו בהכי משו' דס"ל כר"י דבטלה לזקניה אף במאכל ע"ג סרק, ושוב מצא גירסא דאסור להרכיב מאכל ע"ג סרק, ולפ"ז חזר לפרש תלמודן כר"ל, וטעמא דלא אוקמוה במאכל ע"ג סרק משום דהרכבת איסור היא, וש"מ דמיתוקמא לי' שפיר הרכבת איסור במאכל ע"ג מאכל וצ"ע, ה"ד אי בילדה תיפול משום קמייתא ואי בזקנה הא בטלה,

ניחא לגמ' לאוקומי בכה"ג שאין דרך להרכיב מין במינו ולחתוך העיקר ולהניח ההרכבה, ועי' בסמוך, ועוד דבפשוטו משמע דרנב"י ור' יוחנן לא ניחא להו לאוקומה בגונא דרק ההרכבה למאכל והעיקר לסייג, ולדברי מרן זללה"ה אכתי מיירי בכה"ג אף לר"י, מיהו י"ל דלא ניחא לי' לאוקומה בהרכבת איסור וכ"מ בירו'.

מידו יש לדון דהיכא דאין ענפים מעיקר הנטיעה ורק ההרכבה קיימת בזה חשיבא ההרכבה עם עיקר האילן כחד, ורק כשיש גם ענפים מעיקר הנטיעה דיינינן ההרכבה כדבר בפ"ע, וכמו שהנוטע ייחור שיש בו הרכבה מתייחסת הנטיעה לכל הייחור בשוה דאחר ההרכבה נעשו כחד, ה"ע כשכל גידולו של האילן בחלק המורכב הו"ל גוף האילן, אבל בלא הכרח אין לחדש כן.

ובירוי משמע דלא ממעטינן הרכבה לראב"י אלא כשניכר שינוי במין המורכב, אבל אם מרכיב מאותו מין, דינו כענף מהאילן, דאמרי' התם ואם בשהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק מין במינו נוטע כבתחלה הן, אלא כן אנן קיימין בשהרכיב תאנה שחורה ע"ג תאנה לבנה, ומ"ש מאכל על סרק מב"מ יש לפרש שהאילן כבר אינו נותן פירות ולכך קרי לי' סרק והרכיב עליו ענף שיוציא פירות, או דטס"ה וצ"ל ע"ג אילן מאכל, ויש להבין מאי מהני שהרכיב שחורה ע"ג לבנה אכתי תיפו"ל משום לבנה, וע"כ מיירי שהלבנה אינה עושה פירות [והיינו דקרי לה סרק] ודכוותה בלבנה ע"ג לבנה אמרו דנוטע כבתחלה הן, דהיינו שאין דינו כהרכבה למעוטי לראב"י, דבעינן שיהא ניכר שהוא מורכב ולא כענף מאותו אילן, וזה סייעתא לדברי מרן זללה"ה, [ואמנם אפשר לחלק כמש"כ לעיל דאם יש עוד ענפים באותו אילן שמוציאין פירות נדון כהרכבה אפי' באותו מין, ולא הזכירו זה בירו' משום דתיפו"ל משום קמייתא, לפמש"כ דהק' נוטע כבתחלה הן ר"ל שאינה נדונת כהרכבה, אבל

ובספר דב"ש סי' ס"ו ס"ק י"ז כתב דע"י ההרכבת איסור אין חוזרין אף על העיקר דאיתעביד ב' איסורא, ולא מסתבר כן, אא"כ נימא דהמין המורכב משפיע על שאר האילן מתכונתו.

ואפשר דבשני מיני מאכל מיתוקמא כגון שרק המין המורכב מוציא פירות, שקצץ כל הענפים של המין השני, ועכשיו יכול לחזור רק מכח ההרכבה, אבל בהרכבת היתר לא ניחא לי' לאוקומה בכה"ג כיון ששניהם מין אחד למה ירכיב ויבטל העיקר, ומשני שיש לו צורך בעיקר לסייג, וגם אוקימתא זו לא ניחא לי' לרנב"י, [וכן נפ"מ לראב"י בהרכיב כרם על אילן אחר אם חוזר], אבל אין נראה לומר דאיצטריך למעוטי דלא חשיבי כשני אילנות למנין חמשה אילני מאכל, דכיון דלענין ערלה בתר הראשונה אזלינן ש"מ דאילן אחד חשיב, [ועי' להלן דאפשר דהירו' סבר כן, וא"כ גם דברי הרמב"ן יכולים להתפרש כן].

וראיתי בספר מרן זללה"ה ערלה סי"ב סק"ד שהק' אמאי לא מוקמינן הרכבת היתר בשחתך את הראשונה ואין פירות גדילין רק במורכב, [וכמש"כ לפרש בהרכבת איסור לדעת הרמב"ן], והוכיח מזה דבכה"ג פשיטא דחוזר ואף ראב"י מודה בה דכאחד מענפי האילן חשיב, ולא פליג ראב"י אלא בשהעיקר לסייג או סרק, שאנו באים לחייבו רק מצד המורכב, וכן אם כל האילן למאכל אף המורכב חייב בערלה לראב"י, ויש לדקדק מהא דבעינן לאוקומה בכרם של שני שותפין דאף כשכל האילן של מאכל, מ"מ החלק המורכב נדון בפ"ע, ואמנם יש חילוק בעלות ביניהם אבל עכ"פ חזינן דאיצטריך לאשמועינן דאף בעל המורכב חוזר, אף אם פשיטא לן דבענף כה"ג חוזר, ועוד דאם הרכיב היחור ג"כ לסייג ואח"כ נמלך עליו למאכל הדין נותן שלא נדון הייחור בפ"ע כיון שכבר נעשה חלק מהאילן כשהי' שוה לכולו, ול"מ כן, ולעיל כתבנו דלא

ל"מ כן], מיהו אפשר דלהירו' אף מאכל ע"ג סייג לא נדון כהרכבה לראב"י, דסו"ס נוטע כבתחלה הוא אלא שנמלך על ענף זה, וכמ"ש"כ לעיל דבהרכיבו לסייג ואח"כ נמלך על המורכב, מובן יותר כן, וגם יתכן דזה בכלל סרק דקרי ל' בירו', ולפ"ז לתלמודן בכל ענין נדון כהרכבה, ומרן זללה"ה צידד דלתלמודן אף בשחורה ע"ג לבנה אינו נדון כהרכבה, וצ"ע, ועי' בסמוך.

נקמנו בפשיטות דלא יתכן שתאנה שחורה המורכבת ע"ג לבנה יחשבו כשני אילנות דהא לענין ערלה חשיבי כחד, אבל מהא דמשמע בגמ' שאם ילדה שסיבכה בזקנה לא היתה בטלה לענין ערלה הוה ניחא דחזור משום ילדה, ומסתברא דהוה חשיבי נמי כשני אילנות אם הזקינה בת שתי שנים דבת מיהדר היא, חזינן שאין הדבר רחוק שיחשב אילן אחד כשנים, ואמנם י"ל דהא בהא תליא דכיון דלא בטלה ש"מ דכשני אילנות חשיבי, אבל מ"מ חזינן ששייך לחשבם כשנים אף לענין מנין חמשה אילנות, [וזה מבואר בגמ' דסגי בחצי כח של האילן, שהרי בחציו לקורות מבואר בגמ' דסגי בחציו שלמאכל, וכן לראב"י נראה דסגי בחציו שהוא כרם אי לאו טעמא דאיסורא], וכיון שכן אין תימה אם הירו' ס"ל דלבנה ושחורה כתרי חשיבי, מיהו יש לדחות דה"ה דהו"מ למימר שאפי' אם אין הילדה בטלה בזקנה מ"מ אינם נדונים כשנים, אלא דיש בכלל מאתים מנה שאף בטלה בזקנה, ומ"מ כשדנים באילן סרק שהרכיבו בו שני אילני מאכל אין הדבר זר כ"כ לחשבם כשנים (אי לאו איסורא), ואע"פ שלענין ערלה נדונים כעיקר, [לר"י, או בחרובי צלמונה לר"ל], וא"כ י"ל דהירו' סבר דה"ה בתאנים שחורות ולבנות, (ולפ"ז מתפרש נוטע כבתחלה דתיפול' משום קמייא).

ג. **שם** ומ"ש ילדה בילדה דלא בטלה התם אי מימליך כו' מ"ש דבטלה הילדה להיות זקנה ופטורה מן הערלה, ואינה בטלה

להיות כאילן שהיא מורכבת עליו שהוא לסייג וג"כ פטור מן הערלה, ומשני דאף האילן עצמו אם יחשוב עליו לאכילה יתחייב, ואף אם יחשוב על ענף אחד, וממילא ה"ה אם חושב רק על המורכב, ולפ"ז מבואר בגמ' דלעולם הענף המורכב חשיב כאילן שהוא מורכב עליו לכל דבר, ואין חילוק אם האילן למאכל או לסייג, ואם האילן לאחר שנות ערלה בכל ענין הילדה פטורה, שהרי העיקר ג"כ לאו בר אימלוכי הוא, וזה מבואר בין בקו' ובין בתירוץ דבזקינה לא משכח"ל כלל שאינה בטלה, דרק בילדה פריך ומשני דבת אימלוכי היא ותתחייב, ואם ה"י הטעם משום דענף דמאכל לא בטיל באילן שלסייג הול"ל דכיון דאיהו למאכל לא בטיל בלסייג משום דחשיב מיני'.

ועיקר הדין דאף המרכיב מאכל בסייג מונין משעת נטיעת הסייג מבואר בירו' ערלה פ"ק ה"ב, ולא נחלקו אלא באילן סרק, וכמ"ש הרמב"ן ר"ה שם, וכבר כתב בבהגר"א סי' רצ"ד ס"ק מ"ח דמ"ש בר"ה באחד המרכיב ל' יום ופי' הראשונים ז"ל בנוטע לסייג, היינו שלשים יום מנטיעת האילן, ומה שהוזכר מרכיב היינו מפני שהחיוב רק בגלל הענף המורכב שהוא למאכל, וכ"כ בדעת הר"ן אע"פ שלשנו ז"ל משמע דבקמייא לסייג או סרק לא בטלה הילדה לגבה, ומשעת נטיעתו היינו משעת ההרכבה, ע"כ איהו דחיק ומוקי אנפשי' דר"ל שאין הילדה בטלה ליפטר מערלה כמו העיקר שהוא פטור מפני שהוא לסייג או סרק, וע"ז מיתוה התוספתא דיש בו ערלה, וכסוגיא דסוטה דמקשי הכי, אבל לא נחתו לדון מאימתי מונין וכדמסיימי מהתוספתא דמונין מנטיעתו (ולא מהרכבתו), וכ"כ אאמו"ר שליט"א בערלה ס... סק... לפרש דברי הרשב"א והר"ן, מיהו בריטב"א מבואר דמונין משעת ההרכבה והביא דלהרא"ה מונין מהנטיעה, וכן במאירי הביא מחלוקת בזה, וכתב אאמו"ר שליט"א דיש

לנקוט כמבואר ברמב"ן מהירו' דמונין מנטיעת האילן.

ובדין מרכיב עץ מאכל על אילן סרק כתב אאמו"ר שליט"א דנקטינן כמ"ש הרמב"ן דמונה משעת הרכבתו, ע"ש, ויש לעי' עץ מאכל על עץ מאכל משני מינים מאי, ולפמשנ"ת לעיל סק"ב בהא כו"ע מודו דמנטיעת הראשון מנינן, והנראה מדברי הראשונים ז"ל בר"ה דהא עדיפא מלסייג, דכיון דשייכא ערלה בקמייתא פשוט יותר דבטלה ילדה בזקנה ולא תתחייב עוד בערלה, ולכן לא מצאו איסור בהרכבה אלא בלסייג או סרק, וכן פשטות הירו' דכל שהוא למאכל לא חשיב כנוטע בארץ, והיינו דנקטה ברייתא רבוחא דסרק, ולפ"ז מאכל על מאכל לכו"ע מראשון מנינן אף להחולקים במאכל על סייג, ועי' להלן - ואם הרכיב שני מיני מאכל על סרק נראה דכל אחד נדון בפ"ע, דלא נעשה הסרק כמאכל ע"י ההרכבה, מיהו אם הרכיב על המורכב דינו כמאכל ע"ג מאכל.

הרמב"ן בע"ז מ"ח ב' הביא דבירו' אמרי' דלית כאן מרכיב אבל לגמ' שלנו עיקר הדבר כמו שפירשנו, והיינו דקמ"ל שאף פירות הייחור המורכב יש בהם דין ערלה, לאשמועינן שאין היחור בטל לעיקר שהוא סרק, ואינו בר אימלוכי, וכדאיצטריך לאשמועינן ד"ז בתוספתא, [ולאפוקי מראב"י שאין ערלה במורכב] ומסתברא דהיינו קודם חזרתו בר"ה שם, ומ"מ למדנו מדבריו דאין הכרע מתלמודן אם יש הרכבה שמונין לה משעת הרכבתה, דשפיר קתני מרכיב לאשמועינן דיש בהרכבה דין ערלה, וכן אשמועינן דבשביעית יעקור ההרכבה בלבד, דהא מיירי באופן שרק ההרכבה גורמת החיוב כגון על אילן סרק או סייג, והיינו דקמ"ל באין מרכיבין, ואמנם מן זללה"ה בהלכות ערלה כתב דאף במאכל על סרק מנטיעת הסרק מנינן, אבל כמדומה שלא ראה דברי הרמב"ן בזה, ואילו מדברי הרשב"א והר"ן יש

ללמוד דסייג וסרק שוין, וכבר תמה בזה אאמו"ר שליט"א וכתב להחמיר כמ"ש"כ לעיל [ובאו"ז סי' שכ"ו כתב דמונין מנטיעתו], וכמדומה שהרמב"ם לא הכריע אם כר"י או כר"ל והשמיט ד"ז במכוון.

ועדיין לבי מהסס בדין מאכל ע"ג מאכל משני מינים לתלמודן, [ואמנם לא מצאנו מי שיחלוק בזה דהדבר מבואר בירו' במאכל ע"ג חרובי צלמונה, והדבר מוסכם בראשונים דכל שהתחתון חשוב יותר מתבטל הייחור לאילן, ולרבותא נקטה הברייתא מאכל על סרק, וכ"מ בירו' דלא משכח"ל חיוב בהרכבה לר"י כלל, וכ"ד אאמו"ר שליט"א דסרק גרע ממאכל ממין אחר, וכבר נתבאר לעיל] ומקום הספק מפני שהקשו בגמ' מ"ש ילדה בילדה דלא בטלה להיות דינה כלסייג, ופי' הטעם משום דאי מימליך עלה בתר חיובא היא, ולמה לא הקשו מ"ט המרכיב מאכל בסרק חייב בערלה אע"ג דלא שייך מימליך, והתירוץ פשוט דכיון שעכשיו יש פירות באילן לא שייך ביטול לסרק, [ובתוספתא וירו' ראו צורך לבאר ד"ז דחייב, וי"ל דמשום סיפא דמונין מנטיעתו נקטי'], אבל נמצא שהגמ' דנה בדין ביטול ילדה לזקניה והוה פשיטא לן דלא שייך לומר כן בסרק כיון שניכר שאינו בטל, ולא הוצרכנו בזה לטעמא דמימליך, וכיון שכן אם באנו לומר כמסקנת הרמב"ן דמה"ט גופי' אף ע"ג סרק זקנה חייב, שוב אין לנו מקור לומר דבמאכל ע"ג מאכל במין אחר פטור, דסו"ס ניכר שיש כאן מין אחר ולא שמענו דין ביטול אלא באותו מין.

ואפשר לשאול בלשון אחר דלמה הוצרכו בגמ' לטעמא דמהני מימליך, אפי' אם לא הי' מועיל מימליך, מ"מ אין לדמות מנין השנים לדין האילן, דלעולם בתר מנין הנטוע בקרקע אזלינן, תדע דמאכל ע"ג סרק ג"כ אזלינן בתר נטיעת הסרק אע"ג דלאו בר אימלוכי הוא, והתירוץ ע"ז דס"ל לגמ' דאם

לא הי' מועיל אימלוכי, הי' הדין דאף המורכב פטור, והא דלא אמרי' כן במאכל ע"ג סרק ע"כ משום דניכר שמין אחר הוא ואינו בטל, [וה"ה שני מיני מאכל], וכיון שכן מנ"ל דלענין שנים בטלי בזקנה, ואם הי' הדין דמאכל ע"ג סרק מנטיעת הסר מנינן, יתכן לדחוק דג"ז בכלל תירוצא דאימלוכי, שאילו הי' הסרק בעצמו מוציא פירות, ג"כ הי' חייב, ואם לא הי' מועיל אימלוכי אף מאכל ע"ג סרק הי' פטור מערלה, אבל אם בסרק נחמיר כהרמב"ן, יש מקום לפקפק מסתמות הגמ' דכל שניכר המורכב כמין בפ"ע לא בטל לזקנה, וממילא ה"ה שני מיני מאכל.

הוספה לפו"ר

מיהו עיקר דברי הרמב"ן שצידד דלתלמודן מאכל ע"ג סרק לא בטל למנות מנטיעת הסרק צע"ק דודאי פשטא דתלמודן לא מיירי בהרכבת איסור, ולכן אין לפרש שסתמו במתני' ואין מרכיבין ובברייתא ואחד המרכיב ומתפרש בהרכבת איסור, א"ו במתני' האיסור משום קליטה בשביעית, ובברייתא אמרו לית כאן מרכיב לענין ערלה אלא לענין שביעית, וכמשנ"ת שביעית ס... סק..., ולפ"ז יש לקיים דלתלמודן לעולם מהנטוע בארץ מנינן אפי' ע"ג סרק, וכדעת הרשב"א והר"ן, וניחא פסק מרן זללה"ה בהלכות ערלה, וה"ה שני מיני מאכל זע"ז דלא גריעי מע"ג סרק.

ד. **שם** כי אתא ר"ד אר"י הא מני ראב"י כו' ה"נ נטע כמשמעו נוטע אין מברין ומרכיב לא, הק' הריב"ש בסי' רפ"ג א"כ ולא חללו ל"ל, ותיירץ דאי לאו ולא חללו לא הוה ממעטינן שיהא דוקא כמשמעו, ור"ל דנהי דכתי' נטע מ"מ העיקר תלוי בזה שיש לו כרם ואין לנו ענין במעשה הנטיעה, והרי ענף אחר דכוותי' חוזר עליו, וקמ"ל חילול דקאי אאותו שנטע דוקא, והק' אכתי לפי' הרמב"ן דלראב"י פטורין מן הערלה א"כ מגופי' דקרא אימעטו שא"צ חילול, ותיירץ דלבתר דגלי ולא

חללו דיש יתרון בנטיעה דוקא, מפרשין נמי ונטעתם דערלה בנטיעה דוקא, והרמב"ן ב"ה שם כבר הק' כן לנפשי' וכתב דבאמת אין כאן מיעוט מיותר לזה, אלא מגופי' דקרא ממעטינן נטע דוקא, ונראה דמכח קו' קמייתא נקט דלר"י לא איצטריך מיעוטא דולא חללו, אף אם חייבין בערלה (אם לא הי' כתוב שם ונטעתם), דהא ממעטינן לי' מאשר נטע, ממילא אין נוסף קו' דלשיטתו הוא דאייתר ולא חללו, והא דנקטה הברייתא ולא חללו י"ל דאעיקר מצות חילול קאי או אסמכתא דנטע דוקא, מיהו אם האמת דחייבין בערלה הרי מיושב הכל בפשיטות דמערלה חזינן דמונטעתם לא ממעטינן להו, וה"ה מאשר נטע לחוד לא מימעטי, ומש"ה איצטריך ולא חללו, [מרן זללה"ה בסי"ב סק"ד כתב לפרש דאי לאו וא"ו דחללו הוה מפרשין דבזמן חלול תליא, ואף הפשוט מחילול חוזר עליו, ולכן איצטריך למעוטי הברכה והרכבה מחללו, והק' אאמור"ר שליט"א אכתי מ"ש ערלה דממעטינן להו מונטעתם לחוד ומ"ש הכא דבעינן מיעוט נוסף, הרי אפי' אם הי' אמת דבזמן חילול תליא מילתא, מ"מ הני אימעטו מנטע, ובסברא אפשר לומר דהכא העיקר תלוי במציאות שיש לו כרם, ולכן מנטע לחוד לא הוה ממעטינן להו, משא"כ בערלה דאם הנטיעה פטורה י"ל דתו לא מיחייבי, אבל לפ"ז יציבא בארעא דהכא שהוזכר בגמ' מיעוטא דאשר נטע לא ממעטינן, והתם ממעטינן, ועוד דלמה הזכירו כלל אשר נטע, הכי הול"ל כיון דפטירי מערלה וכתבי חללו דבעינן חילול ממש מש"ה ממעטינן להו], וצ"ע, ועסק"א.

ה. **ערלה פ"א** מ"ה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה, פי' הרמב"ם והרא"ש והגר"א בשנו"א דלשון שנה אחר שנה מתפרש הברכה אחר הברכה, שבכל שנה הוסיף הברכה מהברכה הראשונה, וקמ"ל מתני' דאף ההברכה השני' מתייחסת לזקניה וכולן מותרות, ומשנפסקה הברכה ראשונה

הברכה מחוברת שתי שנים, וקמ"ל דאפ"ה מונה משעה שנפסקה, ולפי שדרך להפסיק הברכה לאחר שנקלטה בקרקע באותה שנה, מש"ה קאמר שנה אחר שנה, ועוד דלא ניחא לי' למסתם הרבה שנים כיון שאז נעשה כח הילדה יפה ונידונית לעצמה, ולשון שנה אחר שנה כולל כמה שנים ומתפרש גם שנתים בלבד, וזו נראה דעת הר"ש שכ' וכשנפסקה בין לסוף שנה בין לסוף שנתיים נעשית ערלה ומונין לה משעה שנפסקה כדנתי מתני', ור"ל דהיינו מתני' דשנה אחר שנה ונפסקה, ונכתשו ריב"ש סי' רפ"ג דקדק בלשון הר"ש למה הזכיר שנה ושנתיים, ולמש"כ היינו מתני', ונקט הכי שעדיין אין כחה יפה וכמש"כ, וכמדומה שזו גם דעת הרמב"ן ר"ה י', ולכך הוה פשיטא לי' דהרמב"ם מפרש סיפוק הגפנים בהברכה כמ"ש שם בשם הר"ש, (וכ"ה בתו' ר"ה שם שדבריהם בהמשך הדברים כלשון הר"ש, וכ"ה בתו' הרא"ש שם שדבריו מתו' שאנץ, וכ"ה בפ"י הרא"ש וברא"ש סופ"ק דקדושין בשם הר"ש, אבל כנראה הדר ב"י במהדו"ב ודברי הר"ש הנדפסים הם מהדו"ב, ופי' סיפוק הרכבה כפי' הרמב"ן), אבל באמת הרמב"ם מפרש סיפוק הרכבה כהרמב"ן, ומ"ש הברכה זהו פירושו בהברכה שנה אחר שנה כמ"ש בפיה"מ, אלא שהרמב"ן פי' הברכה שנה והניחה מחוברת עוד שנה, וע"כ דמ"ש הרמב"ם שחזר והבריק ההברכה היינו ממתני' דסיפוק ע"ג סיפוק.

ועדיין אין מיושב כ"כ לשון שנה אחר שנה, דלכא' הול"ל בריכה שנפסקה מונה משעה שנפסקה, ואמנם כתבנו דהתנא לא רצה לסתום דבכל גווני הדין כן כיון שאם נתחזק כח הילדה מונין מאותה שעה, אבל אכתי לשון שנה אחר שנה צ"ב, ואפשר דכיון שהדרך להבריק עד שתקלט ואח"כ מפסיקין הברכה, א"כ סתם הפסקת בריכה מתפרש כשנקלטה, וכאן רצה התנא להשמיענו דאע"פ שכבר נקלטה כ"צ מאשתקד, מ"מ מונה משעה

מונה מאותה שעה לכולן כאילו נטען עכשיו, ויש לעי' מ"ט נקט שנה אחר שנה, הול"ל הברכה וחזר והבריק ההברכה, וי"ל דאם נעשו כולן בשנה אחת אין יתרון לראשונה ליחשב כזקינה לגבי השני', ומשנפסקה נדונית כל אחת לעצמה, אבל השתא שהראשונה הושרשה שנה אחת קודם הרי היא כזקינה לגבי השני', וא"ת אכתי היכא קתני במתני' דבראשונה תליין מכאן ולהבא, וי"ל דלשון מונה משעה שנפסקה מתפרש מונה לכולן משעה שנפסקה, ואם כל אחד נדון בפ"ע הו"ל לפרושי דנתפרדה חבילה וכל אחד כנטוע בפ"ע, ודוחק ולכא' נראה דמה"ט גרס הגר"א מונה משעה שנברכה, דזהו עיקר חידושו דמתני' דמונה לכולן לפי בריכה הראשונה [שהרי לא הוזכר דין אחר במשנה, עי' להלן בזה דלא קתני מותרין קודם שנפסקה], ואמנם קושטא הוא דמונה משעה שנפסקה, אבל כונת הגר"א לומר דמעכשיו מונה כולן לפי בריכה הראשונה, ועי' לשונו בשנו"א הקצר שלא הזכיר להגיה, שו"ר דמש"ה נקט שנה אחר שנה לומר שהבריק את מה שגדל אחר ההברכה, אבל אם הי' שונה הבריק וחזר והבריק ההברכה, הי' מתפרש שפיר דהיינו הענף מהזקינה, וזה אינו חידוש כ"כ.

אבל קשה מ"ט לא קתני במתני' הברכה שנה אחר שנה כולן מותרין, דהא אתיא לאשמועינן שכולן תלויין בזקינה וכמ"ש הראשונים ז"ל, ועיקר ההיתר לא נכתב במשנה ואמנם מהא דמונה משעה שנפסקה שמעינן לה אבל אין מובן מ"ט קתני בהאי לישנא, שהרי הא דמונה משעה שנפסקה דין אחר הוא, וממילא מובן שאם היו מותרין נאסרו, (ואמנם כנראה מה"ט הגיה הגר"א), וצ"ל דכדי שנדע דמעתה כולן תלויין בראשונה נקטי' הכי.

ולכא' הי' נראה לפרש מתני' בבריכה אחת בלבד, ושנה אחר שנה ר"ל שהניח

שנפסקה, וזהו לשון שנה אחר שנה שכבר נשלמה קליטתה והוא הניחה מוברכת שנה אחר שנה של קליטה, ואילו לשון הברכה (שנתיים) ונפסקה הי' מתפרש כשנקלטה, וצ"ע, [ויעזי' בבהגר"א סי' רצ"ד ס"ק מ"ט נ' דעל הברכה אחר הברכה ציין מתני' דסיפוק הגפנים, ובמונה משעה שנפסקה ציין למתני' דהברכה שנה אחר שנה, ויתכן שפי' שנה אחר שנה כמש"כ].

ויש ללמוד ממתני' דהא דברכה פטורה כ"ז שלא נפסקה, אין הטעם מפני ששורש פטור של הזקנה פטורה, דא"כ הדין נותן שנמנה לה משעה שנקלטה, דהשורש הפטור אינו מגרע עיקר השרשים, ומדמנין משעה שנפסקה ש"מ דעד השתא חשבינן לה כענף של הזקנה, והסיוע של שרשי הברכה אין בהם לאסור כיון שעיקר היניקה מהזקנה.

ו. שם אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי ממנה חזרה הזקנה להיות כבריכה, נראה דמשנה זו אדלעיל קיימא דאע"פ שבגוף האילן סגי בשורש קטן, והכא חשבינן הברכה כענף של הזקנה ומש"ה פירותי' מותרין, מ"מ לא מהנו שרשי הברכה ליחשב כשרש קטן של הזקנה, ואף באופן שיכולה להיות מהשרשין, דשרשים אלו מגדלים בכון אחר, ולא חשיבי שרשים של הזקנה.

והא דלא קאמר מונה משעה שנעקר, י"ל דכיון דמיירי באופן שהזקנה חי' מהברכה ש"מ שכח הילדה יפה, ובכה"ג א"א לסתום דמונה משעה שנעקר, דפעמים שכבר התחיל המנין של הברכה לעצמה מעיקרא, ועוד דהיא גופא בעי לאשמועין דהזקנה מתבטלת לברכה אף לגבי השנים שכבר עברו על הברכה, שאם נידונית בפ"ע, אף הזקנה ניתרת עמה.

ז. שם סיפוק הגפנים וסיפוק ע"ג סיפוק אע"פ שהברכה בארץ מותר, עיקר המשנה מתפרשת לרבותא דהברכה, דאע"פ

שענפים אלו מורכבים על הגפן ומורכב ע"ג מורכב, מ"מ חשיבי כעיקר הגפן ואע"פ שהברכה בארץ נדונין כזקנה, ור"מ אמר שיש לחוש בסיפוק כשאין כחה יפה דבזה גבר כח השרשים והו"ל ההברכה עיקר, ולפ"ז אפשר ליישב הא דאשמועין ר"א בשר"י סוטה מ"ג ב' דילדה שסיבכה בזקנה בטלה, ופי' הרמב"ן דהיינו הרכבת יחור ע"ג זקנה, ולכאוי' מתני' היא, ולפמ"ש כ"י"ל דמתני' מצינן לדחויי בשעברו ג' שנים משעה שסיפקן, דעיקרה לומר שאף הסיפוק שהברכה מותר, מיהו פשטא דמתני' כמו שהוא האמת דהסיפוק מותר ואע"פ שהברכה מותר.

ובתו"כ תניא ונטעתם פרט למרכיב ולמבריק מכאן אמרו סיפוק גפנים כו' ואפשר לפרש דנקטו ד"ז דאית בי' מרכיב ומבריק, [אבל לפ"ז צ"ב מאי קמ"ל ר"א בדין ילדה שסיבכה בזקנה בטלה, הא מתני' היא וברייטא בתו"כ], ויש לעי' אם מקרא ממעטינן לה, או דמסברא קים לן דזקנה עיקר, דלכאוי' נראה דאף אם לא הי' כתוב לשון נטיעה, מ"מ אין לחייב הרכבה, וכן הברכה אפשר למעט מסברא ותדע דהא בהי' כח ילדה יפה חייבת, ואי מקרא ממעטינן לה יש לפטור אף בכחה יפה, ועוד משעה שנפסקה, ש"מ דלא חשבינן כח השרשים כלל, ואי מעטי' קרא מנ"ל דאף לחומרא כאינו נטוע חשיב, וה"נ מסתברא דרק ראב"י אית לי' נטע כמשמעו למעט מרכיב ומבריק, ואפשר שהי' מקום לומר דכח השרש האסור חשוב כתערובת איסור, ובירו' ריש ביכורים אמרו דהנוטע בתוך שלו ומבריק לתוך של יחיד או לתוך של רבים אף מן הזקנה אינו מביא הדא אמרה כשם שהילדה חיה מן הזקנה מיהו לא משמע דאי לאו קרא הוה אסרינן הזקנה, ובר"ן ע"ז כתב דשריותא דילדה שסיבכה משום זוז"ג עי"ש, אבל הזקנה א"צ להתיר זה.

הרמב"ן בר"ה י' מפרש דבירו' מוכיח ממתני' דילדה בטלה בזקנה מהא דסיפוק

לדקדק שלא נלמד מהאי קרא אלא בנקלטה ההרכבה תחלה, [ואפשר דלשון מותר קדייק דמתפרש שאין כאן בית מיחוש, ולשון זה נשנה כלפי אסור דקאר"מ, דאיהו נמי רק לחומרא קאמר אסור].

ח. **בדין ילדה** שסיבכה בזקנה לפי הנראה בירו' דהיינו ילדה מחוברת שהשרישה ואח"כ הרכיב ענפי' ע"ג הזקנה, וכמ"ש תו' מנחות ס"ט ב', לכאור' נראה דכללא דמילתא דענף תלוש ומחובר דינם שוה, בין שהרכיב ואח"כ הברך בין שנטע ואח"כ הרכיב, דכל שעיקר יניקתו מהזקנה הר"ז כענף תלוש שהרכיבו, וכענף מהזקנה שהבריכו, דאין לנו ענין בסדרן של דברים אלא במציאות מהיכן עיקר יניקתו, וכל שגבר כח הילדה לעצמה חייבת, בין בהברך מגוף האילן של הזקנה ובין שהברך ההרכבה או שסיבך הנטועה ואח"כ נתגברה, ואם גברה הילדה על הזקנה ויניקת הזקנה ממנה חייבת אף הזקנה.

וכ"ז אינו ענין לשרש פטור פטור, דלא נאמר ד"ז אלא בשרש שמצמיח כדרכו לענף שיונק ממנו, אבל בילדה וזקנה שמצמיחין בהיפוך זמ"ז אין בכח שרש הזקנה לפטור, שאינו כשרש של הילדה, וסיועו נדון כאין בו ממש, ומה"ט גם השרש של הילדה אינו אוסרה אע"פ שיכולה לחיות ממנו לחוד, דכיון דהשתא גבר כח הזקנה אין השרש הזה שותף בגידולין (אע"פ שמסייע), וכמו שרש של הברכה מגוף האילן שאינו אוסר עד שיגבר כחו על הזקנה.

ויש לעי' א"כ למה אמרו בירו' דסיפקה להקדש ולסייג חייב לזקנה ולחול' פטור הרי עכשיו הילדה כענף מהזקנה, ומ"ש פטור הקדש מפטור חול', ולאו קו' היא אם נימא דמיירי שהילדה המורכבת אינה לסייג ואינה של הקדש, ולכן אף שעיקר יניקתה מהקדש וסייג, מ"מ לא עדיפא מהאילן עצמו שאם

שהבריכו בארץ מותר, ואם לא הי' הסיפוק בטל לזקנה בדין הוא שיאסר בהברכתו בארץ, ויש להבין מאי ראי' הרי הנדון אם לחשוב ההרכבה כנטיעה בארץ למנות משעת ההרכבה או כחלק מהזקנה, אבל אכתי לענין להברך ההרכבה בכל ענין דינה כמברך דבר הנטוע בארץ, דהשתא ודאי כנטועה חשיבא, בין אם נטיעתה מכח עצמה בין מכח הזקנה, [נהגה עצמך המברך באילן סרק לר"ל דמונין משעת ההרכבה וכי שייך להקשות שאם יבריכו בארץ יתחייב], וי"ל דאם הפירות שבהרכבה גדילין מכח הזקנה כשאר ענפי האילן א"כ פשיטא דבטלה, והנדון הוא שמא הילדה המורכבת יונקת מהזקנה כענין יניקה מהארץ או כענין כשותא שגדילה אהיזמי והיגי עי' עירובין כ"ח ב' דקטלינן להיזמתא ומייתא כשותא, וס"ל לגמ' דאם ההרכבה יונקת בכח עצמה ואינה בטלה א"כ הדין נותן דתאסר ע"י ההברכה בקרקע דיניקת הקרקע אלימא טפי, ומזה הוכיחו דההרכבה כענף מהזקנה וכח הזקנה אלים טפי וממילא גם בטלה, מיהו לכאור' הדבר פשוט שאין המורכב נשרש ויונק מן האילן כקרקע אלא מתאחה כענף מהאילן, אלא דלפ"ז גם עיקר הדין דהילדה בטלה פשוט.

בירו' דייק אמתני' אמאי לא חיישינן שהשריש בארץ קודם שנקלטה ההרכבה, ויש לעי' היכא משמע במתני' דאף קודם שנקלטה ההרכבה מותר להבריכה בארץ, הא מתני' עיקרה לאשמועינן דאף בהרכבה ע"ג הרכבה כח הזקנה עיקר, אבל מיירי שפיר בדידעינן שנקלטה ההרכבה, וי"ל דס"ל לגמ' דהתנא הי' לו לדקדק ולשנות אע"פ שחזר והבריכן בארץ, דלשון סיפוק פירושו החיבור ואין במשמעותו אם נקלטו, וכיון דנדון זה אינו מוכרע בסברא כ"כ, דמ"ל נשרש תחלה מ"ל נשרש אח"כ, ובכנה"ג מדקדק התנא לשנות ההיתר דוקא בדידעינן שנקלטה ההרכבה, ועוד דבתו"כ קתני ד"ז בדרשא דמכאן אמרו כו' והו"ל

פדה את הענף או שאמר ענף זה למאכל חייב, וכדאמרו בתלמודן סוטה מ"ג ב' מ"ש ילדה בזקנה כו', וה"ה בהרכיב ענף תלוש דבהקדש וסייג חייב כשהענף לאכילה והדיוט, מיהו לפ"ז צ"ע מה שדימו שרשים אין בהם ממש לדין נטע ואח"כ הקדיש, ועי' לק' סק"ט.

והנה הרמב"ן כתב דילדה שהשרישה אינו בדין שתותר ע"י הזקנה כיון שיכולה לחיות משרשי, וכמו באילן שנעקר דאם יכול לחיות פטור, ה"ע לענין חיוב, ולא ס"ל להתיר אלא בשעיקרה הרכבה, אף בנטיעה שסיבכה אף קודם שהשרישה דעתו לאסור, ונראה דפשיטא ל' דאף אם גבר כח הילדה והזקנה יונקת ממנה, מ"מ לא תאסור הזקנה כיון שיש לה שרש פטור, ולפמש"כ בילדה וזקנה לא מהני שרש פטור, ולא אסר שרש חייב, כיון שהשרש אינו מאותו כיוון, וכמשנ"ת [ואמנם מדרבנן ה' מקום לאסור ילדה שכבר נאסרה, אבל כיון דחומרא דאתא לידי קולא היא בפטור תרו"מ לכן ע"כ אוקמוה אדאוריתא].

ויש כאן לבאר דבאמת כל הברכה שנתחזק כח הילדה ואנו אוסרים הענף המוברך, הרי אנו אוסרים זקנה שהיתה מותרת, [וכן ענף המורכב שהבריכו, והגע עצמך שהי' מורכב ג"ש דודאי הו"ל זקן, ומ"מ נאסר בהברכה אם יתחזק כח ההברכה], וע"כ דהכא ל"ד לשורש פטור וכמש"כ, ולענין לאסור כל האילן ע"י שנתחזק כח הילדה, זה לא מצינו כלל, דאף בילדה שסיפקה לזקנה אם נשאו ענפים שלא נתאחו עם הזקנה הרי הם מתייחסים לילדה, דכ"ז שלא נתברר שגבר כח הזקנה על כל הילדה לא שרינן אלא מה שנתבטל בזקנה וגם בעינן שיתבטל כל אורך הענף המורכב, ודכוותה נמי בזקנה כשגבר כח הילדה, שאם יש מהזקנה רק הענף הזה שפיר מייחסין הכל לילדה, אבל לא נתבטל כל כח הזקנה לילדה.

ולפ"ז צ"ע בדברי מרן זללה"ה דבס"ב סק"א נקט דכל שנתחזק כח הילדה נאסרה בין בהרכבה שהבריכה ובין בגוף האילן שהבריכו, ובסק"ו תמה ע"ד הגר"א שאסר הזקנה כשנתגבר כח הילדה, דס"ל ששרש הזקנה פוטרה, ותיקשי לדידי' מ"ט בהבירך גוף האילן אין שרש הזקנה פוטר את הענף הזה שהוא מהזקנה, והרי ילדה שסיפקה לזקנה הרי"ז כהרכבה שהבריכה, ודעתו ז"ל דמשבטלה ההרכבה לזקנה הרי היא כגוף האילן.

ולא אמור נראה דלהרמב"ן הבירך ענף מהאילן ונתגבר כח הילדה מותר, דלא מצינו אילן זקן שנאסר בכל יניקה נוסף, ולא אזלינן בתר כוון העלים, ומ"ש בירו' דר"מ ורבנן פליגי בסתם אבל בידוע אף לרבנן אסור היינו דוקא בסיפוק ע"ג סיפוק שכחה רע, א"נ אף בסיפוק שכחה רע, דכיון שלא נתאחה הסיפוק יפה הו"ל הנטיעה בקרקע עיקר, אבל מקום שכחה יפה הו"ל כגוף האילן, ובגוף האילן אין נאסר לעולם כ"ז שיש לו שרש פטור.

ובזה מבואר הא דס"ל להרמב"ן דילדה שהשרישה וסיפקה לזקנה אסורה, דלעולם משהשריש או משניטע האילן נקבע דינו, ושוב אינו נאסר ולא ניתר ע"י שרשים נוספים, דכ"ז שנשתייר בו שרש הרי הוא בדינו לפטור, וס"ל להרמב"ן דה"ה לחייבו, וכל בריכה אינה אסורה עד שתפסק, והא דאין מונין לה אף משנשרשה להקל, היינו מפני שלא ה' לשרשים אלו אילן המתייחס אליהם, [והו"ל כאילן היוצא מן השרשים], דלעולם אזלינן בתר עיקר הנטיעה מעיקרא ושוב אין משתנה דינה.

ט. **שם** בירו' ר"ח בדר"ה דר"י היא דר"י אמר כו' פי' דר"י היא דאמר שהרכבה קולטת לג' ימים והרי אינה משרשת בג"י, וכ"כ הרמב"ן, ויש להסתפק אם דיחויא

דפטור, ואין לדמות נטיעת הילדה לנטע ואח"כ השריש, כיון שההרכבה היא הנטיעה וקליטתה היא ההשרשה, ומ"ש בירו' ה"א סיפקה להקדש ולסייג חייב היינו כדמפרש בתלמודן סוטה מ"ג ב' שדעתו על הילדה לאכילה ולהדיוט, ובזקניה וחול' כה"ג פטור, ואמרי' הטעם מפני שיכול לפדות ענף זה או לימלך עליו, וכ"ה סתמות הדברים שם דבכל סיפוק מיירי אף ביחור תלוש, ובזה פשוט דרך מפני דעתו לאכילה חייב, ונאם היינו מפרשים דבילדה שסיפקה ע"ג הקדש לצורך הקדש ג"כ חייב, הוה נחא טפי הא דיליף ילדה ע"ג זקניה מהקדש, אבל אין ללמוד ד"ז מנטע ואח"כ הקדיש, ולכן אין מקור לחדש כן]. וצ"ע.

הר"ש פי' דר"י בשר"י קאמר דשרשי ההכרכה שהשרישו קודם קליטת ההכרכה אין בהם כדי לאסור, ולא ביאר המשך הירו', ואפשר דכונתו ג"כ ללמוד מנטע ואח"כ הקדיש דהנטיעה קובעת החיוב, ולכן ילדה שסיפקה לזקניה חייבת, ומטעמא דנפשי' דחי דממתני' אין ראי' שאפי' השרישה הרי השרשים מועטין ביותר, אבל עיקר ההיתר הוא מפני שההכרכה קדמה.

שם ר"א בשר"י אתרוג שחנט כו' תוכן הסוגיא דאתרוג שחנט בשנת ערלה וגדל אח"כ בשנת היתר כולו אסור, דאזלינן בתר חנטה ולא חשבינן התוספת היתר, ורבנן דאשמועינן באתרוג הדר באילנו משנה לשנה ומוסיף, ועוד שאפשר שיוסיף מאתים יותר מחננתו, ונפ"מ שלוקין עליו בכזית, ואם הי' הטעם מפני שאין גידולי איסור מעלין את האסור לא היו לוקין אלא כפי האיסור שבו לפי חשבון, אבל אם סיפקו לאילן המותר א"כ הגדל בפטור מותר אלא שאיסורו מפני שהם גידולי איסור ולכן אין לוקין עליו אלא לפי חשבון, ויש כאן חידוש דאע"פ שהאילן השני באותו מצב כאילן הראשון דשניהם עכשיו יצאו בשנת היתר, ונה"ה זקניה דעלמא, אלא

בעלמא הוא או דפליג ארחב"ג וס"ל דילדה שסיפקה לזקניה לא טהרה, ובתו' מנחות ס"ט ב' מבואר דפליג וס"ל דרך בלא השריש מותר, אלא דמדבריהם נראה דמילתי' דרחב"ג מתפרשא שפיר בדלא אשוש, ולזה יש סייעתא ממתני', ורק בקו' שמא השרישה עד שלא תתאחה פליגי, ולפ"ז גם דעת המקשן דבהשריש אסור, אבל אם נפרש דמייתי סייעתא ממתני', אפשר לומר דדיחויא בעלמא הוא, וק"ק לפרתו' מאי מייתי ממתני' דהרכיב ואח"כ נטע, בשלמא אם גם בהשריש מותר, שפיר חזינן דאע"פ שכת הילדה מושרש בפ"ע מהניא ההכרכה, אבל בלא השרשה אין לדמות נטועה שסיפקה לסיפוק שנטעו, ולפ"ד ר"י בשר"י סבר דאפי' השרישה אם סיפקה פטורה.

שם ר"י בשר"י שרשים אין בהם ממש כו' נטע ואח"כ הקדיש חייב כו' ולא דמיא כו' לכאו' פי' דר"י דחי הראי' ממתני', וס"ל דלעולם אזלינן בתר הנטיעה הראשונה או ההכרכה, הלכך במתני' דסיפקה תחלה ואח"כ הבריכה בארץ מותר, אבל נטעה ואח"כ סיפקה, אפי' סיפקה קודם ההשרשה אסור, וא"ל ר"ז אם בפירוש שמיע לי' או דגמר לה מהא דנטע ואח"כ הקדיש חייב ש"מ דמעשה הנטיעה מחליט החיוב ותו לא פקע אע"פ שנשרש בשל הקדש, ודחי דהתם הטעם מפני שראוי לפדותו ולחייבו, ונראה דר"ל דהקדש אינו פטור חיובי, ומשחל החיוב תו לא פקע ברשות הקדש, אבל בחול' נטע ואח"כ השריש בחול' שפיר פטור, ואין הנטיעה מחליטה החיוב, ובאמת בזה חזינן דאף השרשה אינה מחליטה החיוב שהשריש מא"י לחול', [כגון שניטל הצונמא המפסיק], פטר אף לאחר השרשה כדלעיל ה"א, וה"נ בסיפקה נפטרת הילדה אף לאחר השרשה.

ובפשוטו נראה דסיפקה להקדש ולסייג ג"כ פטורה, ול"ד לנטע ואח"כ הקדיש, דכיון דנקטינן שכת הזקניה עיקר, הר"ז כמרכיב יחור תלוש ע"ג אילן של הקדש וסייג

ובעיקר פי' הירו' משמע דעת תו' והר"ש והרא"ש דדוקא אם בתחלת הנטיעה חזינן שכח הנטיעה יפה מכח האילן אסור, [ולהר"ש לא מצינו כן אלא בסיפוק], אבל אם אח"כ נתחזק כח הברכה אינה נאסרת, שכל מה שמוסיף עתה בשרשים מתייחס לזקניה ג"כ, שכבר הוחלטה נטיעה זו כחלק מהזקניה, ולכן לא מצאו איסור בהברכה אלא בנפסקה, וכפשוט המשינות, מיהו יש לדחות דרך לענין איסור ל' יום קודם שביעית אמרו כן, דזה אין לאסור משום שיתגבר כוחה אבל כ"נ מסתמות דבריהם, וכן הירו' להר"ש מיירי בסיפוק שלא נתאחה באופן שיגבר בו כח הזקניה, וחשיבא הנטיעה עיקר, אבל לא מצינו בהוספת שרשים שיאסר, [וכ"נ דעת הרמב"ן כמש"כ סק"ח, ולדעתו נראה דכל שהענף מהזקניה אינו נאסר אפי' כחה רע, ורק בסיפוק נאמר ד"ז], ולפי' נמצא לדעת הר"ש דלהקל מהני סיפוק ילדה בזקניה, אבל לא להחמיר, מיהו נפ"מ גם לחומרא אם מונה משעה שנפסקה או משעה שנתגבר כחה, - באו"ז סו"ס שכ"ז כתב דאם הברכה נפסקה אחר ההשרשה מותרת דהו"ל כנעקר ונשתייר בו שרש, ולא מצאנו לו חבר, גם דוחק גדול לפרש הברכה שנה אחר שנה ולא נשרשה.

ולענין הלכה יש להחמיר בהברכה שכחה יפה והפכו העלין פניהם מהילדה דפירותי' אסורין אפי' לא נפסקה, וכ"מ בשו"ע סי' רצ"ד ס'... וכמ"ש הט"ז סק"ח, אבל צריך להחמיר גם לאידך גיסא שאם נפסקה מונה משעה שנפסקה, דהמתירין הילדה כשכחה יפה ס"ל דאף בכה"ג מונין משעה שנפסקה, ומרן זללה"ה כתב להקל בזה בדין כ"ט.

הרמב"ם ג"כ לא הביא הא דבכח הילדה יפה אסור וסתמות לשונו דבכל ענין מותר כ"ז שלא נפסקה, וכ"מ ממ"ש דאפי' מאה כולן תלוין בזקנה, וסתמא אין כחה יפה כ"כ, וגם אין מבואר בדבריו מהו ילדה

שכאן הדבר בולט יותר], - ולגבי פרי מאילן אחר יש בכח האילן הזה לחשבו גידול המותר, אבל לגבי הפרי שחנט כאן חשיב הכל איסור, ומסיק דמשכח"ל שסיפק את האילנות זב"ז וכל אחד מתיר את האתרוג שבחבירו והיינו כגון שבענף שיש בו האתרוג נהפכו העלין באופן שניכר שיונק מהאילן השני, ובענף השני באותו אילן נהפכו בהיפוך, דכללא דמילתא כל ענף שנהפכו בו העלין דיינינן לי' כתלוש שהרכיבו.

ובגמ' מוכיח מכאן דילדה שסיפקה לזקניה טהרה הילדה, דאם לא טהרה לא הי' מועיל הסיפוק כלל, וכאן מוכח דאף באילן שטוען פירות שייך ביטול ע"י הרכבה, ואף כשחלק ממנו לא נתבטל, מ"מ החלק שיונק מהזקניה נתבטל.

י. הרא"ש בהלכות ערלה לא הביא מתני' דסיפוק הגפנים, [מיהו בתוך הדברים גבי הברכות הזכיר משנה זו עיי"ש], ונראה דאזיל לטעמי' בפירושו דסיפוק בגפנים כהברכה באילן, וסיפוק ע"ג סיפוק ר"ל הברכה אחר הברכה, ומקום שכחה יפה אאילן קאי, ואמנם אין זה טעם מספיק להשמיטה, אלא לפי שמסיק להתיר בחו"ל בכל ענין לא האריך בזה, אבל אם הי' מפרש סיפוק הרכבה א"כ אף בחו"ל איצטריך לאשמועינן דמקום שכחה רע נמי מותר בסתמא לרבנן, דמסתברא דלר"מ היכא דההרכבה כחה רע והברכה בארץ חשיבא נטיעה גמורה, ואף לראב"י חייב בערלה.

מידו אכתי הו"ל להרא"ש להביא הירו' דהיכא דניכר שאין יונק מהזקניה אסור, ולפירושו מיירי אף בהברכה מגוף האילן, שאם כח האילן רע אסור עיי"ש, וכן הטור לא חילק בזה, [מיהו למ"ש בסמוך היינו דוקא כשבתחלת הנטיעה הי' כחו רע, ואין זה מצוי בסתמא].

ואין ללמוד מזה לילדה שסיבכה בזקינה דענף המורכב יעיד על כל הילדה, דכל שסתמו אסור, אין ראי' מענף אחד על השאר, וכ"כ מרן זללה"ה בדין כ"ג, וכ"מ בירו' בשני אתרוגין שמתירין זא"ז הובא לעיל סק"ט.

ובדיני ערלה דין כ"ו כתב שהדבר ספק אם העלין שלצד האילן חשיבי עדות על כל הענף כו', ולכאור' צריך תיקון בסדר הדברים דבהכרח גופו של אילן דסתמו מותר פשיטא דמותר וכדתנן הבריכה שנה כו', ורק בהרכיב והברך יש לדון, וגם בזה הרי קיי"ל כרבנן דסתמו מותר, דלא יהא צד האילן המוכיח גרוע מנשרו עלין דמותר, ורק בסיבך ילדה בזקינה כה"ג יש לדון, ולעיל כתבנו דבכה"ג אסור, מיהו מה שיש להסתפק הוא בענף אחד שנטע אמצעו ואח"כ סיבך צדו האחד לזקנה דשם כיון שהכל ענף אחד הוי צדו אחד ראי' גם לשני, [מיהו בלא"ה מחמירין בילדה שסיבכה כשהיא מחוברת].

שם מקום שכחה יפה פרשנו דבאותן הסיפוקין אפשר להכריח רק במקום שניכר שכח האילן יפה בהן, אבל הר"ש פי' בזמן שהזקינה כחה יפה ולפ"ז לא הול"ל מקום אלא בזמן או אם כחה יפה, מיהו למש"פ הרא"ש דמתני' בהברכה, וכ"כ הרמב"ן בשם הר"ש, ע"כ אזקינה קאי, דכיון שהכל גידול הזקינה לא מחלקינן באותו ענף עד היכן כחה יפה, ומתפרש אעיקר האילן, ולפי' הר"ש שלפנינו יש לפרש כמש"כ דמקום שכח הזקינה יפה בו קאמר.

שם בריכה שנפסקה כו' בר"ש בשם ירו' דאפי' אילן, וצ"ב מה החידוש טפי באילן, ושם ס"ד דבברכה החמירו כיון שעומדת ליפסק, אבל במאורע של אילן לא החמירו, ודוחק, ומהמשך הירו' משמע דס"ד דבאילן כל הפירות נאסרין משנשרש, דלא התירו אלא בברכה שניכר שגדלו מאילן של

שסיבכה בזקנה אם תלושה או אפי' מחוברת, ובהרכיב בד מחובר של זקינה לילדה משמע בהי"ד שהילדה אסורה דרך הכד מותר כיון שהוא מחובר לזקינה, מיהו י"ל דמיירי בכח הילדה יפה, אבל ג"ז חידוש דלפמשנ"ת סק"ח יש לאסור בכה"ג וכמ"ש הגר"א, ומרן זללה"ה בס"ב סק"ו נקט בדעת הרמב"ם דאפי' מחוברת בטלה כפשטות לשון ילדה, מיהו איכא לאוקומה בנעקרה הילדה, וכ"מ ברמב"ן שכ' ילדה שנסתבכה בזקנה בטלה פי' שנסתבכה בזקנה והורכבה עלי' ונעקר שרשה מאיביה והיא חי' מן הזקנה, ובאמת לשון הגמ' סתום קצת דהול"ל שסיבכה וניכר שכח הזקינה יפה, אבל אי מיירי בנתלשה ניחא, וי"ל דלשון סיבכה כלשון סיפקה וממילא מובן דלא מקריא הרכבה אלא כשכח הזקנה עיקר.

יא. **שם** במשנה רמ"א מקום שכחה יפה מותר כו' למ"ש בירו' ה"פ מקום שכחה יפה מותר בסתמא אבל מקום שכחה רע אסור עד שיהא ניכר ע"י העלין, ונראה דכל שהענף מגוף האילן פשיטא דכחו יפה, ורק בהרכבה ס"ל לר"מ דאם אין ניכר שהענף הזה נקלט יפה, דכיון שהוא רחוק מעיקר האילן אין יניקתו חזקה בזה חיישינן שכח ההברכה עיקר, ולפ"ז ניחא דסתם לן תנא בכל הברכה שהיא מותרת לכו"ע, ואפי' הבריכה שנה אחר שנה פי' הראשונים ז"ל שהכל מתייחס לזקינה אע"פ שא"א לידע בהכרת העלין, דסתמא מותר, ובסיפוק הגפנים שהבריכן בארץ היכר העלין שבצד אחד מוכיח גם על השני, דכיון שלא גבר כח הילדה ש"מ שסיפוק זה כחו יפה והו"ל ככל ענפי האילן דלכו"ע בסתמא מותר אף בלא היכר עלין, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ב סק"ד דהיכר צד אחד מהני לשני אע"פ שבאותו צד לא שייך היכר, והיינו משום דסתמא נמי מותר.

היתר, והיינו דמייתי מבצל שעקר ושתלו דלא תימא אף הכא כן, וצ"ע.

יב. פ"א מ"ג אילן שנעקר והסלע עמו כו' אם יכול לחיות פטור ואם לא חייב, כתב הרשב"א בתשו' ח"ג סי' רכ"ה עד"ז נתחבטתי כמה ימים, זמן שיכול לחיות כמה הוא, יגעתי ולא מצאתי, ומסתברא לי דאפי' יכול לחיות ממנו קצת ימים פוטרו כו' וטעמא נ"ל דכיון שכבר הי' נטוע ועברו עליו ג"ש ממקום פטור בא ואע"פ שנעקר לגמרי ונטע במקו"א אכתי אהני לי' נטיעתו ראשונה ופטורו כל שיכול לחיות קצת כו' אלא שבתוספתא דערלה שנינו דבר שמספק לי דתניא התם כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר גומא בארץ ונטעו בה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב, ועי"ש שכ' דבמחט של מיתון א"י לחיות כלל ומ"מ מהני כיון שנשאר מחובר במקומו, ומשמע מדבריו דבמחט גרע מיכול לחיות דהסלע עמו, אבל הרא"ש כתב דבשורש כמחט יכול לחיות, [וכ"ה ברמב"ם פ"י ה...], ומרן זללה"ה בס"ב ס"ק י"א כתב דכונת הרא"ש יכול לחיות קצת ימים כמו שצריך בנעקר והסלע עמו, ונמצא שדברי הרשב"א והרא"ש שוין, אבל באמת אינן שוין לגמרי דהרשב"א נקט דבשרש כמחט אינו יכול לחיות אפי' כשיעור כמה ימים שבעינן בנעקר הסלע, וכן נקט מרן זללה"ה שם ס"ק י"א דכיון ששרש אחד נשאר על מתכונתו עדיף וא"צ שיוכל לחיות, ואילו דעת הרא"ש דזהו השיעור שיכול לחיות, וכ"ה בר"מ וטוש"ע.

וביאר מרן זללה"ה שם דכל שממשיך לצמח מכח העפר שעמו, מיקרי יכול לחיות, שעדיין לא נפסקה חיותו ואינו כעקור, ואע"פ שא"י לחיות אלא זמן מועט עד שיקלט בקרקע מחדש, מ"מ אהני כח זה לחשבו כממשיך נטיעה קמייתא, כיון שלא הפסיק גדילתו כל הזמן, ואף (אם) שא"צ י"ד יום

לקליטתו כיון שנטעו עם עפרו, סגי ביכול לחיות עד שיקלט, והעיקר שימשיך חיותו וגידולו, [ולא רק שלא ימות, דכל ענף שנטעו אע"פ שאינו צומח עד שיקלט מ"מ אינו מתייבש], ולפ"ז הו"מ למימר אם ממשיך לחיות פטור דאם אינו יכול לחיות אלא ע"י תוספת עפר, ע"כ הי' זמן באמצע שלא חי עד שנקלט ואם המשיך לחיות כל הזמן זהו יכול לחיות.

ולפ"ז אפשר דאף אם האילן הי' במצב של עצין שא"נ בינתיים פטור, דסגי לן בזה שממשיך חיותו לשעה זו בגוש העפר שעמו, אע"פ שאינו יכול לחיות כל הזמן עם זה, דלכא' הדין נותן דאף כשהוא ע"ג קרקע התולש ממנו פטור, כיון שבלא מעשה נוסף שיחזור ויטענו לא יצמח, והרי הוא גרוע מעש"א"נ שצומח כ"צ מעפרו, [ואף אם נצריך שיצמח ג' שנים י"ל דמהני בעש"א"נ, אלא דבזה י"ל דבעינן ג"ש החייכות בערלה], ולפ"ז הנוטע בע"נ ורוצה להעבירו ממקום למקום אפי' סתם הנקב בינתיים פטור, כיון שיכול לחיות בעפרו כמקדם [אפי' ג"ש], שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה שם ס"ק י"ג, [ואף שדחה הרא"י שם מ"מ משמע שהדין אמת, אבל לא הוכיח כן מפירושו דהכא], שו"ר דאפשר שיחשב כמחובר אף שא"י לחיות וכמש"כ לק' ס"ק ט"ז בדין אילן שנעקר, ולפ"ז י"ל דבנעקר והסלע עמו ג"כ דינו כמחובר אע"פ שא"י לחיות, וא"כ אין ללמוד מכאן לעש"א"נ, לפו"ר הי' נראה רא"י מב"מ ק"א א' שטף נהר זיתיו שמונין מנטיעה ראשונה ואע"פ שאינם גוששין, ולא משמע דמתני' דלא כר"י דבעי ספינה גוששת, ושמעתי מאמור"ר שליט"א דסתמא אין הנהר מעבירין ע"ג עיקר הנהר, אלא כשנתפשט ליבשה עקר האילנות והסיען עם השטף לשדה הסמוכה, ובכה"ג עדיף מגוששת, בירושלמי פ.. ה.. הביא נטיעות בגושיהן, ולא הזהירו שנוהר שלא להניחן אלא ע"ג קרקע.

הרשב"א דסגי בימים מועטין או פחות מזה כדברי מרן זללה"ה, דלא בעינן שיהא העפר ראוי לנטוע בו נטיעה חשובה, אלא כל שממשיך גידולו מחמת עפר זה, אין דינו כעקור, ולאפוקי אם מתקיים מחמת עצמו [או מחמת מי הנהרן] בלא עפר דלא מהני, שאין זה קיום של נטיעה, מיהו אכתי יש להסתפק אם בעינן שיהא כמחומר לקרקע כל הזמן או דאפי' נתנו על עשא"נ פטור, ומדברי הרשב"א מבואר שיש כאן חידוש דאע"פ שבמצב זה אינו כנטוע גמור דאם נטעו כך לא מונין מנטיעתו, מ"מ אהניא ל' נטיעה קמייתא אם לא נפסקה חיותו בינתיים, ולפ"ז מסתברא דה"ה עשא"נ וכמש"כ לעיל, וכמ"ק מהא דשטפו נהר שא"י להתקיים על מי הנהר ומ"מ אהני ל' מה שיכול לחיות, וש"מ דא"צ קיום גמור, [וגם אמת הוא דסגי ביכול לחיות עד שישתמש וכבתוספתא, אלא שא"צ לזה בביאור דיכול לחיות שפירושו חיות מכח העפר], ועדיין צ"ע, מיהו הזמן שהוא עקור בעשא"נ אינו משלים לג"ש, ולפ"ז יש לעי' ה' נטוע ל' יום בע"נ סתם הנקב שנה וחזר ופתחו ל' יום, אם חשיב כנטוע ב' שנים, או"ד נעקר בינתיים גרע, ויש לדקדק מזה דהי' בעשא"נ דינו כעקור אפי' יכול לחיות, מיהו י"ל דאה"נ דחשיב כשתי שנים דכל שלא נפסקה חיותו מצטרף בקל להשלים.

אח"כ ראיתי במשניות סוף עוקצין לשון יכול לחיות דמתפרש שתתקיים חיותו הקודמת, ולע"כ, ועמש"כ בזה אאמור"ר שליט"א והדברים נכתבו אחר שלמדנו ול"ע בזה.

יג. **מתני'** דקתני תרי בבי פי' הרא"ש דלא מיבעיא בנעקר ממקומו דכנטיעה חדשה דמיא אלא אפי' במקומו נמי אם א"י לחיות חייב, ואם נפרש דברישא יש חידוש דביכול לחיות פטור אף שאין נטיעה במצב זה חשובה נטיעה וכדברי הרשב"א, א"כ ברישא קמ"ל דאף בנעקר ממקומו אם יכול

ברם לכא' נראה דאילן שנעקר והסלע עמו ונטעו בארץ א"צ זמן לקליטה כלל, וכ"כ אאמור"ר שליט"א בס.. סק.. דעציץ שא"נ שנטעו בארץ א"צ זמן לקליטה, [נתדע דא"נ שנקבו אין מתחדש ע"י י"ד יום קשר עם הקרקע שנייחס לזה שם קליטה, וכן המעביר ע"נ בכרם חשיב כמחומר אע"פ שמשנה מקומו], ולפ"ז אם חוזר ונטעו בארץ בכל גונא יכול לחיות, ואף אם נעקר ואין עפר עמו קרוב הדבר שא"צ קליטת י"ד יום אם מחזירו לעפרו מיד, ויתכן שג"ז נקלט מיד כיון ששרשיו עמו, וענין קליטה מצינו בדבר שצריך להשתרש או להתאחות באילן.

[הוספה לפו"ר] אבל בפסחים נ"ד א' מצינו דמדמינן שיעור קליטה לר"י בשבולת שנעקרה עם שרשים.

ולפ"ז ע"כ נאמרה כאן הלכה דיכול לחיות בעפרו לחור, וכ"נ מדברי הרא"ש וש"פ דבעינן שיכול לחיות בלא תוספת עפר, אבל עם התוספת הרי הוא יכול לחיות מיד ולהמשיך צמיחתו, וכן אמרו בירו' ביני מתני' אם ה' יכול לחיות, דהיינו בשעה שנעקר, אבל עכשיו משנטעו בארץ ודאי יכול לחיות מיד.

ולכאז' אפשר לפרש אם יכול לחיות עד שישתמש בארץ מעצמו, ואין כאן חידוש בזה שהוא פטור, דהו"ל כעציץ נקוב ועדיף מיני' שכל עפרו מונח ע"ג קרקע, ואם יכול לחיות ולהשתמש מעצמו פטור, והיינו דקתני חופר גומא בארץ שמכניס בה הסלע בלא תוספת עפר, ונטעו בה היינו שמניחה להשריש בגומא זו ואם ממשיך לחיות פטור, וכן יכול לחיות דשרש כמחט של מיתון היינו עד שיוסיף להשריש.

ויותר נראה דיכול לחיות פירושו שיש בעפר זה לגדלו או לקיימו בלא תוספת עפר, ואין כאן התייחסות לזמן אלא כל שמתקיים וחי מחמת עפרו זהו יכול לחיות, וכפי'

לחיות פטור, ובסיפא קמ"ל דאף במקומו אם א"י לחיות חייב, וכ"כ הב"ח בס"י רצ"ד ע"ש.

שם אם יכול לחיות פטור, נראה דאזלינן לפי גודל האילן אם יכול לחיות, ולא סגי מה שאילן קטן יכול לחיות בסלע כזה ג' שנים, דכיון שאילן זה נפסקת חיותו הר"ז כעקור, אבל בנשתיר בו שרש כמחט של מיתון מתפרש דבכל אילן זהו השיעור, ואע"פ שאילן זה לא יוכל להתקיים בשרש מועט כזה, מ"מ הרי הוא מחובר בשרש חשוב שיכול לקיים אילן ולכך אין דינו כעקור, ומ"ש הרמב"ם והרא"ש דאז יכול לחיות היינו שזהו שיעור שאילן יכול להתקיים אבל אילן זה לא יכול להתקיים בשרש מועט כזה, א"נ בלשון אחר דכיון שאם יחתוך האילן וישאר ממנו חלק קטן יוכל להתקיים ע"י שרש זה סגי בזה לחשוב מחובר ושרש פטור פוטר, ומש"ה לא קתני אם יכול לחיות גבי שרש אף ששיעורו מפני שיכול לחיות, והרשב"א כתב דאף שא"י לחיות כלל סגי בחיבור שרש כזה לחשוב כנטוע עדיין.

ולפ"ז אם הוא אילן קטן שיכול לחיות בשרש מועט סגי בזה, ורבותא דמתני' בא"י לחיות, ועדיין צ"ע בסוגית הירו' בזה, אבל מרן זלה"ה בס"ק י"א פ' דיכול לחיות ימים מועטין כיכול לחיות דרישא, ולכא' אין כל האילנות שוין בזה, ואפשר שהשרש יקיים חלק מהאילן והשאר יתייבש, מיהו בסק"י פ' באמת דא"צ שיוכל לחיות ע"ז וכדעת הרשב"א, וצ"ע.

שם נעקר הסלע כו' לכא' לא זו אף זו קתני לא מיבעיא נעקר לגמרי, אלא אפי' נתרחק מעט ע"י זעזוע המחרישה, ואפי' לא נתרחק אלא שנתפרר הסלע ונעשה כעפר וצריך חיבור חדש ליקלט, בכל הני אם אינו יכול לחיות חייב.

שם ועשאו כעפר בפשוטו מתפרש שנתפרר הסלע מע"ג השרשים, ולפי שקראו תחלה סלע מיקרי עכשיו עפר, וביראים הגרסא ונעשה עפר, וזה מוכיח כפי' זה, וכ"כ הרש"ש, אבל הרמב"ם גריס ועשאו כעפר ומפרש שהוסיף עליו עפר מבחוץ, וצ"ע מה נוסף באו שזעזעו טפי מזעזעתו המחרישה, [והרמב"ם השמיט נעקר מצדו וזעזעתו המחרישה], ולא יזה צורך שנה ועשאו כעפר הכא טפי מבלולה מתני', הרי הענין מובן דהנדון אם יכול לחיות במצב זה בלא העפר הנוסף, ומלשון הרמב"ם נראה דע"ז פ' התנא מה אירע ע"י הזעזוע, לומר שלא הוצרך לחזור וליטע אלא להוסיף עפר בסדקים שנתהוו ע"י הזעזוע, וברישא לא קתני מידי דמובן שחזר ונטעו או שנטע מעצמו כההיא דשטפו נהר ונתנם בתוך שדה חבירו.

יד. תניא בתוספתא נטעה בעציץ שא"נ נשבר וחזר ונטען בעציץ נקוב אם יכול לחיות כו' כיצד יודע כו', כתב מרן זלה"ה בס"ב ס"ק י"ג שני אפשרויות בביאור התוספתא, א' דמייירי בעציץ של מתכת שדינו כאינו נקוב אף לאילן, ומ"מ מהני גידולו בעציץ למנות מזמן השרשתו, דסו"ס כבר התחיל גידולו ומה בכך שהוא פטור מערלה, הר"ז כחול'ל דמהני להמשך גידולו בא"י, ב' דמייירי בעציץ של חרס שדינו כנקוב, אבל עשא"נ שדינו כתלוש מה"ת לא מהני מידי, וסיים וכן מסתבר אלא שהתוספתא ל"מ כן, ובדיני ערלה... כתב שהדבר ספק.

והנה לולא התוספתא סתמות הדברים כפירושן דעשא"נ כיון שדינו כתלוש אין הגידול שבו מועיל למנין שנות ערלה, דגרע מאילן שנעקר וא"י לחיות דהתם נמי יש עמו עפר וכבר גדל בחיוב ומ"מ משנתלש בטלה נטיעתו, וכ"ש עשא"נ שדינו כתלוש לכל דיני התורה וכן לענין איסור ערלה לא קרינן ב' ונטעתם, [ואם באנו לומר דלא חל

לגרוס בעשא"נ וחזר ונטעו בע"נ, לומר שבנטיעה השני' יש יותר יניקה ולא הוסיף עפר, וצריך לאמוד אם הי' יכול לחיות בלא היניקה הנוספת, (והוי דומיא דמתני' דמיירי שעתה יש לו חיות יותר), [ובמנחת ביכורים מגיה חייב קודם אם יכול לחיות, וגם לפ"ז צ"ל דמיירי תרויהו בע"נ].

ולא אומר נראה דכיון שבלא התוספתא פשוט דלא מהני נטיעת עשא"נ, והתוספתא לא אתיא להשמיענו ד"ז, אין לנו ללמוד מכאן דבר.

ויש לחקור עשא"נ שנופו יוצא חוץ לעציץ דחשיב כנקוב אם אפשר לפוטרו מדין שרש פטור שהרי יכול לחיות משרשיו שבעציץ לחוד, ונראה דחייב דבכה"ג חשיב נטוע כדרך, וכמו שהשרשים שאינם כנגד הנקב בעציץ נקוב אינם פוטרים ה"ה השרשים שבעציץ הזה, שהנוף הבולט נדון כנקב ועדיף מיני' לרבא גיטין כ"ב א'.

מיהו יש לדון בע"נ העומד בחו"ל ונופו נוטה לארץ דרבא סבר לענין מעשרות שחייב, איך הדין לענין ערלה אם נחשבנו כשרש פטור, שהרי לבסוף כשיצאו השרשים יחשב כנטוע בחו"ל, או"ד כשרש בקרקע ושרש בע"נ חשיב, ומהא דמחייבין ל"י במעשרות לגמרי, משמע כצד זה דשרש בקרקע ושרש בעציץ אפי' נקוב חשיב הקרקע עיקר ואין השרש שבעציץ פטור, וצ"ע בדיני עציץ ונוף.

הפזר בסי' רצ"ד כתב דעשא"נ כגון של עץ או של מתכת פטור, וכן דקדק הב"י בבד"ה מתשו' הרא"ש, וכתב דברמב"ם ל"מ כן, והנה ברמב"ם אין מבואר אלא דלגבי אילן נקוב דמי, ואכתי י"ל דבשל מתכת שאינו נקוב פטור, אבל בפשוטו חייב מדרבנן כדפשיטא לן מנחות ע' א' שגזרו בו לענין כלאים וא"צ להזכיר בכל דבר בהדיא, וכ"כ מרן זללה"ה בדיני ערלה סל"ב בפשיטות,

שם נטיעה על הכנסת אילן נטוע, שמא נאמר דאף בשנה ראשונה פטור ולא מצאנו פטור כזה אלא מכח המשך הנטיעה, וכיון שנטיעתו בעשא"נ אין ע"ז שם נטיעה אין לדון נטיעתו בארץ כהמשך, ועוד דא"כ הרוצה ליטע אילך בתוך ל' יום קודם שביעית, יניחנו יום אחד בעשא"נ ואח"כ בקרקע, שהרי אין איסור לזרוע בעשא"נ אע"פ שעולה למנין, ועוד דלא מצינו בזה חששא דיעקור, ומשמע סתמא דלא משכח"ל שימנו מנטיעת העציץ, ועוד דאם נטעו אחר ג"ש יפטר מרבעי דהו"ל כל שאין לו ערלה, ולמ"ד בירו' דבעינן ג"ש בחיוב יפטר לגמרי, ול"מ כן בתוספתא הזו, ובלא"ה נמי ל"מ שנטיעה בעשא"נ תהא קלה מע"נ אף משנטעו בקרקע, מיהו מדרבנן יתחייב, ונמצא שמדברנן צריך לפדותו ומדאורייתא חייב במעשרות, אבל אם אינו עולה למנין, משנטעו בקרקע בטל ממנו הדינים דרבנן לגמרי.

ול"שון התוספתא מבואר דלא אתיא לאשמועינן דין נטיעה בעשא"נ אם מונין מנטיעתו, דהא מיירי בנשבר וחזר ונטעו שאם יכול לחיות פטור, ואין זו המדה לשנות ד"ז כדין ידוע, ואילו הא דתלוי ביכול לחיות אין בו מן החידוש כ"כ, שאין זה אלא אופן נוסף הדומה למתני', ושנאו התנא מפני שהוא מצוי שמתפזר עפרו כשנשבר, וגם לא הו"ל לערב שני הנושאים יחד, דהו"ל נטעו בעציץ ונשבר וחזר ונטעו, שהרי בנדון זה אין חילוק אם החליף מאינו נקוב לנקוב או שנטעו בארץ, ולכן נראה יותר כפי' השני דמיירי בעציץ של חרס, וסתם עציץ שנשבר ג"כ מתפרש בשל חרס ולא בשל מתכת, ועוד דקתני רישא דהנוטע בעציץ חייב, ולא הו"ל למסתם כסיפא עציץ שאינו עציץ דרישא, ולפ"ז יש למחוק אינו נקוב ונקוב, דכולה בעציץ שדינו כנקוב, ולהכי נקט חזר ונטעו בעציץ שנוטל האילן עם עפרו, ובדרך כלל מתפזר יותר מהנופל כשנשבר, ואפשר גם

הרי הוא כמחובר אף בשליש מחט ובשרש קטן או פחות ג"כ סגי, והנדון אם אפשר לעמוד על מנין השנים ע"י השרשים, אבל בנעקר וחיבורו רק ע"י השרש הזה בזה י"ל דלעולם הרי הוא כתלוש ואף בן שנה לא חשיב.

ולכאוי נראה מדברי היר' דטעמא דמחט של מיתון לאו משום דיכול לחיות הוא, דאר"י משום ר"י שאם יש בו כמחט ש"מ דבר ברירא הוא שיש לו ג"ש, ומשמע דלמד שיעור זה ממתני' דקתני שבשרש כזה פטור ש"מ ששרש כזה מעיד על ג"ש, דלא מסתבר שהשיעור הזה קיבל מרביתו ושיעורא דמתני' אינו ענין לזה כלל, א"ו למ"ד מהא דסגי בשרש כזה ש"מ שזהו שרש המעיד שיש לאילן זה ג"ש, ואם יכול לחיות ע"ז א"כ אף בפחות מכאן, ראוי לחשבו כנטוע, וע"כ ידע ר"י דא"י לחיות ומדסגי בשרש זה ש"מ דשרש זה מעיד על ג"ש, וכן נקט הרשב"א בתשו' שם בפשיטות דא"י לחיות בשרש כזה, אלא שעדיין שם נטיעה קמייתא עליו, ועמש"כ לעיל ס"ק י"ג, [ואפשר דאף חזקי' ידע דא"י לחיות ולכך סבר שהטעם מפני שבפחות מכאן הרי הוא כתלוש].

ולפ"ז לר"י אין ללמוד ממתני' דפחות ממחט ש"מ הרי הוא כתלוש, דהא לאו מה"ט אתינן עלה, וראיתי בספר מרן זללה"ה ס"ב ס"ק י"ד שביאר כמש"כ והוסיף לבאר ראית היר' דמדשאל חזקי' ש"מ דס"ל כר"י, דאם ביאור המשנה מפני שהוא כתלוש א"כ אין מקור להא דר"י, וממילא לא שייך להסתפק אם שרש שלישי מחט מעיד על שנה, וא"ר יונה דממילתי' הדר ב' דכיון שראה בדברי ר' ינאי דטעמא דמתני' לאו משום חיות הוא, ממילא אין לחדש דפחות מכאן כתלוש, אלא דמרן זללה"ה מסתפק דאף ביכול לחיות לא מהני פחות ממחט, ולכאוי' ביכול לחיות אין לחשבו כעקור כלל, ומ"מ י"ל דאינו כתלוש אע"פ שא"י לחיות כיון שלשרש זה יש חיות

וצ"ל דכונת הטור פטור מדאורייתא ונפ"מ דאין מונין מנטיעתו.

טו. שם מ"ד אילן שנעקר ונשתייר בו שרש פטור כו' פי' הרא"ש דאז יוכל לחיות בלא תוספת עפר, ובפשוטו בפחות משרש כמחט של מיתון דינו כנעקר לגמרי לפי שאינו יכול לחיות, ול"ד לנטיעה בתוך ל' יום שאין בה שרש כמחט, [וכן עציץ נקוב כשרש קטן שבפשוטו הוא פחות משרש דמחט של מיתון], דהתם האילן נטוע בקרקע ומוסיף והולך בכל נטיעה, אבל הכא האילן נעקר ורק לשרש יש חיבור עם הקרקע ובעינן שרש עבה שיוכל לחיות, (והכי מתפרשא מתני' דהאילן חי ע"י שהחזירו למקומו מיהו י"ל שהחזירו עם השרשים).

ולפ"ז י"ל דאילן שנשתייר בו פחות ממחט של מיתון דינו כתלוש כיון שא"י לחיות, [ואפשר דמ"מ דינו כמחבר], אבל בלא נעקר פשיטא דאף פחות משרש כמחט דינו כמחבר, שהרי יכול לחיות וככל נטיעה בתחלתה דמי, [ואם ידענו שבמשך ג"ש נעשה שרש כמחט של מיתון ובשנה אחת שלישי מחט, אפשר לברר הדברים גם כשהאילן מחובר, כגון שחופר בצד אחד ובודק השרשים וסותם וחופר בצד שני, ואם מצא באחד הצדדים כשלישי מחט ש"מ דעכ"פ בן שנה הוא, ואין זה ענין לנעקר ונשתייר בו שלישי מחט שדינו כתלוש דהתם אין חיבור לאילן עם הקרקע אלא ע"י שלישי מחט ואינו יכול לחיות ע"ז].

אבל ביר' משמע דהא בהא תליא שהביאו תחלה דחזקי' נסתפק אם בפחות מכאן דינו כתלוש, ואח"כ הוכיחו מדשאל חזקי' אם בשנה אחת הוי שלישי מחט ובשנתיים שני שלישי ש"מ דהדר ב', פי' דאם בשנה אחת יש רק שלישי מחט פשיטא שהוא כמחבר, דאטו אילן בן שנה דינו כתלוש, ולכאוי' מאי ראי' הא התם הנדון באילן הנטוע בארץ דודאי

בכל האילנות דמתני' סתמא קתני, וכן סתם ז"ל בדיני ערלה... ד"ז בכל אילן, מיהו צ"ב דאם בשאר אילנות השרש פחות ממחט פחות ממחט אף בג"ש, למה הצריכו כמחט, ואם בהם השרש יותר ממחט, למה סגי במחט.

בשיעור הנקב של עציץ שהוא כשרש קטן יעוי' מש"כ אאמו"ר שליט"א בזרעים ב' סי"א סק... שהוא קטן ביותר, שאף בשרש גדול דמתני' מיקרי מחט של מיתון ואין נופל שם מחט אלא על דבר דק, וכ"מ ברש"י [ובריטב"א הנדמ"ח] שבת צ"ה ב' שראה לנכון לפרש דשרש קטן הוי טפי מכונס משקה וש"מ שהוא קטן ביותר, ותדע שהרי עשא"נ דינו כתלוש לכל מילי, ואטו נימא דאף כשהשורש של הבצל בקרקע ג"כ דינו כתלוש, וע"כ הנקב צריך להיות פחות משרש בצל וכיו"ב, והרי ענינו רואות ששרשי הבצל יכולין לצאת בנקב קטן.

ברם יש לעי' בנוטע אילן בעציץ של מתכת דבעי נקיבה אם ג"כ סגי ל' בשרש קטן, דהא חזינן דאילן בשרש פחות ממחט של מיתון לא חשיב, וא"י לחיות, וא"כ למה נחשבנו כמחובר בנטוע בכלי שנקבו פחות ממחט ש"מ, ואין ראי' מהא דלא הוזכר בגמ', כיון דבעציץ של חרס לא בעי אילן נקיבה, ואפשר דהא דבעינן נקב כשרש קטן היינו ליניקה בעלמא, תדע דבמנח אסיכי לא יצא שרש עד הקרקע, וכן בנופו נוטה לחוץ חשיב כמחובר ע"י יניקה, וסגי בזה אף לאילן, וכ"ה פשטות הדברים דדיין ע"נ שוה לכל מילי, ואף בזרעים יש ששרשיהם גדולים ואינם יוצאין בכדי שרש קטן, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בדיני ערלה סל"ב.

טז. יר"י ה"א ר"ז בשר"י שורש פטור פטור כו' דברי הכל היא כו' דין שרש פטור מתפרש באילן שמקצתו נטוע בארץ ומקצתו בחו"ל, כדמייתי עלה דרבי ורשב"ג, אבל בכולו נטוע בארץ על המיצר לא מהני

בחיבורו, וכן הזכיר מרן ז"ל דא"נ פחות מכאן לא יחי' כו', וע"ש עוד, ועי' בסמוך.

מתני' מיירי באילן זקן שנעקר וקתני דבמחט ש"מ פטור, ויש להסתפק בנטיעה בת שנתה שנעקרה ונשתייר בה שרש כשליש מחט אם מונין לה מנטיעה ראשונה, ואת"ל דמונין מנטיעתה הראשונה יש להסתפק באילן שנעקר ונשתייר בו שליש מחט אם מונין לו שנה, כמו לנטיעה, או דאילן גרע שע"כ בטלה נטיעתו הקודמת, ובירור' אמרי' דחזקי' שאל אם שליש מחט מעיד שיש לו שנה אחת וב' שלישים על שתי שנים, ולפמשנ"ת מסתברא דלא רק לענין להכריע כמה זמן גידולו קמביעא ל', אלא אף לענין אילן שנעקר דבשיעור כזה דינו כנטיעה בת שנתה, ולפ"ז אע"פ שלא הוכרעה שאלתו בירור', אבל עכ"פ יש לקיים דבנשתייר שורש מעט פחות ממחט חשיב כב' שנים, ומרן זללה"ה שם כתב דלפ"ז לא ידעינן שיעורא בנטיעה שנעקרה כמה יהא בשורש ותחשב כנטועה עדיין, ומסתפק דשמא אף ביכול לחיות לא מהני וכדבריו לעיל, ולכאור' גם מלישנא דמתני' דלא קתני פחות מכאן חייב יש לדקדק דהחידוש רק במה שפטור, ואם ביכול לחיות נמי חייב א"כ יש כאן חידוש גדול טפי מבמשנה הקודמת, והתם קתני ואם לאו חייב, ולהרמב"ם והרשב"א והרא"ש מבואר דפטור, שהרשב"א פוטר אף בא"י לחיות והרמב"ם והרא"ש פ'י דבכה"ג יכול לחיות, ואמנם דברנו לפי הירור', אבל מ"מ יש ללמוד מדבריהם דאין לחדש לאסור ביכול לחיות, [וכונת מרן ז"ל בזה דשמא לדידהו בעינן יכול לחיות הרבה, (ולכן ס"ל דבפחות ממחט ש"מ א"י לחיות), ובשיעור יכול לחיות דידהו באמת פשוט דפטור, ואנן בשיעור יכול לחיות מעט עד שיקלט דיינינן].

כתב מרן זללה"ה שם דשיעור זה בגפנים, וכונתו לכאור' דבגפנים שרש כמחט מוכיח על ג"ש, אבל דינא דמתני' פשוט שהוא

דמדמינן מו"מ לערלה משמע דמעיקר הדין מחייבי ר"מ ור"י בערלה, דאי תק"ח היא דאתי לאיחלופי באילן חדש, א"כ אין זה ענין לנדרון דמו"מ דפשיטא שהכל כאותו אילן אלא הנדון אם דעתו למכור גם זכות זו, ואף אם בערלה פטור אפשר לומר דמ"מ במו"מ לא מכר לו היוצא מן השרשים, ובגמ' משמע דפשיטא דערלה חמירא טפי מו"מ, אבל אם בערלה זה מעיקר הדין, א"כ במו"מ ג"כ נכלל באילן רק מה שחשוב אותו אילן.

אבל יש גם לדייק איפכא דבשלמא אם בערלה הנדון בגזירה דרבנן משום איחלופי דבדעת בנ"א נראה זה כאילן חדש, היינו דאמר' דכיון דאיסורא הוא מתמרין טפי לחוש לאיחלופי אפי' בצד רחוק, משא"כ במו"מ אזלינן טפי בתר עיקר הדין, דסתם בנ"א ידעי דבכלל האילן הוא, אבל אם בערלה מעיקר הדין הוא דאסר ר"מ, א"כ לא הו"ל להזכיר ענין איסורא וממונא, אלא לבאר דבדעת בנ"א חד אילנא הוא, וכן בצריכותא דר"י משמע שהי' מחמיר בערלה משום דאיסורא הוא, ועוד דכיון דביוצא מן השרשים מודה ר"י דגורנין ובזה הושוו דבריו עם ר"מ, שפיר עבדינן צריכותא שהי' מודה לר"מ לגזור באיסורא טפי, דכיון דנחית למיגזר ומ"מ מחלק בין גזע ושרשים אי לאו טעמא דממונא ואיסורא הי' אפשר ללמוד דאין לגזור אלא כפי הנראה בדעת בנ"א כאילן חדש.

ובמבוא ודאי מיושב טפי לומר שהיוצא מן הגזע ומן השרשים פטור מן הערלה, שהרי כל אילן מונין מנטיעת הגרעין אע"פ שיוצא האילן מהשרשים אח"ז, וה"נ היוצא מן השרשים אין לחשבו נטיעה חדשה, וכ"ש היוצא מן הגזע שאין מובן מ"ט יאסר מדאורייתא, [אבל מדרבנן י"ל דמיירי כשנראה כאילן בפ"ע, כדקתני אילן היוצא מן הגזע, ועי' להלן בזה], והגע עצמך עת שבאו אבותנו לארץ ומצאו נטוע שלא צמח עדיין פטור, אבל מצאו אילן שנגמם ויוצא מן השרשים

שרש היוצא לחו"ל, והטעם דכל הגזע שאינו רואה פני חמה דינו כשרש, ונמצא שהשרש שהאילן יוצא ממנו כולו בארץ, ושורש פטור דוקא כשהשרש הפטור יוצא ממנו האילן, וכ"מ בדברי מרן זללה"ה ס"ב סק"ח.

ולכאוי נראה דהא דהכא דברי הכל שורש פטור פטור היינו משום דלא גרע מאילו נעקר האילן ונשתייר בו השרש דחו"ל לחוד, שהי' נפטר ע"י שרש זה כדין אילן שנעקר ונשתייר בו שרש, השתא נמי הדין נותן שיפטרנו שרש זה, [מיהו אפשר דאם א"י לחיות בשרש זה שבחו"ל, הו"ל שורש שבא"י עיקר, אף אם נימא דבנעקר א"צ יכול לחיות, עס"ק ט"ו], והמקשן סבר דלא נאמר ד"ז אלא בשרש ישן דהילדה בטלה בזקנה, אבל כששניהם ילדה לא מהני שרש שפטור בדינו לפטור את כל האילן, והיינו דמייתי מפנימי למאכל דר"י, וה"ה חו"ל, ומשני ר"ז דהתם הטעם מפני שיכול לימלך עליו, וממילא הצד שנמלך עליו חייב, [ודכוותה מתפרש סיפקה לסייג דחייב כשחושב על הסיפוק לאכילה וכמש"כ סק"ח ט"ו].

ור"י בשר"י דאמר שרשים אין בהם ממש, ע"כ לאו בסייג קאמר דהתם טעמא אחרנא הוא, ומפרש ר"ז דלחומרא קאמר שאין שרשי א"י אוסרין, ולכאוי פשוט דכיון דשרשי חו"ל פוטרין כ"ש שלא יחייב שרש א"י אילן ששרשיו בחו"ל, וי"ל דדברי ר"י מתפרשים כדבריו לק' בה"ג דאזלינן בתר הנטיעה שאם נטע בארץ ואח"כ סיפקה חייבת, ואם סיפק ואח"כ נטע פטורה, וא"כ גם בא"י וחו"ל אם שרשים אין בהם ממש אזלינן בתר הנטיעה ואם השריש מא"י לחו"ל חייב, ומחור"ל לא"י פטור, וע"ז קאמר ר"ז דלעולם מהנו שרשי חו"ל להקל, ועמש"כ מרן זללה"ה בס"ב סק"ב בכ"ז.

יז. **ב"מ** קי"ט א' אילן היוצא כו' וצריכי כו' כתב אאמו"ר שליט"א דמהא

מו"מ קתני מתו אין לו קרקע ומסתברא דכל שהוציא חליפין אפי' מן השרשים הרי הוא של בעל האילן, וגבי ערלה דינו כיוצא מן השרשים, כמ"ש בירו' סופ"ק דשביעית דבגומם מעם הקרקע אף לדברי חכמים דינה כנטיעה ובפשוטו היינו לענין גזירה דראב"י, וכ"כ הפוסקים דבכה"ג לכו"ע חייב בערלה, ואם נימא דתלמודן לא ס"ל כהירו' שהרי הביאו דברי ראב"י לענין ילדה פחותה מטפח, והתם לא גזרו אלא עד שתגדל טפי מטפח ואז מותרת מיד, וא"כ י"ל דבאילן שנגמם לכו"ע מותר כמו במו"מ, ידיעי שהי' כאן אילן וניכר שאלו חליפיו, ולישנא דראב"י נמי משמע דרק בילדה שלא גדלה קאמר, אבל לא בנמגם.

ויעזי' בתשו' הרשב"א ח"ג סי' רל"ז שהביא השואל דפליגי ר"מ ור"י ביוצא מן השרשים, ומשמע שגרסותו כהרמב"ן דר"מ פטר, דאל"כ הרי לא נחלקו אלא ביוצא מן הגזע, ועוד שהביא דר"מ סבר כיון שהשרשים שלו היוצא מהן שלו, והרי השרשים של בעל האילן, ומ"ש ור"י סבר בתר גזעו שדינן, היינו דרק היוצא מהגזע שלו, א"נ כמ"ש בגמ' דלא שדינן נופו בתר עיקרו, ורמב"ן שם, והביא ללמוד מזה לאילן שנגמם, והרשב"א השיבו דלא מן השם הוא זה, ולכאור' כונתו דרמב"מ בנגמם לכו"ע של בעל האילן, ומ"מ בערלה מיחייב, ולפמ"ש"כ דגרס בדר"מ פטור כונתו לומר דמודה ר"מ בנגמם דחייב, ושאני התם שעיקר האילן קיים וידעו דמשרשיו נפק, וה"נ מסתברא דראב"י דגזר בפחות מטפח אע"פ שרואה פני חמה, מודה לר"י דמן הגזע פטור דניכר שמהאי אילן נפק, [ולשון השאלה והתשו' משובש, דמיייתי דמדמו ערלה למו"מ ומסיים או לא, ומיייתי הירו' והרמב"ם שהעתיקו וכתב שלא ידע מקומו, והרשב"א משיבו דלא כמ"ש ולכאור' זהו כמ"ש], מיהו לגבי היוצא מן השרשים יש גם סברא איפכא,

חייב, מיהו הרמב"ם כתב שמונין משעת קציצה, אבל ג"ז מוכיח דלאו נטיעה מיקרי, דלא מסתבר שאם קצצו ישראל נטיעה של הגוים וחזרה וצמחה קרינן בה ונטעתם, וכן בעולה מן השרשים והגזע, (ויש לדחות דכעולה מאליו דמי), ועוד דהיכא דהאילן קיים ועלה מן השרשים מאימת מנינן, אבל מדרבנן שפיר י"ל דרק משעלה מנינן. - וכ"נ בלשון הרשב"א בתשו' שכ' וכ"ש אם אינו רואה פני חמה שנוהגת בו ערלה מפני מראית העין.

וראיתי בשטמ"ק בשם הראב"ד והרמב"ן דגרסי בדר"מ דפטור מן הערלה בין מן הגזע בין מן השרשים, והרמב"ן כתב שרש"י הגיה חייב [עי' לשון רש"י בד"ה חייב בערלה], וגם בלשון הצריכותא גרס הרמב"ן איפכא עי"ש, וכ"נ גרסת הרשב"א בתשו' עי' להלן בזה, [וכן העתיק מהתוספתא באור"ז סי' שכ"ו] ויש ללמוד מדבריהם הסברא דאף היוצא מן השרשים מתייחס לנטיעה הראשונה, ומינה לגרסא דידן דהיינו רק מדרבנן, [דבשלמא אם בשרשים הסברא פשוטה לכו"ע, י"ל דהיינו מדאוריתא], ולפי דבריהם מובן טפי הצריכותא, שהי' ר"מ גזור מדרבנן באיסורא ביוצא מן השרשים, אבל אם ר"י מעיקר הדין קאמר, למה נאמר שר"מ יחדש לגזור מדרבנן, אבל אם הכל גזירה ניחא טפי, וניחא נמי דלכו"ע לא גזרו בגזע.

- הוספה לפו"ר -

לכאורה נראה דכולה שמעתין מיירי דוקא ביוצא מן הגזע אינו רואה פני חמה וזהו הנקרא שרשים, אבל היוצא מן השרשין ממש לכו"ע של בעל הקרקע, דזה אינו בכלל היוצא, אלא בדין העולה מן הקרקע והוא אילן בפ"ע, ומודה ר"מ דחייב בערלה אף לגרסת הרמב"ן, והוא בדין העולה ביניהם.

- ע"כ הוספה -

ויש להעיר בהא דמדמינן מו"מ לערלה דלכאור' באילן שנגמם לא דמו, דגבי

דהיוצא נוסף לאילן מיחזי טפי כאילן חדש, אבל בדאורייתא אין נראה לחלק בזה.

- הוספה -

מיהו היוצא מן השרשים שבקרקע אפשר דאסורין מדאורייתא, דלא דנו בשמעתין אלא ביוצא מן הגזע שאינו רואה פני חמה, וה"נ מסתברא דהיוצא רחוק כ"ה אמה לא נפטר ע"י האילן.

- עד כאן -

מדברי מרן זללה"ה בערלה ס"ב סק"ח שביאר מ"ט העולה מן השרשים חייב שאין דין ישן בשרש אלא באילן, [נתדע דשרש הברכה אינו מתירה משנפסקה אע"פ שיש לו ג"ש], משמע דמפרש דחייב מדאורייתא, ויש להוסיף שאף שרש שצמח עכשיו מועיל לפטור האילן בנעקר, אבל באמת כאן א"צ לפטור דשרש אלא עיקר הנטיעה היא, והר"ז נוטע בעומק שצומח רק אחר שנה דעלתה לו שנה, וכמשנ"ת, וכבר כתבנו דמדעת הראב"ד והרמב"ן יש ללמוד שסברו כן לפי גרסתם בגמ', ואפשר לפרש שמעתין בגזירה דרבנן, וזה חמיר ממראית העין דהתם י"ל שגזרו רק עד שיצמח יותר מטפח לתלמודן, דבעל האילן יודע שנגמם, אבל באילן העולה איכא למיגזר טפי.

רש"י פי' מן הגזע ג"ט, וכבר כתב אאמו"ר שליט"א דאין לחדש טפי מטפח דאשכחן שיעור זה בדראב"י ור"ש, ואפשר דאף פחות מטפח כל שניכר שהגזע של האילן ממשיך תחתיו לא קרינן ב' אילן העולה אלא ענף, ורק דומיא דהעולה מן השרשים אסר ר"מ, וזה לפמ"ש"כ דהטעם משום גזירה, אבל אם זה מעיקר הדין צריך לקבוע שיעור בדבר.

יש להסתפק אם שרשים מגולים שרואין פני חמה דינם כגזע, דהא דמפרשין ב"ב פ"ב א' איזהו גזע ואיזהו שרשים היינו מפני שחלק מהגזע עצמו נדון כשרשים, אבל שרשים ממש שהשריש הגזע בתוך הקרקע אפשר דבכל גונא

דינם כשרשים, ואף אם חפר סביבם והם גבוהים טפח לא מיקרו אילן, והכי מסתברא, שוב שמעתי מאאמו"ר שליט"א דפשוט כן דאטו היוצא מן השורש ברחוק ט"ז אמה ג"כ מתייחס לאילן.

כתב אאמו"ר שליט"א דיש עצה להתיר הגדל מהשרשים ע"י שיחפור סביבות הגזע ויהא הענף יוצא ממקום גבוה טפח או רואה פני חמה, ואף לאחר שנאסר מהני דלא גרע מהרכבה שניתרת אחר שנאסרה, [מיהו לענין מו"מ בטר שעת יציאה אזלינן], ובאמת הגע עצמך אם יחתוך הענף וירכיבו במקום זה מותר, ולמה צריך לחתכו, ואם האיסור משום גזירה פשוט יותר להתיר בכה"ג, ולפמ"ש"כ לעיל בשרש ממש לא מהני שיגלהו עד שיראה פני חמה, (לפו"ר) יש להסתפק חזר ונתכסה אחר שגילהו או שיצא כשהוא מגולה ונתכסה מהו, ולא מסתבר לחלק אם הענף הזה כבר עמד מגולה באילן ג"ש, או כיון שכבר נתגלה פעם אחת ונתכשר שוב אינו נפסל, דהו"ל כאילן שנתכסה, וליכא נמי מראית העין כיון שכבר נתברר להם מהיכן צמח, וכן צידד אאמו"ר שליט"א.

במוש"ע סי' רצ"ד לא הביאו הא דהיוצא מן השרשים חייב אלא הא דאילן שנגמם, ואפשר לומר דס"ל דכל שיוצא מן השרשים דינו כנגמם, אבל לדעת הטור דמטפח ולמטה בנגמם חייב בערלה נראה דיש חילוק ביניהם שאם האילן לא נגמם ועלה מהגזע תוך טפח פטור שהרי רואה פני חמה, ומן השרשים חייב אע"פ שהאילן קיים, וצ"ע למה השמיטו ד"ז, והרמב"ם העתיק שני הדינים.

יח. **שביעית פ"א מ"ח** אילן שנגמם והוציא חליפין כו' קמ"ל דאע"פ שעתה האילן יותר מטפח מ"מ דינו כנטיעה, ולכאור' אף אם הענפים החדשים יצאו למטה מטפח דינם כאילן, שהרי כ"ז שלא נגמם ודאי הכי

ואפשר דמשמע לי' להרמב"ם דר"י דסבר שהיוצא מן הגזע פטור, ס"ל נמי באילן שנגמם דכל שרואה פני חמה פטור, ואף ר"ש כר"י ס"ל ב"מ קי"ט א' לפי' הגר"א, וש"מ דתלמודן לא ס"ל למגור כראב"י, או דפליגי אר' יונתן משמי' דראב"י שלא נאמרו הדברים אלא כדברי ר' יוחנן משמו סוטה מ"ג ב'.

בשי"ך סי' רצ"ד ס"ק ל"א כתב דבכמה מקומות סוגיא דעלמא אזלא כר"ש, ונראה דכונתו שבכמה מקומות הוזכר שיעור טפח לחשיבות אילן, בסוטה מ"ג ב' לענין ערלה וכלאי הכרם, ובב"ב פ' ב' לענין לקוץ האילן, ובכלאים פ"ב מ"ד גומם עד פחות מטפח, מיהו מסתברא דרבנן נמי מודו בכל הני.

בבהגר"א ס"ק נ"ד כתב דמהא דאמרי' בסוטה שם דילדה פחותה מטפח אסורה כל שנות' יש להכריע דה"ה באילן שנקצץ דחד טעמא הוא, וכן נקט הגרע"א ז"ל בקושייתו על הרמב"ם, ולפ"ז הדין נותן שאם נקצץ כל הכרם קלא אית לי' כמו בכרם שלא גדל טפח, ול"מ כן, ועוד דהתם מי שיגדל טפח מותר, וכאן גזרי' שימתין ג"ש אע"פ שכבר הוציא חליפין טפי מטפח, ועוד דליכא למילף מהתם למגור אלא בדבר קבוע, וכאן מיד יגדל יותר מטפח, ועוד דנקצץ מינכר וגם קלא אית לי', וכבר כתב בזה מרן זללה"ה בכלאים ס"ד ס"ק כ"ז.

ול"שון הגמ' בסוטה שם ילדה פחותה מטפח נמי משמע דדוקא בילדה של צמחה עדיין, וכן הא דאמרו שם דאינו מקדש בפחות מטפח, אפשר שאם כבר הי' כרם מקדש, כיון שאין דעתו לעקרו ועתיד לצמוח הו"ל כחרצן וחטה, מיהו י"ל להגר"א דבנקצץ חמיר טפי מילדה, דבעינן ג"ש, ונמצא דבאמת דינא דגמ' התם רק בילדה, ויש לזה מקום אם נימא

הוא, מיהו פעמים שהחלק העליון נתייבש ואינו משלים לטפח, ואם צמחו הענפים קודם שנתייבש מסתברא דמהני, אע"פ שהם ענפים חדשים למטה מטפח, דמ"מ בתחלת צמיחתם אהני להו כח האילן הזקן.

מעמי דר"ש נראה שהוא כדאמרי' ב"ב פ' ב' דבמשייר טפח הדר צמח, וכאן שלא נשתייר טפח אין השיור מסייע לחליפין בגידולם, והרי הם כחליפין שיצאו מעם הארץ דמודו רבנן בגומם מעל הארץ שדינו כנטיעה.

לענין ערלה נראה דמדאורייתא לכו"ע פטור אף בגומם מעל הארץ, ופלוגתתם רק במראית העין, והכי משמע בירר' ובר"ש שכ' דר"ש לענין ערלה נמי קאמר ואח"כ הביא הירר', וכ"נ בתשו' הרשב"א עי"ש, ולפ"ז מבואר מ"ש דר"ש וראב"י אמרו ד"א, ולכאו' קשה דהא ר"ש מעיקר הדין קאמר דשרי לחרוש, וראב"י רק במראית העין, אבל למש"כ דרבנן גזרו מפני מראית העין רק מעם הארץ, וכן שריותא דנטיעה דוקא בכה"ג, א"כ חזינן דהא בהא תליא, דכל שפסק כח האילן הזקן מיחזי כנטיעה חדשה.

אבל מדברי הרמב"ם משמע דבגמם מעל הארץ חייב מדאורייתא, דומיא דאילן שנעקר, וגם מסתמות הלשון שכ' דמונין מקציצתו, וכבר הקשו ע"ד למה פסק כר"ש ולא כראב"י, הרי אמרו בירר' שאמרו דבר אחד, ואם שיטה ניהו אף כר"ש לא הו"ל למפסק, וי"ל דהרמב"ם מפרש דראב"י כר"ש ס"ל, דאם איתא שאף בפחות מטפח נשאר כח האילן לא הו"ל למגור משום מראית העין, אבל ר"ש מצי סבר דלא גזרי' כלל, ולפ"ז רבנן דפליגי אראב"י מצו סברי נמי כר"ש, אם נימא דדברי חכמים קיימי רק אראב"י, (ויש לשאול איך קוצצין בשביעית בתולת שקמה מעל הארץ הרי מונין מקציצתה, וי"ל דסתמה לקורות, א"נ מינכר שנקצצה, ולפור' נראה שהיא אילן סרק).

כמשמעות הרמב"ם דבנקצץ מעם הארץ חייב מדאו'.

יט. בספר מרן זללה"ה בדיני ערלה סי"ח עד שהתאחה עם הקרקע במקום החדש כו' ולא כתב י"ד יום, דס"ל דסגי בפחות מזה כיון שהאילן קלוט בעפרו, ולעיל סק... צדדנו דנקלט מיד כמו עשא"נ שנקבו, ולפ"ז ענין יכול לחיות היינו שחיותו מתקיימת מכח העפר, ואין בזה שיעור זמן, דענין חיות מהעפר אינו כמשקה מים שיכול לחיות כך וכך, אלא לפי ערך כח העפר לגדל האילן, [וסגי בזמן מועט לפמ"ש הרשב"א], ונראה דמשערין לפי גודל האילן, ואם יניחנו בלא תוספת עפר יחי' עד שישתהו בקרקע ודאי מהני דלא גרע מעצין נקוב.

אילן שנעקר עם עפר שיכול לחיות והעבירו ע"י עשא"נ כתב מרן זללה"ה בס"ב ס"ק י"ג דג"כ פטור, שלא נחבטלה נטיעה קמייטא ע"ז, והביא ראיה לזה ודחה הראי', והכי מסתברא לפ"ד הרשב"א, ומ"מ צ"ע.

שם ד"ה אילן שנעקר כו' שהוא דק ביותר, ק"ק דבירו' אמרו ששרש כזה מעיד שהאילן נטוע כבר ג"ש, ועי' בספר ס"ב... שכ' שזה בגפנים, ועמש"כ בזה לעיל סק... .

שם וכל שיצא הספק מלבד מותר, בטוש"ע מבואר דהשיעור שיכול לחיות, ולפ"ז אם יכול לחיות ע"ז שפיר דמי, מיהו בפחות משיעור מחט מסתפק מרן ז"ל אם סגי ביכול לחיות, ובפשוטו ודאי מהני, והרשב"א מפרש דבמחט אפי' א"י לחיות מותר, ועס"ק ט"ו.

שם ד"ה אילן שנעקר מחו"ל כו' ואם נטעו לאחר שנות ערלה כו' אף בתוך שנות ערלה פליגי בירו' אם חייב ברבעי כיון שלא היו לו ג"ש ערלה, ולהגר"א פליגי אם חייב בערלה כיון שעתה לא יהיו לו ג"ש ערלה בא"י, מיהו בסייג וסרק שהרכיב עליו מבואר דחייב, וכ"ד הגר"א לדינא, והנה כל חומרא

באיסור ערלה יש בה קולא בחיוב מעשרות בשנה הרביעית, וכן שטבל במיתה וערלה בלאו, ולענין שנה רביעית נראה דיש להחמיר ולעשר בכל גונא.

שם ומיהו ברבעי חו"ל יש לחייבו, אפשר לדון דלא שייך רבעי חו"ל בארץ ופטור לגמרי, [שו"ר שכ"כ בס"א ס"ק י"א], ואם הי' חייב יש מקום לדון שיהא ספיקו אסור ואפי' שאר אילנות חייב, ולע"כ.

שם סי"ט כ', בדין מאכל על סרק כתב אאמור"ר שליט"א להחמיר כהרמב"ן למנות מהרכבתו [והגרע"א ז"ל בגליון השו"ע הביא שהדבר מחלוקת בירו', דע"ג סייג כתב שיש להקל דהריטב"א יחידאה לאסור, ובשני מיני מאכל נראה בפוסקים דעדיף מלסייג, מיהו עמש"כ לעיל סק"ג לפקפק בזה, מיהו לא חמיר מע"ג סרק דדעת מרן זללה"ה להקל, [אלא שלא ראה דברי הרמב"ן, אבל דעת הרשב"א והר"ן משמע טפי לקולא], ועס"ק ב' ג' בזה, [ובהוספה כתבנו להקל גם ע"ג סרק, ולא קאימנא בדיני ערלה].

שם סכ"ג ודוקא בענפים שפני העלים אל הילדה כו' אם הרכיב ענף אחד, או כמה ענפים, אין בזה להתיר שאר הענפים [אפי' בחו"ל], דאילן הילדה נשאר כדמעיקרא, וע"כ מיירי כשכל האילן מורכב ע"ג הזקנה, ואפשר דכונת מרן ז"ל דאף שהרכיב כל הענפים אינם ניתרין ע"י שחלק מהענפים הפכו פניהם כלפי הילדה, וז"פ.

בעיקר הדין שפסק מרן זללה"ה להתיר הילדה, דעת הרמב"ן להחמיר בזה, וקשה להקל, [והגרע"א ז"ל בגליון השו"ע הביא דברי התו' במנחות שהדבר פלוגתא בירו', ומשמע דבהרכיב קודם השרשה נקט להקל, ולהרמב"ן גם בזה אסור], ואם חזר והפסיק הילדה מהזקנה אחר ג"ש בזה הרמב"ן להקל, ולדעת מרן זללה"ה מונה משעה שנפסקה כדלק' דין כ"ט.

פחות מטפח מהני לכו"ע כל שרואה פני חמה, ורק בנגמם פליגי בפחות מטפח.

לפמשנית ס"ק י"ז י"ח חייב לעשר הפירות בשנה רביעית, דחויב ערלה ורבעי רק מדרבנן, ובדברי מרן ז"ל הושוו נגמם האילן והיוצא מן השרשים, וק"ק שלא הזכיר ענין מראית העין דעד טפח ודאי הטעם מפני מראית העין לכו"ע, אא"כ נימא דהכל רק מפני מראית העין, וכמש"כ, אבל ל"מ כן מלשונו ז"ל, ובס"ב סק"ח – ובהוספה כתבנו לחלק בין היוצא מן הגזע שאינו רואה פני חמה דחויבו מדרבנן, אבל היוצא מן השרשים ממש בזה חיובו מדאורייתא.

שם סכ"ט, הרכיב ילדה כו' וכן בריכה כו' לדעת הרמב"ן ברישא הילדה אסורה, וממילא מונה מנטיעתה, ובסיפא אע"פ שגבר כחה מותרת וממילא מונה רק משנפסקה.

הא דמונה משנפסקה היינו דוקא שלא נשארו בילדה ענפים שלא הורכבו, אבל אם נשאר יחור החייב בילדה, ועכשיו הפסיק שאר היחורים, מונה להם מנטיעת הילדה.

שם ס"ל, עוהמ"ע, אבל אם חנטו משנפסקה הכל אסור, אפי' לא נוסף אחד ממאתים, וז"פ, - והא דחנטו באיסור אסורין לעולם אין לוקין עליהם אלא לפי חשבון איסור שהי' בשעת איסורו, ואילו פירות שחנטו באילן זה באיסור אפי' הוסיפו לצמוח אחר שנות ערלה (כגון אתרוג) לוקין עליהם בכזית, דלגבי הגידול באילן זה הכל נגרר בתר חנטה, עס"ק... בירו' בזה.

שם סל"א, לא קאימנא בד"ז, ולפז"ר לא מצאתי מקורו לחלק בין תוך ג"ש לעד ט"ו בשבט בשנה רביעית מכיון שפירות שחנטו בשעה זו אסורין משום ערלה, ובסברא אפשר לומר דרק לגבי פירות אילן זה נמשך הזמן עד ט"ו בשבט לשנה שעברה, אבל לגבי פירות אילן אחר כבר נפיק משנות ערלה, וצ"ת.

שם סכ"ה הוציא ענפים מן הארץ כו' היינו מדין היוצא מן השרשים, ולפמש"כ ס"ק י"ז איסורו רק מדרבנן, אבל מדין היכר עלין גם בזה סתמא מותר כדין הברכה שנה אחר שנה, שהוסיפה הברכה לצמוח בצד השני, ואפ"ה מותר, ועסכ"ו.

שם סכ"ו הברך אמצעו של הענף כו' וחייב בערלה מספק, לכא"ו ד"ז צריך תיקון, דה"ד אי בהבריך מגוף האילן, זהו סתם הברכה המותרת, ואף בהמשיכה לגדול בצד השני וחזר והברכה קתני במתני' הברכה שנה אחר שנה כו' וכן ברמב"ם ושו"ע דאפי' מאה פעמים מותרין, ואי בהרכבה שהברכה היינו פלוגתא דר"מ ורבנן, וקיי"ל כרבנן דסתמא מותר, וכ"ש בצד השני דמותר, שהרי כתב מרן זללה"ה בס"ב סק"ד דאף לר"מ מסתברא דמהני ההוכחה מצד אחד לשני, ואף אם הניח הדבר בספק היינו לר"מ וקיי"ל כרבנן, [ושייך לדון בספק זה לרבנן בילדה שסיפקה בצד אחד לזקינה והיתה מתחלת ענף אחד שנשרש אמצעו, ומסתברא להחמיר, ועמש"כ ס"ק י"א].

שם סכ"ז, הדבר צריך הכרע ואסור מספק, עמש"כ סק... דלפי מאי דנקט מרן זללה"ה להתיר בילדה שסיבכה בזקנה, ולאסור הברכה שנתחזק כחה, א"כ מוכח דאסור זקנה שנתחזק כח הילדה, ולא עוד אלא שאם חזר והפסיק את הזקנה מונה משעה שנפסקה לזקנה ואסורה ג"ש כדין אילן שנעקר, וכמש"כ מרן זללה"ה בס"ב סק"ה בילדה שסיפקה, אבל לדעת הרמב"ן אינו נאסר, ועסק"ח, ועמש"כ בזה אאמו"ר שליט"א ס... סק...

שם סכ"ח, נראה מכאן דהיוצא מן השרשים אפי' רואין פני חמה חייב, דסתם הרכבה בשרש מיירי בכה"ג, מיהו ק"ק שלא הזכיר השיעור בגזע ברואה פני חמה, ועמש"כ ס"ק י"ז דבשרש לא מהני שיגיביה טפח, אבל בגזע כתב אאמו"ר שליט"א דמהני אם יגלהו ואפי'

פ"ב, מבואר דסגי בשרש קטן אף לאילן, ואע"פ שצריך שרש כמחט ש"מ מ"מ סגי בנקב קטן ליניקה, ועמש"כ ס"ק י"ד. – לשון פחות מכזית כאן צ"ע, דלעיל בסי"ח כתוב בשרש כמחט ש"מ שהוא דק ביותר, ושרש קטן הוה פחות מיני' טובא (כמבואר בירו' ופשוט), אלא שהעתיק לשון הרמב"ם בזה.

שם ד"ה נטע בעשא"נ כו' מדרבנן, עס"ק י"ד בלשון הטור בזה.

שם ד"ה נטע בעציץ של מתכת כו' יש להסתפק כו' עס"ק י"ד בזה.

שם ס"ז, דאם הגזע ארוך טפח כו' מותר, יש להסתפק אם הזמורות הדקות בכלל, דבפשוטו אם יש ענבים בגפן יוצאין פירות טפי מטפח, אלא שאין האילן נראה גבוה עי"ז.

שם סל"ח, אילנות הרכות שאינן מתקיימין יותר מג' שנה כו' יש לעי' מתקיימין ד' וה' שנים מאי, וכגון שלפי תכונתם הרי הם דומין לאלו המתקיימין רק ג"ש, [ואפשר שרק כהיום נשתנו להחזיק יותר], ונראה דאין עיקר ההיתר תלוי בג"ש, אף דמין זללה"ה כתב

בסי"ב סק"ג דאין סברא שיהא אילן שפירותיו לעולם אסורין, [ושם הזכיר גם רבעי, דהיינו דבד' שנים נמי מותר], מ"מ עיקר הטעם שאין כאן גזע המתקיים ועיקר הפרי מתייחס לגרעין ולשרש, שהרי בשנה ראשונה גדל כל העץ מהקרקע ואין חשיבות לקיום העץ (אלא שא"צ לחזור ולנטוע), משא"כ בפרי העץ דבעינן כח העץ לגידול הפרי, ועוד שהעץ נחלש והולך וזה מוכיח דלאו מחשיבות העץ צומח, ועוד ראיתי מובא בשם הלק"ט דהענף חלול וניכר שאינו עץ, ואפשר עוד דכל שא"א לנטוע ממנו ייחור לא קרינן בי' ונטעתם עץ, דהא בתו"כ מרבינן נוטע גרעין, כללא דמילתא כל הטעמים המתירין באילן שמתקיים רק ג' וד' שנים שייכי גם בה' שנים, (מלבד הטעם שפירותיו אסורין לעולם), וכד שרינן אילן שמתקיים רק ג"ש מטעמים אלו, ש"מ דכל כה"ג לאו אילן הוא, שהרי אין אנו אומרים שהם מותרין כדי שלא יהיו אסורין לעולם, אלא זהו רק הוכחה דמסתמא לא מיקרו אילן, וממילא ה"ה ד' וה' שנים, ומ"ש מין זללה"ה ג"ש היינו משום דלא ידעינן גבול ברור, דבמתקיימין עשר שנים יש סברא לאסור, ולכן נקט ג"ש, כ"נ לפו"ר בכ"ז.

סימן ג

הערות בענינים שונים לפו"ר

א

ואמנם כשמכופף ענף ומכסהו בעפר דינו כאילן בפ"ע כשכחו יפה מהזקנה, התם האילן החדש כמתנגד לאילן הישן, שהוא משגר כחו לכוון הזקנה והזקינה לכוון הילדה כמבואר בתו' קדושין ? שרואין על העלין מאיזה צד הם יונקים, אבל כאן הענף והאילן לכוון אחד והם מסייעין זה את זה, ולכן חשיב הכל אילן אחד.

ותדע שהרי באילן שיש רק גזע אחד דפשיטא לן שאם כסהו עפר והשריש

בנדון אילן שנתכסה בעפר והוציא שרשים למעלה בכמה ענפים והכל ממשיך לצמוח כבתחלה, אבל יש לחוש שהשרשים החדשים כחן יפה כענפים אלו מעיקר האילן כזה ?? , לכאורה נראה דכל שהאילן ממשיך לצמוח למעלה כבתחלה הר"ז כנוספו שרשים לעיקר האילן, שהרי גם בעיקר האילן כשמוסיף עפר נוספים שרשים, ובכל אילן יוצאים שרשים חדשים.

שפיר כאילן חדש, כיון שרק מפני התגברות הישן בשטח זה הו"ל כהמשך הישן, אבל אם נחתך הישן חשיב שפיר החדש עיקר, או"ד אין דרך אילן להצמיח למטה וחשיב המשך הישן בכל ענין, ולכאורה נראה שאם נשאר מכוסה בעפר לא חשיב גידול חדש, אפי' נחתך הישן, וצ"ע בזה, אבל כ"ז שהישן קיים ונשתייר בו שרש קטן לקיים כל האילן, הרי הכל כאילן אחד, כיון שהשרש הישן מקיים כל הגידול כדמעיקרא, ורק כשיש גידול הפוך שהשרש הישן אינו שולט בו כלל, בזה חשבינן ליה כאילן חדש.

ב

הנוטע יחור ויוצאין ממנו ענפים רבים מתחת הקרקע, אמר אאמור"ר שליט"א שכל היוצאין במשך זמן מועט מתייחס לנטיעה ומונין לנטיעה ולא ליציאה מן הקרקע, כגון שנוטעין יחור בט"ו באב כל היוצא באלול ואפי' בתשרי מתייחס לנטיעה, ואח"כ בחורף מפסיקין היחורין לצאת, וכל היוצא אח"כ בניסן מיקרי היוצא מן השרשים.

ג

פ"א מ"א הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה, ממעטינן לי' מעץ מאכל, ויש לעי' למה נגרע חשיבותו למאכל ע"י שמשמש לסייג או שדעתו לקוצצו אחר כמה שנים, ונראה דבאמת בדעתו לתרוייהו חייב, והכא מיירי בשדעתו רק לסייג ולקורות, ובפירות שאינם חשובין הענין מובן שאין דעתו על הפירות כלל, ומ"מ אי לאו מיעוטא היו חייבין, וכן תני ר"ש בירושלמי ג' מינין רימון ושקמה וצלף, והם השנויים ברפ"ק דדמאי דלא חשיבי, וכחיים הדבר מצוי בעצי סאבר"ס דעבידי לסייג ואין דעתו ללקט הפירות, אבל בדרי"י מצינו שנותן דעתו על הפנימי למאכל והחיצון פטור, וצ"ב למה מסיח דעתו מהחיצון, ומשמע מזה דסגי בזה שעיקר דעתו לסייג, ואמרו בירושלמי דאף

למעלה חשיב הכל אותו אילן, מ"מ אם כפף כל האילן וכסהו בעפר כמו הברכת ענף, הדין נותן שדינו ככל הברכה, ואם ממקום הכיפוף כח השרש החדש יפה, הרי מונין לו מהחדש, וע"כ החילוק מפני שבכה"ג גידול ההברכה מתפשט לצדדין, והוא גדל לכוון הפוך מהשרש הראשון, וש"מ דבהא תליא מילתא, ממילא ה"ה בענפי האילן שגם הם כגופו, וכל שע"י השרשים גדל לאותו כוון של השרש הראשון, הרי"ז כשורש נוסף לעיקר האילן.

ובזה יש ליישב מתני' פ"א ? דקתני הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה כו' דמשמע שכ"ז שלא נפסקה חשיבי כולן מן הזקינה, ולכאורה קרוב לומר שההברכה השלישית מקבלת עיקר יניקתה מן השרשים החדשים של שלשת ההברכות, ולא אלים כח הזקינה כולי האי עד השלישית, ולמש"כ י"ל דכיון שמהזקינה עד הראשונה אלים כח הזקינה, הו"ל הראשונה כהמשך הגידול של הזקינה, וכל מה שממשיך לגדול כגידולה של הזקינה אפי' בכח שרש חדש, חשיב שפיר כזקינה, דהו"ל בריכה הראשונה כענף שעומד זקוף והשריש, דכיון שממשיך גידולו כהאילן דינו כזקינה, ולכן כשנפסקה מהאילן נעשית כל בריכה כאילן בפ"ע.

ובירושלמי ריש ביכורים אמרו דבכל גונא יש יניקה לילדה מן הזקינה ולזקינה מן הילדה, ולכן לענין ביכורים דבעינן כל הגידולים מאדמתך, אם אחד מהם אינו ברשותו, אפי' כחה של זקינה עיקר או של ילדה עיקר, אין מביאין לא מן הילדה ולא מן הזקינה.

ולפ"ז יתכן דאפי' גוף האילן שהשריש מאמצעו כנ"ל כזה ??, הא דלא חשיב אילן חדש היינו מפני שעד השרשים החדשים הולך כח השרש הישן, ומשם ואילך חשיב הכל המשך אחד, אבל אם חתך השרש הישן, והשרש החדש מצמיח גם כלפי מטה חשיב

בשאר פירות פטור לרבנן אם שינה ונטען רצופין או במקום הפרצה, ואם סגי בעיקר דעתו לסייג ולקורות ניחא, אבל אי מיירי באין דעתו ללקט הפירות צ"ל שהשימוש לסייג גורם שלא ירצה ללקט הפירות, דמעיקרא מסיח דעתו ומניח הענפים להסתבך זב"ז ואינו זומר, ועוד, וכן לקורות אינו משקיע בטיפול האילן, ומשפה הענפים, ומרן זולה"ה כתב שני

האפשרויות אבל נראה דאף לצד שדעתו ללקט נמי פטור לא סגי בזה שדעתו לסייג עיקר, אלא בעינן שדעתו על הפירות תהא פחות משאר אילני מאכל, ועי' לק' סק"ז בההיא דמשמר פירותיו לעצים דמשמע שאין דעתו על הפירות לאכילה כלל, וההיא דר' יוסי צ"ל דמיירי באופן שמחשבתו למאכל היא המחודשת וגורמת החיוב.